

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА**

Кафедра історії України та всесвітньої історії

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор

**Центральноукраїнського державного
університету
імені В. Винниченка**

проф. Соболев Є.Ю.

2026 р.

**ПРОГРАМА
КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ**

З ІСТОРІЇ

**для Спеціальності: 014 Середня освіта (Історія)
Освітня програма: Середня освіта (Історія, Правознавство)
для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

Програму розглянуто та ухвалено
на засіданні кафедри історії України та
всесвітньої історії
№10 від 29 квітня 2026 року

Програму розглянуто та ухвалено вченою
радою факультету психології та історії
№7 від 30 квітня 2026 року

Кропивницький – 2026

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Кваліфікаційний екзамен з історії для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (денної та заочної форми навчання) факультету психології та історії передбачений нормативними документами МОН України.

З навчального плану на кваліфікаційний екзамен із фахових історичних дисциплін для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти винесені наступні дисципліни: «Історія України», «Історія стародавнього світу», «Історія середніх віків», «Нова історія країн Європи та Америки», «Новітня історія країн Європи та Америки», «Нова та новітня історія країн Азії та Африки».

Кваліфікаційний екзамен із фахових історичних дисциплін для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти є усним та покликаний перевірити й оцінити рівень теоретичної підготовки випускників. Під час екзамену студенти готуються протягом 30 хвилин, а потім усно відповідають.

Під час атестації студенти можуть користуватися історичними картами, атласами, програмою кваліфікаційного екзамену з історії, шкільними підручниками, шкільними навчальними програмами з історії України та всесвітньої історії.

Структура кваліфікаційного екзамену

Теоретична частина	Практична частина			
Напрямок підготовки: 014 Середня освіта (Історія)	Методика викладання історії	Методика навчання право- знавства	Педагогіка	Психологія
Білет з завданнями: – з історії України – з всесвітньої історії – з правознавства	Захист кваліфі- каційного завдання	Захист кваліфі- каційного завдання	Розв'язання завдання з педагогіки. Завдання готує кафедра, що забезпечує викладання педагогіки.	Розв'язання завдання з психології. Завдання готує кафедра, що забезпечує викладання психології.
40 балів	10 балів	10 балів	20 балів	20 балів

Кваліфікаційний екзамен складається з двох частин: *теоретичної* (білет з питаннями з історії та з правознавства) та *практичної* (кваліфікаційні завдання з методики викладання історії, з методики навчання правознавства, з педагогіки, з психології).

За структурою екзаменаційний білет теоретичної частини кваліфікаційного екзамену для випускників першого (бакалаврського) рівня вищої освіти напряму підготовки 014 Середня освіта (Історія), освітньо-професійна програма: Середня освіта (Історія, Правознавство) включає три питання з історії та одне питання з правознавства.

Відповідь студента на кожне питання з історії оцінюється за 10-бальною шкалою.

Вимоги щодо рівня сформованості знань, умінь і навичок випускників відповідно до освітньо-кваліфікаційної програми є наступними:

Знання й розуміння:

- Враховуючи сфери і спрямованість діяльності бакалавра історика, рівень вирішуваних ним професійних завдань, він повинен:

- мати базовий мінімум знань у галузі гуманітарних і соціально-економічних дисциплін;
- фундаментальні уявлення із загальнотеоретичних і спеціальних історичних дисциплін, досягнень класичної та новітньої історичної науки;
- володіти категорійним і понятійним апаратом сучасної історичної науки;
- розуміти основні закономірності й тенденції історичного розвитку суспільства;
- розуміти історію народів світу на основі сучасної методології, оцінки подій і фактів (відповідно до програм історичних курсів вищої школи);
- знати національну історію, вплив традицій і національного менталітету на розвиток сучасних соціально-економічних, політичних процесів в Україні;
- знати й розуміти методологію й методіку історичних досліджень;
- володіти методикою історіографічного та джерелознавчого аналізу для виявлення історичних концепцій та вивчення певних історичних процесів, явищ чи осіб;
- розуміти сутність та закономірності еволюції історичного процесу, етапів його розвитку та їхніх особливостей;
- знати базові знання історії основних суспільно-політичних процесів та системи суспільних відносин, що склалися в суспільстві на даний час.

Застосування знань і розуміння:

- аналізувати хід історичного процесу, головних подій і фактів світової та вітчизняної історії;
- уміти самостійно працювати з історичною літературою, історичними картами, документальними, статистичними та публіцистичними матеріалами;
- уміти давати всебічний аналіз джерел та історичної літератури, використовувати їх у навчальній та науково-дослідній роботі;
- використовувати професійно-профільні знання, уміння й навички в галузі фундаментальних розділів історії для дослідження суспільно-історичних явищ і процесів;
- уміти пов'язати історичні матеріали з практикою розбудови української держави;
- визначати зміст, місце і значення проблеми в історичному пізнанні;
- систематично підвищувати професійну кваліфікацію, орієнтуватися в спеціальній літературі;
- здійснювати науково-дослідну й методичну діяльність;
- презентувати підсумки виконаної роботи;
- володіти навичками теоретичного аналізу та узагальнення соціально-політичної інформації;
- володіти навичками роботи з інноваційними технологіями в галузі історичних знань;
- об'єктивно і критично оцінювати життєво важливу соціальну інформацію, брати участь у політичних та історичних дискусіях.

Формування суджень:

- розвивати історичну науку, удосконалювати методологію, методіку, збагачувати її новими розробками і висновками на основі наукового аналізу історичних процесів в Україні й у світі;
- уміти аргументовано викласти й захистити свою позицію з різних питань світової та вітчизняної історії;
- володіти методами історичного аналізу й синтезу, систематизації історичних знань, хронологічним та історико-ретроспективним методами;
- використовувати знання, уміння і практичні навички при проведенні історичних досліджень;
- мати уявлення про наукові, філософські вчення про освіту, вміти орієнтуватися в них;

- розуміти роль науки в розвитку цивілізації, їх співвідношення й пов'язані з ними сучасні соціальні й етичні проблеми, знати структуру, форми й методи наукового пізнання, їхню еволюцію;
- досконало володіти теоретичними основами політичних та соціально-економічних процесів і явищ, розуміти суть політики незалежної української держави;
- орієнтуватися у світі культури, мати творчий підхід до вдосконалення своїх культурно-освітніх знань,
- уміти обґрунтовувати власну світоглядну та громадську позицію, аналізувати соціально-економічні проблеми, жити в умовах світоглядного й політичного плюралізму.

Загальні критерії оцінювання теоретичної частини кваліфікаційного екзамену з історії

Успішно склавши теоретичну частину кваліфікаційного екзамену, кожен студент-випускник має набрати до 40 балів.

Система оцінювання відповідей на кваліфікаційному екзамені наступна:

1. Кожне з питань, включених в екзаменаційний білет кваліфікаційного екзамену з фахових історичних дисциплін оцінюються за п'ятибальною шкалою (*два, три, чотири, п'ять*).

Основними критеріями оцінювання є:

- розуміння студентами причинно-наслідкових зв'язків між різноманітними історичними явищами, уміння порівнювати, пояснювати, аналізувати, узагальнювати та критично оцінювати історичні джерела та факти;
- самостійність мислення;
- використання різноманітних джерел інформації, з розумінням їх особливостей, умінням їх характеризувати й оцінювати;
- чіткість і завершеність викладу матеріалу;
- наявність аргументованих висновків і власних оцінок;
- мовна та термінологічна грамотність.

«П'ять» балів – студент вільно володіє програмовим матеріалом, логічно та аргументовано викладає думки в усній або письмовій формі; самостійно знаходить, оцінює та використовує джерела історичної інформації, вміє узагальнити матеріал, формулює власні висновки; відповідь чітка і завершена.

«Чотири» бали – студент в цілому володіє програмовим матеріалом. Думки викладає логічно та аргументовано, але робить незначні помилки; застосовує документи та першоджерела, але допускає фактичні помилки при їхньому трактуванні, висловлює висновки та власні оцінки, але в їхній аргументації виглядає не зовсім переконливо.

«Три» бали – студент виявляє загальне розуміння та репродуктивно відтворює значну частину програмового матеріалу, демонструє поверхове знання документів та першоджерел, відчуває труднощі під час їхньої інтерпретації; порушує логіку викладу матеріалу; мова відповіді спрощена.

«Два» бали – студент не володіє необхідним обсягом програмового матеріалу, не розпізнає історичні явища та факти; не може правильно застосовувати історичні поняття.

2. Отримані бали (два, три, чотири, п'ять) за кожне з питань з історії і одне – сумуються і сума множить на 2.

3. Отримана кількість балів за результатами запропонованого розрахунку є оцінкою за теоретичну частину кваліфікаційного екзамену.

4. Оцінка за теоретичну частину (до 40 балів) додається до оцінки за практичну частину (до 60 балів), яка потім переводиться в оцінку ECTS та оцінку за національною шкалою за наведеною нижче таблицею:

Набрані бали на екзамені	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
82 – 89	B	добре
74 – 81	C	
64 – 73	D	
60 – 63	E	задовільно
35 – 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним ви-вченням дисципліни

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

РОЗДІЛ I. СТАРОДАВНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Вступ. Історія України як наука та навчальний предмет

Україна – незалежна демократична держава.

Предмет і завдання курсу історії України. Історія України як складова частина європейської та загальносвітової історії. Місце вітчизняної історії в системі вузівського навчання. Наукова основа періодизації історії України.

Міжпредметні зв'язки у вивченні історії України. Значення курсу «Історія України» для фахової підготовки і виховання громадянської позиції та патріотизму, вироблення історичної свідомості.

Наукова література з історії України. Характеристика архівних і опублікованих джерел. Художня література з історії України.

Тема 1. Історичний розвиток людського суспільства на території України в період кам'яного віку (1 млн років тому – IV тис. до н.е.)

Археологічні дослідження території України. Основні риси первіснообщинного ладу. Періодизація.

Поява людини. Заселення людиною території України. Первісні люди та їхній спосіб життя. Культурно-історичні процеси в добу палеоліту. Епоха мезоліту. Господарство, побут. Форми суспільної організації (первісна громада, рід, плем'я). Духовна культура найдавнішого населення території України.

Неолітична епоха. Етнокультурна ситуація на українських землях. Еволюція господарської діяльності людини. Неолітична революція. Розквіт первіснообщинного ладу.

Тема 2. Історичні процеси на теренах України в добу палеометалів (енеоліт – бронза) (середина VI – початок I тис. до н. е.)

Енеоліт. Трипільська культура. Походження й розселення трипільських племен. Теорії походження трипільців. Етапи заселення території України племенами трипільської культури. Розвиток землеробства і скотарства. Допоміжні види господарювання. Трипільські «протоміста». Культура та духовний світ трипільських племен. Традиції трипільської культури в культурах пізніших народів. Інші археологічні культури епохи міді. Індоевропейська проблема в контексті енеоліту України.

Розклад первіснообщинного ладу і зародження ранньоконфлексного суспільства в епоху бронзи. Перший великий суспільний поділ праці. Особливості розвитку господарства племен бронзового віку. Зміни характеру суспільних відносин. Посилення нерівномірності розвитку окремих регіонів України. Міграційні процеси.

Особливості етнічних процесів та розвиток культури на території України в добу бронзи.

Тема 3. Населення України в добу раннього залізного віку (початок I тис. до н. е. – середина I тис. н. е.)

Розселення племен раннього залізного віку на території України. Скотарі і землероби. Племена киммерійців: господарство, суспільний устрій, культура. Розселення киммерійців у IX–VII ст. до н.е. та їхні війни з Ассирією, Урарту, Фрігією та іншими країнами. Племена чорноліської археологічної культури в лісостеповій зоні України. Таврське населення Криму.

Поява скіфів у Північному Причорномор'ї в VII ст. до н. е. Війни скіфів у Передній Азії та їх наслідки. Велика Скіфія V–IV ст. до н. е. Скіфо-перська війна 512 (514) р. до н. е. Господарство, суспільний лад скіфських племен. Особливості розвитку населення лісостепової Скіфії. Скіфи і навколишні племена. Занепад великої Скіфії. Побут і культура скіфських племен. Економічні зв'язки з країнами Середземномор'я та Передньої Азії.

Мала Скіфія в Криму й Північному Причорномор'ї в III ст. до н. е. – III ст. н. е.

Сармати (II ст. до н. е. – IV ст. н. е.). Походження сарматських племен та заселення ними території України. Етапи сарматської експансії на території Північного Причорномор'я. Форма політичної організації сарматських племен. Утворення сарматської протодержави. Язиги, роксолани, аорси, алани. Господарство, побут та культура сарматських племен. Взаємовідносини сармат із сусідніми народами та державами. Сармати і протослов'яни.

Античні міста-держави (поліси) Північного Причорномор'я. Причини великої грецької колонізації. Перші поселення на території сучасної України. Періодизація історії античних міст. Державний і соціальний лад Ольвії, Тіри, Херсонеса та інших міст. Господарство, побут, культура, склад населення античних міст. Боспорське царство: утворення й державний устрій. Боротьба з Римом та підпорядкування йому. Господарство та духовне життя населення Боспорського царства.

Готи в Північному Причорномор'ї (II–III ст. н. е.). Гунська експансія на території України (середина IV ст. н. е.). Загибель античних міст, занепад сарматської культури. Міграції населення, зрушення етнополітичної ситуації в Північному Причорномор'ї. Початок епохи «Великого переселення народів».

Тема 4. Давні слов'яни (кінець III ст. до н. е. – VI ст. н. е.)

Писемні, лінгвістичні, археологічні та антропологічні джерела про давніх слов'ян. Проблема «прабатьківщини» слов'ян в історіографії. Венеди. «Велике переселення народів» і зміна етнічної карти Євразії.

Соціально-економічний розвиток слов'янських племен. Територіальна община. Еволюція суспільного устрою. «Держава антив» (IV–VI ст.), дулібський союз (VI–VII ст.).

Слов'яни й сусідні народи. Боротьба з готами, гунами, аварами. Війни слов'ян з Римською імперією та Візантією.

«Велике розселення слов'ян» у VI–VII ст. і виокремлення східних слов'ян. Територія, розселення та заняття східних слов'ян. Звичаї, вірування, побут. Зміни в суспільному ладі. Поява приватної власності. Перші державні об'єднання східнослов'янських племен. Взаємовідносини східних слов'ян із сусідніми народами. Система оборонних споруд. Хозарський каганат.

РОЗДІЛ II. СЕРЕДНЬОВІЧНА УКРАЇНА

Тема 1. Історичні передумови утворення держави Русь.

Історичний розвиток Русі наприкінці IX – на початку XII ст.

Джерела та історіографія історії Русі.

Передумови утворення Руської держави. Особливості державотворчих процесів у Східній Європі. Виникнення Києва. Східнослов'янські племена і державно-племінні союзи (літописні княжіння) VII–IX ст. Формування державного об'єднання слов'янських племен Подніпров'я «Руська земля». Походження терміну «Русь». Перетворення Києва на державний центр східнослов'янських племінних союзів. Князі Аскольд і Дір. Язичництво східних слов'ян. Християнізація Давньої Русі.

Теорії походження держави Русь. Походження терміну «Київська Русь» у російській історіографії, його політичний підтекст.

Соціально-економічні й політичні фактори об'єднання слов'ян. Утворення міст. Розвиток і характер землеволодіння.

Князь Олег (882–912 рр.). Об'єднання держави, перетворення Русі на ранню імперію. Соціально-економічний розвиток.

Внутрішні та зовнішні фактори розвитку Київської держави за перших Рюриковичів. Князювання Ігоря (912–945 рр.). Повстання древлян 945 р. Княгиня Ольга (945–964 рр.). Адміністративні реформи. Прийняття Ольгою християнства. Державний візит у Візантію.

Розширення кордонів Руської держави за князювання Святослава (964–972 рр.). Військові походи. Відносини Русі з кочовиками. Дипломатія Русі. Русь і Візантія.

Розквіт Руської держави за Володимира Великого (980–1015 рр.) і Ярослава Мудрого (1019–1054 рр.). Державні реформи Володимира: адміністративні, військова, земельна, судова, релігійна. Шляхи проникнення християнства на Русь. Хрещення Русі (988 р.) та його історичне значення. Київська митрополія. Кодекс законів «Руська правда».

Русь у другій половині XI ст. Складання передумов політичної роздробленості Русі. Любецький з'їзд князів (1097 р.). Володимир Мономах. Посилення тенденції загальноруської єдності в першій третині XII ст. Боротьба Русі з половцями.

Тема 2. Господарство, суспільно-політичний устрій та етнічний розвиток Русі

Розвиток економіки Русі. Прогрес у землеробстві, скотарстві. Подальша спеціалізація ремесла. Внутрішня й зовнішня торгівля, грошовий обіг на руських землях.

Причини появи міст у східних слов'ян. Особливості фортифікації та забудови давньоруських міст.

Станово-класова структура Русі (князь, бояри, мужі градські, смерди, закупи, рядовичі, холопи, челядь, ізгої). Дальший розвиток феодального землеволодіння. Феодальні повинності.

Причини та характер соціальної боротьби у давній Русі.

Державний лад Русі. Ранньофеодальна монархія – середньовічна імперія. Великий князь, боярська рада, феодальні з'їзди – снєми, віче. Військово-адміністративний устрій Давньоруської держави. Місцеві органи управління: намісники, посадники, десяткова система управління. Збройні сили.

Етнічні процеси в межах Руської держави. Проблема етнічності Русі в історіографії. Етнічними «русичі», «русини», «русські люди» та їхня ідентифікація. Початок формування української народності.

Міжнародні зв'язки й місце Русі в історії Європи.

Тема 3. Русь у період феодальної роздробленості та монгольської навали (друга третина XII – перша половина XIII ст.)

Причини роздробленості Русі. Форми земельної власності. Зміцнення феодальних князівств. Зростання політичної могутності місцевих центрів. Розвиток міст, ремесла й торгівлі. Соціальна структура населення. Основні тенденції історичного розвитку Русі в період роздробленості.

Державні утворення Середнього Подніпров'я: Київська, Чернігівська, Переяславська «землі» – князівства.

Місце Києва і Київської землі в системі удільних князівств. Боротьба з кочовиками. Мономаховичі та Ольговичі. Великокнязівський стіл і боротьба двох принципів престолонаслідування. Дуумвірати.

Чернігівське князівство. Посилення політичної ролі й розширення території князівства. Орієнтація династії Давидовичів на Київ. Боротьба з новгород-сіверськими князями і половцями. Подрібнення князівства.

Місце Переяславського князівства в консолідації південно-руських земель у боротьбі з кочовиками.

Економічне й політичне зростання Галицького князівства. Внутрішня й зовнішня політика Ростиславичів. Ярослав Осмомисл.

Волинське князівство. Боротьба за Волинські землі між галицькими та чернігівськими князями. Роман Мстиславич. Утворення єдиного Галицько-Волинського князівства (1119 р.) Боротьба з боярською опозицією.

Боротьба за Галицьку землю після смерті Романа Мстиславича. Відновлення влади Данила Романовича в Галичі.

Продовження процесу формування української народності. Проблема генезису української народності в історіографії. Зміст етнонімів «русичі», «русини», «руські люди» у період роздробленості. Перші згадки про етнотопонім «Україна» (1187 р.).

Вторгнення військ Чингісхана і Батия на руські землі. Битва на р. Калка в 1223 р.

Розгром північно-східних князівств у 1237–1238 рр. Захоплення монголами Переяслава, Чернігова та інших міст. Героїчний захист Києва, Вишгорода та інших міст у 1240 – навесні 1241 рр. Захоплення Батисем західних руських земель (Галичина, Волинь). Наслідки погрому Русі монгольськими ордами. Похід Батия на країни Європи. Заснування держави Золота Орда. Русь під владою золотоординських ханів.

Тема 4. Культура Русі (IX – першої половини XIII ст.)

Шляхи формування й розвитку давньоруської культури. Скандинавські впливи. Роль Візантії в становленні культури Русі. Культурні зв'язки з країнами Західної Європи. Вплив культури країн Ісламу.

Усна народна творчість. Билини. Освіта й писемність («черти» й «рези», кириличне письмо). Графіті. Берестяні грамоти. Наукові знання. Бібліотеки (Софійська бібліотека, бібліотека Печерського монастиря).

Пам'ятки літератури. «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона, «Остромирове Євангеліє», «Ізборники» 1073 р. і 1076 р., «Мстиславове Євангеліє» (близько 1115 р.), «Повчання» Володимира Мономаха, «Слово о полку Ігоревім», «Києво-Печерський патерик».

Літописання Київської Русі (Никон, Іларіон, Нестор, Сильвестр). Найдавніший Київський звід 1037 р., Никонівський звід 1073 р., Початковий літопис 1093–1095 рр., «Повість минулих літ» 1113 р., Київський літопис (1118–1198 рр.), Галицько-Волинський літопис (1202–1292 рр.).

Архітектура Київської Русі. Десятинна церква (989 р.), Спаський собор у Чернігові (1035 р.), Золоті ворота та Софійський собор (1037 р.), церква Спаса на Берестовім (кінець XI ст.), Михайлівський собор Видубицького монастиря (1070 р.), Печерський монастир (1073 р.). Давньоруське мистецтво. Іконописець Алімпій. Книжкова мініатюра. Ювелірне мистецтво. Музика. Театральні дійства.

Місце давньоруської культурної спадщини в скарбниці світової культури.

Тема 5. Галицько-Волинське князівство

Галицьке і Волинське князівства в другій половині XI–XII ст. Економічне й політичне зростання Галицького князівства в другій половині XI – середині XII ст. Внутрішня та зовнішня політика Ростиславичів. Ярослав Осмомисл. Протистояння експансії польських і угорських феодалів. Волинське князівство в другій половині XI – першій половині XII ст. Боротьба за Волинські землі між галицькими та чернігівськими князями. Роман Мстиславич. Утворення єдиного Галицько-Волинського князівства. Боротьба з боярською опозицією, взаємовідносини з Польщею.

Боротьба за галицьку землю після смерті Романа Мстиславича. Внутрішні усобиці. Мстислав Удатний. Участь галицьких полків у битві на річці Калці. Відновлення влади Данила Романовича в Галичі.

Соціально-економічний розвиток Галицько-Волинського князівства. Виникнення і зростання міст. Суспільно-політичний і адміністративний устрій. Розгром боярської опозиції. Битва з німецькими рицарями-хрестоносцями під Дорогочином (1238 р.). Ярославська битва (1245 р.), завершення об'єднання галицько-волинських земель.

Галицько-Волинська Русь за Данила Галицького. Спроба Данила Галицького організувати антиординську коаліцію держав. Ідея єдності Русі. Боротьба проти наступу угорських і польських феодалів на Галицько-Волинські землі. Міжнародні відносини за Данила Галицького. Коронація та останні роки правління Данила Галицького.

Галицько-Волинське князівство за наступників Данила Романовича. Князь Лев Данилович, його внутрішня та зовнішня політика. Король Юрій I Львович. Утворення Галицької митрополії. Останні галицьковолинські князі (Андрій I, Лев II, Юрій II Болеслав). Занепад Галицько-Волинської держави.

Культура Галицько-Волинської Русі (XII – перша половина XIV ст.).

Тема 6. Українські землі під владою іноземних держав (середина XIV – друга половина XV ст.)

Утворення централізованих держав у Європі. Литва, Польща, Молдавське князівство, Кримське ханство, Московія.

Боротьба Польщі, Угорщини й Литви за Галицько-Волинські землі. Казимир III в боротьбі за галицьку спадщину. Боярське правління в Галичині на чолі з Дмитром Дедьком. Загарбання Польщею Галичини. Встановлення феодально-католицького гніту. Ліквідація автономії Галичини в складі Польщі. Зміна адміністративно-територіального устрою та системи органів державного управління. Становище українського населення.

Зростання політичної могутності Великого князівства Литовського. Боротьба за оволодіння Галицько-Волинським князівством. Включення до його складу Східної Волині, Чернігово-Сіверщини, Київщини й Поділля. Битва на Синіх Водах (1362 р.). Відносини з Золотою Ордою й Ногайським улусом за князювання Ольгерда. Політика великих литовських князів на українських землях. Суспільно-політичний устрій держави. Вплив культури руських земель на Литву. Велике князівство Литовське – литовсько-білорусько-українська держава.

Українські землі в системі польсько-литовських відносин.

Кревська унія (1385 р.). Остаточне загарбання Польщею Галичини (1387 р.). Острівська угода (1392 р.). Посилення влади литовських феодалів в Україні (90-ті рр. XIV ст. – 1430 р.). Великий литовський князь Вітовт, його зовнішня і внутрішня політика. Розширення південних кордонів князівства. Битва з татарами на річці Ворсклі (1399 р.), поразка русько-литовського війська. Зміни в соціально-економічному та політичному становищі України. Боротьба проти наступу німецьких лицарів. Грюнвальдська битва (1410 р.). Городельська унія 1413 р.

Боротьба за створення Великого князівства Руського. Князь Свидригайло. Загарбання Польщею Західного Поділля (1430 р.). Дальше посилення влади феодалів Литви в Україні. Ліквідація удільних князівств. Адміністративний устрій українських земель на кінець XV ст. Спроби продовження боротьби за українську державність. Повстання під проводом Михайла Глинського 1508 р.

Зміни в суспільно-політичному устрої Великого князівства Литовського. Великокнязівська рада (Пани-Рада) та її склад. Зростання ролі шляхти. Сейми.

Соціально-економічний розвиток українських земель у другій половині XIV–XV ст. Зростання феодального землеволодіння. Розвиток сільського господарства, ремесла, сільських і міських промислів, цехи. Зростання міст. Надання магдебурзького права українським містам. Формування панщинно-фільваркового господарства. Зростання залежності населення від магнатів і шляхти.

Форми соціального протесту мас. Національні та соціальні рухи на українських землях. Повстання під проводом Мухи в Галичині (1490–1492 рр.). участь населення Закарпаття в селянській війні в Угорщині під проводом Дердя (Георга) Дожі. Класова боротьба в містах.

Зміни в соціальній структурі населення України у другій половині XIV–XV ст. Походження, джерела поповнення і час виникнення козацтва. Місце козаків у охороні південних рубежів Великого князівства Литовського від татар і турків.

Етнічні процеси в Україні в другій половині XIV–XV ст. Розвиток української мови. Поширення назви “Україна”. Термін “Мала Русь”. Зростання впливу Польщі на Литву. Місце українських магнатів та шляхти в політичному житті. Наступ католицизму. Становище православної церкви.

Закарпаття. Буковина. Загарбання Закарпаття угорським королем Стефаном I. Українські володіння в Підкарпатті (Мукачівщина). Князь Федір Коріятович. Тиверська земля. Теробовлянське князівство та буковинські землі. Шипинська земля. Включення Буковини й Покуття до складу Молдавського князівства. Перехід Молдавії у васальну залежність від Туреччини.

Крим та Північне Причорномор'я. Відокремлення Кримського ханства від Золотої Орди, його залежність від турецького султана. Напади турецьких і татарських загарбників на Україну.

Московська держава й українські землі. Об'єднавча програма Московського князівства. Зміцнення Московської держави та її боротьба з Великим князівством Литовським за Сіверську землю. Виступ князя Михайла Глинського. Загарбання Московською державою Чернігово-Сіверських земель.

Розвиток культури України в другій половині XIV–XV ст. Умови розвитку культури. Усна народна творчість. Початок книгодрукування в Україні. Освіта, писемність. Розвиток науки. Література. Літописання. Зародження театру. Музика. Архітектура й образотворче мистецтво. Риси життя й побуту українського народу. Становище православної церкви на землях Великого князівства Литовського та Королівства Польського. Відокремлення Московської митрополії від Київської та його наслідки. Церкви латинського обряду та посилення їхнього впливу.

РОЗДІЛ III. РАННЬОМОДЕРНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ (XVI – XVIII ст.).

Тема 1. Політичне та соціально-економічне становище українських земель у XVI ст.

Люблінська унія та її наслідки

Становище українських земель напередодні Люблінської унії. Експансія Польщі на українські землі (захоплення Київщини, Волині, Брацлавщини, Підляшшя). Укладення Люблінської унії (1569 р.), її основні положення та наслідки для України. Адміністративно-політичний устрій України в складі Речі Посполитої в другій половині XVI ст.

Соціально-економічний розвиток України у другій половині XVI століття. Сільськогосподарське виробництво. Зростання великого землеволодіння. Розширення фільваркового господарства. Категорії селян. Юридичне оформлення кріпосного права. «Устава на волоки». Литовські статuti (1529, 1566, 1588 рр.). Руйнування общин. Захоплення польськими феодалами земель у Подніпров'ї та Брацлавщині. Посилення феодально-кріпосницького гноблення. Запровадження панщини. Колонізація Лівобережної України. Міста і магдебурзьке право. Ремесла і промисли. Поява підприємств мануфактурного типу. Торгівля.

Суспільно-політичне та релігійне життя на українських землях у другій половині XVI ст. Національно-релігійний гніт на українських землях. Покатоличення та ополячення місцевої знаті. Національне пробудження і формування національної свідомості українського народу. Реформаційні рухи в Україні. Братський рух і його значення в історії України. Криза православ'я. Берестейська церковна унія (1596 р.). Боротьба проти унії. Ліквідація православної ієрархії й боротьба за її відновлення.

Культура України другої половини XVI ст. Умови національно-культурного відродження в Україні. Розвиток української мови. Пересопницьке Євангеліє. Освіта. Стан шкільної освіти в Україні. Острозька академія. Братські школи. Єзуїтські колеґії. Перші шкільні підручники. Початок книгодрукування в Україні. Швайпольт Фіюль. Іван Федоров. Розвиток науки. Література. Полемічні твори. Продовження традицій літописання. Зародження театру. Шкільна драма, вертеп. Усна народна творчість. Кобзарство. Музика. Архітектура й образотворче мистецтво. Містобудування.

Тема 2. Українське козацтво в XVI ст. Запорізька Січ

Життя й побут козаків в першій половині XVI ст. Виділення козацтва в окремий суспільний стан. Історичні передумови створення військової організації козацтва. Українська колонізація Причорноморських степів. Посилення турецько-татарських нападів на Україну та розгортання боротьби проти них.

Запорізька Січ. Зростання чисельності та впливу козацтва в країні в середині XVI ст. Поява перших січей. Дмитро Вишневецький та його діяльність. Формування суспільно-політичного устрою Запорізької Січі. Військове мистецтво козаків. Боротьба проти турецько-татарської агресії. Молдавські походи Івана Підкови. Самійло Кішка.

Запорізька Січ – державно-політичне утворення українського народу. Місце Запорожжя в міжнародній політиці тогочасної Європи. Козацькі ради. Козацька адміністрація. Старшина, заможні козаки й козацька голота (сірома). Господарство, побут і звичаї козаків у другій половині XVI ст. Духовний світ українського козацтва. Козацька символіка.

Реєстрове козацтво. Посилення соціального й національно-релігійного гніту в Україні. Урядова політика щодо козаків. Виникнення реєстрового козацтва. Організаційні засади реєстрового козацького війська та його роль у державотворчих процесах в Україні.

Наростання національно-визвольної боротьби. Передумови розгортання національно-визвольних рухів в Україні. Козацьке повстання під проводом Криштофа Косинського (1591–1593 рр.) та козацька війна під керівництвом Северина Наливайка (1594–1596 рр.). Перебіг, причини поразки й наслідки козацької війни.

Тема 3. Участь козаків у війнах за межами України в першій половині XVII ст.

Участь українських козаків у воєнних діях на території Лівонії в 1601–1602 рр. Війна Речі Посполитої зі Швецією на початку XVII ст. і запрошення козаків до участі в ній. Часткове скасування сеймом у січні 1601 р. «баніції» козацтва. Похід чотирьох козацьких полків у 1601 р. в Лівонію та участь у воєнних діях на її території. Самійло Кішка. Воєнні дії чотирьох тисяч козаків у 1602 р.

Участь українських козаків у воєнних діях на території Московської держави. Участь козаків отамана Белешка та інших у поході Лжедмитрія I на Москву в 1604–1606 рр. Участь запорожців у селянській війні під проводом Івана Болотникова 1606–1607 рр. Участь козаків у поході Лжедмитрія II на Московщину в 1607–1609 рр. Дії 13-тисячного козацького війська під Москвою влітку 1608 р. Дії козаків під Торжком, Твер'ю, Новгородом та іншими містами. Участь 30-тисячного козацького війська в облозі Смоленська восени 1609 р. Визволення козацькими загонами взимку – навесні 1610 р. Чернігова, Стародуба, Почепа, Брянська та інших міст Чернігово-Сіверщини. Дії козацького війська на території Московщини в 1611–1613 рр. Похід 20-тисячного козацького війська Петра Сагайдачного на Москву в 1618 р. Участь козаків у польсько-російській війні 1632–1634 рр.

Участь козаків у Тридцятилітній війні (1618–1648 рр.). Розгром 10-тисячним козацьким військом полковників Кличковського й Русиновського військ семигородського князя Юрія Ракоція на Закарпатті в 1619 р. Переможні дії козацького найманого війська під проводом Д'єрде Хамоннаї проти трансільванського князя Габора Бетлена. Дії 20-тисячного козацького війська у північно-східній Італії в 1625 р. Дії кількатисячного козацького загону у складі австрійських військ на території Люксембургу та Франції в 1635–1636 рр. Участь запорожців у воєнних діях 1645 р. у Франції.

Тема 4. Запорозька Січ, Кримське ханство й Туреччина у першій половині XVII ст.

Воєнні походи запорожців на Кримське ханство й Туреччину. Активізація воєнних дій у 1600–1605 рр. Взяття Варни і штурми Кілії та Акермана (1606), перемоги над турецькими ескадрами (1606–1607). Захоплення Перекопу (1608). Здобуття Синопу (1614). Похід на Царгород (1615). Захоплення Кафи і Трапезунда (1616). Воєнні походи у 20–30-х рр. XVII ст.

Міждержавне зближення Запорозької Січі з Кримським ханством у 20–30-х рр. XVII ст. Військова допомога Січі хану Махмет-Гірею в 1624 р. Союзницький договір із Кримським

ханством у грудні 1624 р. Позиція Січі в акції Олександра Яхії. Три морські походи запорожців на Царгород у 1625 р. Розрив українсько-кримського союзу. Допомога запорожців Кримським ханам у боротьбі за владу в другій половині 20-х – першій половині 30-х рр. XVII ст.

Тема 5. Участь козаків у Хотинській війні 1620–1621 рр.

Причини війни між Туреччиною та Річчю Посполитою. Поразка польської армії під Цецорою в 1620 р. Козацька делегація Петра Одинця в Москву. Наступ турецької армії навесні – влітку 1621 р. Дії запорожців Яцька Бородавки в Молдавії та посольства Петра Сагайдачного у Варшаві. Вирішальна роль українського козацтва в битві проти турецько-татарського війська під Хотиним. Умови Хотинського миру.

Тема 6. Козацько-селянські рухи в першій чверті XVII ст.

Причини відміни «баніції» козацтва й повернення йому деяких прав і привілеїв на початку XVII ст. Самійло Кішка. Показання селян і боротьба проти нього уряду Речі Посполитої. Козацький рух у 1616–1619 рр. Вільшанська (1617 р.) та Роставицька (1619 р.) угоди між козацькою старшиною й польською шляхтою. Скиннення Петра Сагайдачного з гетьманства. Селянсько-козацьке повстання 1625 р. під проводом Марка Жмайла: початок, хід подій. Умови Куруківської угоди.

Тема 7. Наростання козацько-селянських повстань у 30-х рр. XVII ст.

Козацько-селянське повстання 1630–1631 рр. під проводом Тараса Федоровича (Трясила). Реакція українського населення на умови Куруківської угоди. Виступ запорожців у березні 1630 р. на «волость». Повстанські лідери Андрій Діденко, Данило Білоцерківець, Іван Гирия та ін. Бої під Переяславом в кінці травня – на початку червня 1630 р. Підписання та умови Переяславської угоди 29 травня 1630 р. Продовження повстання у 1631 р.

Козацьке повстання 1635 р. під проводом Івана Сулими.

Козацько-селянське повстання 1637 р. під проводом Павла Бута (Павлюка). Початок і розгортання повстання навесні – влітку 1637 р. Карпо Скидан, Семен Биховець, Дмитро Гуня. Бої на Черкащині восени – взимку 1637 р. Поразка повстанців під Кумейками (6 грудня) і їхня капітуляція 14 грудня 1637 р. Наслідки повстання.

Козацько-селянське повстання 1638 р. під проводом Якова Острянина (Остряниці) і Карпа Скидана: початок і хід повстання в березні-травні. Оборонні бої повстанців у гирлі річки Старець у червні – липні 1638 р. Умови «Ординації Війська Запорозького» 1638 р. Причини поразки і значення козацько-селянських повстань першої половини XVII ст.

Тема 8. Україна напередодні Національно-визвольної революції

Посилення польсько-шляхетської влади в Україні в першій половині XVII ст.: адміністративний устрій, судова система, шляхетське всевладдя.

Хижацьке використання природних багатств України магнатами і шляхтою: захоплення орних земель і угідь, магнатські латифундії. Характер господарства. Розширення земельної власності католицьких костьолів. Засилля польських магнатів і шляхти в прибуткових промислах і торгівлі.

Посилення експлуатації селян, міщан і козаків: наступ можновладців на дрібне землеволодіння, зростання панщини та інших повинностей. Правове безправ'я українського населення. Становище невизнаного урядом козацтва. Погіршення становища міського населення. Опір селян і міщан.

Наступ католицизму: посилення уніатства й католицизму. Боротьба за віру православних духовенства, аристократії, козацтва. Відновлення православної ієрархії в 1620 р. Посольство від київського митрополита Іова Борецького до Москви. «Статті для заспокоєння руського народу» 1632 р.

Міжнародна обстановка напередодні Національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького.

Тема 9. Національно-визвольна революція 1648 р. і створення нової Української держави

Підготовка до збройного виступу. Рушійні сили повстання. Богдан Хмельницький, Максим Кривоніс, Данило Нечай, Филон Джалалій, Силуян Мужилівський та інші. Арешт Богдана Хмельницького. Відхід керівників повстання на Січ. Захоплення повсталими Базавлуцької Січі. Початок повстання. Обрання Богдана Хмельницького гетьманом. Роль перекопського мурзи Тугай-Бея у встановленні союзницьких відносин із Кримським ханством. Організація всенародного виступу проти польської шляхти. Революційний вибух навесні 1648 р., битви під Жовтими Водами (5–6 травня) й Корсунем (16 травня). Успіхи повстанців на Лівобережній та Правобережній Україні влітку 1648 р. Розгром польської армії під Пилявцями (11–13 вересня). Облога козацько-селянською армією Львова й Замостя. Визвольний похід у Західну Україну й визволення етнічної української території. Відступ революційної армії: причини й наслідки. Урочиста зустріч повстанської армії в Києві.

Створення нової Української держави. Революційні зміни в суспільстві. Нові органи влади й адміністративно-територіальний устрій. Республіканська форма управління. Судова система. Селянське й міщанське самоврядування. Створення національної армії.

Буржуазний характер соціально-економічних завоювань.

Тема 10. Продовження війни за незалежність (1649–1654 рр.)

Дипломатичні переговори з Польщею взимку 1649 р. Підготовка воюючих сторін до війни. Початок воєнних дій влітку 1649 р. Війна на два фронти. Поразки під Загаллям і Лоевом. Зборівська битва. Зборівський договір і реакція на нього народних мас. Повернення в Україну польської шляхти та спроби відновлення старих порядків.

Нейтралізація союзника Польщі – Молдавського князівства – в 1650 р. Козацька дипломатія в пошуках надійного союзника. Підготовка Польщі до остаточного розгрому революційної армії і встановлення влади над усією Україною.

Наступ польсько-шляхетських військ на початку 1651 р. Бої під Красним і Вінницею. Іван Богун. Битва під Берестечком. Успішний наступ литовських військ на Україну й захоплення Кисва. Піднесення народної боротьби проти загарбників. Білоцерківський договір 1651 р. та його наслідки.

Опір народу виконанню умов Білоцерківського договору в 1652 р. Відмова населення коритися польським панам. Відходи на Слобожанщину. Підготовка козацьких полковників до самостійних дій проти польських військ і посилення опозиції Богдану Хмельницькому.

Активізація пошуків союзників козацькою дипломатією.

Батозька битва 22–23 травня 1652 р. й ліквідація умов Білоцерківського договору. Встановлення династичного союзу з Молдавією.

Воєнні дії в 1653 р. Наступ польсько-шляхетських військ на Правобережжі на початку 1653 р. Бій під Монастирищем. Відсіч ворожих вторгнень на початку 1653 р. Молдавські походи революційної армії в 1653 р. Успішні дії козацької армії в грудні 1653 р. на Поділлі. Жванецьке протистояння.

Дипломатія незалежної держави. Внутрішня та зовнішня політика гетьманського уряду. Зближення України з Росією.

Переяславська рада 8 січня 1654 р. Рішення про об'єднання України з Росією. Умови союзу. «Березневі статті».

Тема 11. Соціально-економічні зміни в перші роки Національно-визвольної війни (1648–1654 рр.)

Зміни в економічному, соціальному та політичному становищі шляхти, формування її феодално-буржуазного статусу. Перетворення козацтва в привілейований стан суспільства.

Місце козацької старшини в соціальній структурі населення країни. Капіталістичний характер козацького господарства.

Посилення ролі православного духовенства в житті країни.

Соціально-економічні завоювання селянства: ліквідація кріпацтва, завоювання особистої свободи і права земельної власності. Передумови для капіталістичного розвитку господарства. Форми ренти. Розширення прав і привілеїв міщанства й купецтва.

Тема 12. Війна за незалежність (1654–1660 рр.)

Приведення українського населення до присяги на вірність царю.

Вступ російських військ у війну України з Польщею. Успіхи українсько-російських військ в Україні, Білорусії та Литві в 1654–1655 рр. Поширення влади українського гетьмана на білоруські землі.

Перші непорозуміння між Україною й Росією. Відхід Росії від зобов'язань, взятих на Переяславській раді. Прагнення московського царя до союзу з Польщею і припинення воєнних дій. Вільненське перемир'я 1656 р.

Продовження Україною війни з Польщею власними силами. Пошуки Богданом Хмельницьким нових союзників, формування україно-трансільвансько-шведського союзу й загострення відносин із Росією. Поразка Польщі. Закордонний похід двадцятитисячного війська київського полковника Антона Ждановича. Крах антипольської коаліції. Смерть Богдана Хмельницького.

Гетьманування Івана Виговського (1657–1659 рр.). Спроба групи козацької старшини добитися незалежності України від Росії. Ставлення до цього Запорозької Січі. Роль царського уряду в дестабілізації обстановки в Україні. Розгром полку Мартина Пушкаря під Полтавою. Українсько-російська війна 1658–1659 рр. Гадяцька угода 1658 р. та її наслідки. Битва під Конотопом 1659 р. та нищівна поразка царської армії.

Виступи козацької старшини проти Івана Виговського. Початок громадянської війни в Україні. Падіння уряду Івана Виговського.

Обрання гетьманом Юрія Хмельницького (1659–1663 рр.). Переяславські статті 1659 р. Обмеження прав України та реакція на нього козацької старшини.

Розкол України на два військові табори. Слободищенський трактат 1660 р.

Тема 13. Проти Польщі з Росією, проти Росії з Польщею.

Руїна (1660–1676 рр.)

Відхід Правобережної України до Польщі. Останні спроби силою домогтися незалежності Лівобережної України від Росії в 1660–1663 рр.

Боротьба за гетьманську булаву на Лівобережжі. Наказний гетьман Яким Сомко (1660–1663 рр.). Чорна рада в Ніжині й обрання гетьманом Лівобережної України Івана Брюховецького (1663–1668 рр.). Популістська проросійська політика гетьмана Івана Брюховецького. Московські статті 1665 р. і подальше обмеження прав України.

Гетьманування Павла Тетері на Правобережжі (1663–1665 рр.). Остання спроба правобережної старшини спільно з Польщею звільнити Лівобережну Україну від російських гарнізонів. Розгром запорозькими козаками на чолі з кошовим отаманом Іваном Сірком перекопської орди (грудень 1663 р.) і крах польсько-татарської коаліції. Антипольське народне повстання на Правобережжі Івана Сулимки (1664–1665 рр.).

Боротьба гетьмана Петра Дорошенка за відновлення незалежної Української держави (1665–1676 рр.). Остаточний відхід Росії від зобов'язань 1654 р. і укладення Андрусівського перемир'я з Польщею 1667 р. Повстання 1667 р. на Лівобережжі й повалення проросійського уряду Івана Брюховецького. Петро Дорошенко – гетьман Правобережної і Лівобережної України. Протурецька орієнтація Петра Дорошенка: причини та наслідки. Боротьба Петра Дорошенка зі ставлеником Польщі – гетьманом Михайлом Ханенком (1669–1674 рр.). Підтримка Кримським ханством і Запорозькою Січчю претендента на гетьманську булаву – Петра Суховія (літо 1669 р.). Недалекоглядна політика Запорозької Січі щодо Петра Дорошенка та втрата останньої реальної можливості вибороти об'єднану суверенну державу.

Гетьманування Дем'яна Многогрішного (1667–1672 рр.). Глухівські статті 1669 р. і поступки московського царя Україні. Намагання відновити колишні права України.

Загострення відносин із Росією. Арешт і заслання. Обрання гетьманом Івана Самойловича (1672–1687 рр.). Походи російсько-українських військ на Правобережну Україну в 1674–1676 рр. Падіння уряду Петра Дорошенка.

Тема 14. Боротьба за визволення південних українських земель в останній чверті XVII ст.

Наступ Туреччини і Криму на правобережні землі в першій половині 70-х рр. XVII ст. Поразка Польщі у війні з Туреччиною. Бучацький мирний договір 1672 р. Позиція Петра Дорошенка. Переселення населення Правобережної України на Лівобережжя і Слобожанщину.

Відсіч першого Чигиринського походу турецької армії 1677 р.: Юрій Хмельницький – ставленник Туреччини. Героїчна оборона Чигирини. Участь Запорозької Січі у воєнних діях. Відступ турецької армії.

Другий Чигиринський похід турецької армії 1678 р. Героїчна оборона Чигирини. Дії запорозьких козаків. Підготовка Києва до оборони. Відступ російсько-української армії.

Останнє гетьманування Юрія Хмельницького на Правобережжі (1677–1681 рр.).

Передача Росією частини українських земель Туреччині за умовами Бахчисарайського мирного договору 1681 р. Уступка Росією українських земель Польщі за Трактатом про «Вічний мир» 1686 р.

Опір патріотичних сил України розчленуванню країни. Спроба відновлення козацького устрою на Правобережній Україні в другій половині 80-х – 90-х рр. XVII ст. Семен Палій. Спроби України і Росії відвоювати південноукраїнські землі у 1680-х рр. Усунення з гетьманства Івана Самойловича. Обрання Івана Мазепи гетьманом (1687–1708). Коломацькі статті 1687 р.

Акція Петра Іваненка (Петрика). Підписання Запорозькою Січчю антиросійського договору з Кримським ханством (1692 р.). Перехід України й Росії в масований наступ на Кримське ханство у 1690-х рр. Дніпровсько-азовські походи. Зміцнення позицій Росії на українських землях. Будівництво фортець.

Тема 15. Державний устрій і соціально-економічний розвиток України у другій половині XVII ст.

Стабілізація військово-адміністративного устрою Лівобережної України. Специфічні риси полково-сотенного устрою Слобідської України. Збереження самотнього устрою Запорізької Січі у другій половині XVII ст. Судова система: генеральний, полковий, ратушний та магістратський суди. Наступ царизму на державний устрій Лівобережної України: створення Малоросійського приказу, зміцнення системи воєводського правління. Зміна адміністративно-політичного устрою західноукраїнських земель у складі іноземних держав. Причини, основні тенденції й напрямки міграції українського населення.

Російський уряд – опора відродження феодального землеволодіння в Гетьманщині. Монополізація царем функцій верховного власника українських земель. Привласнення старшиною, шляхтою та духовенством земельних угідь. Еволюція феодальних форм землеволодіння. Поступове позбавлення селян права власності на землю.

Елементи буржуазних відносин у сільському господарстві, промисловості та торгівлі: дрібнотоварне виробництво, капіталістичні мануфактури, договірні відносини.

Еволюція соціальної структури населення. Формування козацької старшини. Українська шляхта: права, привілеї й місце в суспільстві. Наступ на права та привілеї козацтва. Еволюція соціальних груп селянства. Початок «повторного закріпачення». Боротьба міщанства за свої права. Українське духовенство. Нові соціальні групи населення. Підпорядкування Київської митрополії Московському патріархату.

Тема 16. Культура другої половини XVII ст.

Розвиток освіти. Братські школи. Створення Києво-Могилянської колегії. Започаткування Львівського університету. Книговидавництво. Розвиток науки. Історичні твори. Літопис Самовидця. Київський “Синопис”. Визначні громадсько-релігійні діячі й педагоги: Йов Борецький, Мелетій Смотрицький, Феодосій Сафонович, Іоаникій Галятовський, Інокентій Гізель, Лазар Баранович, Стефан Яворський та ін.

Літературна творчість: ораторсько-учительна, полемічна, агіографічна проза, духовна поезія, декоративне віршування. Іван Величковський. Данило Туптало та ін.

Український шкільний театр. Вертеп. Музичне мистецтво. Розвиток багатоголосої церковної музики (партесного співу). Микола Дилецький.

Архітектура і образотворче мистецтво. Прояви ренесансного стилю і раннього бароко. Початок відтоку українських інтелектуальних сил до Московії.

Тема 17. Україна на початку XVIII ст.

Внутрішня й зовнішня політика Івана Мазепи. Взаємини Івана Мазепи з російським урядом. Північна війна й Україна. Перехід Івана Мазепи на сторону Карла XII.

Обрання на гетьманство Пилипа Орлика. Прутський похід та Прутський договір 1711 р. Конституція Пилипа Орлика. Пилип Орлик і його прихильники в Європі.

Запорізька Січ у подіях 1709 р. Олешківська Січ.

Тема 18. Соціально-економічний розвиток Лівобережжя та Слобожанщини

Становище сільського господарства. Зростання старшинського землеволодіння (рангове та приватне). Становище селян. Розвиток міст. Зміни в організації виробництва. Цехи, промисли, мануфактури. Розвиток торгівлі. Найважливіші торгові центри. Формування капіталістичного укладу.

Універсал Кирила Розумовського 1760 р. і царський указ 1783 р. Юридичне оформлення кріпосного права в Лівобережній Україні. Зрівняння українських поміщиків у правах із російським дворянством.

Тема 19. Політичне становище українських земель у XVIII ст.

Обмеження та ліквідація автономії України

Гетьманування Івана Скоропадського. Павло Полуботок. Малоросійська колегія. Заходи царизму по обмеженню автономії України. Данило Апостол. «Решительніє пункти».

Повернення козаків і заснування Нової Січі, її адміністративний та військовий устрій. Новосіченський ретраншемент. Українська лінія. Нова Сербія. Слов'яно-Сербія.

Правління гетьманського уряду (1734–1750 рр.). Спроба кодифікації права.

Адміністративний і військовий устрій Лівобережної України та Слобожанщини. Гетьманування Кирила Розумовського. Ліквідація гетьманства на Лівобережжі й утворення Малоросійської колегії. Діяльність Петра Румянцева. Проведення перепису населення у 1765–1769 рр. Ліквідація козацьких полків у Слобідській Україні. Остаточна ліквідація царизмом автономного устрою й козацького війська у 70–80-х рр. XVIII ст. Утворення намісництв і губерній.

Задунайська Січ. Банатська Січ. Бузьке козацьке військо Переселення на Кубань. Утворення Чорноморського козацтва.

Тема 20. Становище Правобережжя та західноукраїнських земель у XVIII ст.

Відновлення влади Речі Посполитої на Правобережній Україні. Народна колонізація південно-східного регіону Правобережної України. Адміністративно-політичний устрій. Відбудова міст. Становище сільського господарства. Типи феодальних маєтків.

Закарпаття під владою угорських феодалів.

Становище Північної Буковини під владою Молдавського князівства.

Тема 21. Народні рухи XVIII ст.

Повстання Семена Палія. Початок гайдамацького руху. Гайдамацькі виступи 50-х – початку 60-х рр. XVIII ст. Коліївщина. Максим Залізняк. Іван Гонта. “Волинська тривога”. Рух опришків. Олекса Довбуш.

Тема 22. Вхідження Північного Причорномор’я та Бессарабії до складу Російської імперії у XVIII – на початку XIX ст.

Російсько-турецька війна 1735–1739 рр. Белградський мирний договір. Російсько-турецька війна 1768–1774 рр. Кючук-Кайнарджийський мир. Російсько-турецька війна 1787–1791 рр. Ясський мирний договір. Російсько-турецька війна 1806–1812 рр. Бухарестський мирний договір. Заселення, адміністративно-територіальний устрій, господарчий розвиток Північного Причорномор’я та Приазов’я. Заснування нових міст.

Тема 23. Вхідження Правобережної України в склад Російської імперії у XVIII ст.

Інкorporація західноукраїнських земель до складу Австрійської імперії

Три поділи Польщі (1772, 1793, 1795). Приєднання Правобережної України до Росії, Галичини Буковини до Австрії. Політичне становище та адміністративний устрій. Реформи Марії-Терезії та Йосипа II в західноукраїнських землях.

Тема 24. Культура України у XVIII ст.

Розвиток освіти. Колегіуми Чернігова, Харкова, Переяслава. Києво-Могилянська академія. Львівський університет. Книговидавнича справа й політика царського уряду. Розвиток науки: медицина, математика, філософія. Феофан Прокопович. Григорій Сковорода, Нестор Амбодик, Іван Фальковський та ін.

Літературна творчість (Григорій Сковорода, Василь Григорович-Барський, Георгій Кониський, Семен Дівович). Козацько-старшинські літописи Самовидця, Григорія Грабян-ки, Самійла Величка.

Розквіт стилю бароко та початок раннього класицизму в художній культурі України. Архітектура (Іван Григорович-Барський, Степан Ковнір, Яків Погребняк, Йоганн Готфрід Шедель, Бернард Меретин та ін). Образотворче мистецтво (Григорій Левицький, Володимир Боровиковський, Йоганн Георг Пінзель та ін).

Музична культура (Артемій Ведель, Максим Березовський, Дмитро Бортнянський). Театральне мистецтво. Шкільна драма. Вертеп. Початки аматорського театру.

РОЗДІЛ IV. УКРАЇНА У МОДЕРНИЙ ЧАС (XIX ст. – 1914 р.)

Тема 1. Політичне становище та соціально-економічний розвиток українських земель у складі Російської імперії в першій половині XIX ст.

Наслідки політико-адміністративних впроваджень: уніфікація адміністративної системи. Засилля російського чиновництва. Чисельність населення. Посилення гноблення народних мас. Закріпачення селян Південної України (1796 р.).

Україна у війні 1812 р. Французької імперії проти Російської: Україна в планах Наполеона. Ставлення населення України до вторгнення французької армії в межі Російської імперії. Воєнні дії на території України. Українці в партизанських загонах. Вплив війни на соціальну психологію українського населення.

Насадження військових поселень. Миколаївська реакція. Посилення гніту царизму в Україні. Участь України в російсько-турецьких війнах 1806–1812 рр. та 1828–1829 рр. Українське козацтво після зруйнування Запорізької Січі.

Розвиток капіталістичних відносин і посилення розкладу феодально-кріпосницької системи. Зменшення кількості поміщицьких і зростання чисельності державних селян: стихійне зменшення кількості кріпаків. Уніфікація царизмом вільних груп сільського населення. Суперечливий характер сільського господарства: розширення посівних площ,

занепад господарств селян і поміщиків центральних районів. Погіршення становища державних селян. Криза виробничих відносин між поміщиками і селянами.

Переростання середньовічної промисловості в індустріальну: занепад старого виробництва. Проникнення купецького капіталу у виробництво. Зародження національного машинобудування та інших галузей промисловості й засобів торгівлі. Початок технічної революції.

Торгівля: торги, ярмарки, базари. Тенденція до перетворення України в сировинний придаток Росії. Формування національного ринку.

Дальше формування буржуазії та робітництва: джерела формування буржуазії. Характер її відносин із працівниками та соціальний склад буржуазії. Соціальне джерело формування робітництва. Одноденні, сезонні та постійні робітники. Чисельність і національний склад робітників.

Формування національної інтелігенції: одержання інтелектуалами окремого соціального статусу. Формування кадрів інтелігенції. Її соціальна позиція.

Тема 2. Політизація українського національного руху в першій половині XIX ст.

Опозиційність масонських лож. Створення й діяльність масонських лож в Одесі, Києві, Полтаві та інших містах. Діяльність декабристів в Україні: причини виникнення декабристського руху. Діяльність декабристських організацій «Залізні персні», «Союз порятунку», «Союз благоденства», «Південне товариство», «Північне товариство». Повстання в Петербурзі і в Україні.

Політичний гурток у Харкові й політизоване вільнодумство в Ніжинській гімназії: декабристські ідеї в діяльності політичного гуртка харківської інтелігенції 1826–1827 рр. Поширення волелюбних ідей у Ніжинській гімназії.

Спроби об'єднання польського та українського визвольних рухів у 1830-х рр. польський визвольний рух. Польське визвольне повстання 1830 р., його цілі і плани щодо України. Повстанський рух на Поділлі в березні-травні 1831 р. Повстання на Волині у квітні-травні 1831 р. Виступ у травні-червні 1831 р. польської шляхти на Житомирщині. Придушення польського повстання та його наслідки.

Кирило-Мефодіївське товариство: причини пожвавлення національного руху. Створення товариства і його склад. Зміст програмних документів «Статут» і «Книга буття українського народу» («Закон божий»). Діяльність товариства та його розгром.

Тема 3. Українська культура першої половини XIX ст.

Етапи формування української національної свідомості. Становлення українознавства як науки. Причини відродження. Історична заслуга української інтелігенції у відновленні національної свідомості народу. Роль історичних, етнографічних, фольклорних та інших праць у пробудженні свідомості людей.

Формування наукових центрів в українознавстві: складання місцевих, регіональних і національного центру українознавства.

Популяризація України у творах російських та україно-російських літераторів: Олександра Пушкіна, Федора Глінки, Костянтина Рилєєва, Микола Гнедича, Миколи Гоголя.

Реакційна політика російського та австрійського урядів в галузі освіти й культури. Освіта в Україні. Початкова й середня школа. Вища освіта.

Стан природничих і точних наук. Гуманітарні науки. Розвиток історичної думки. Дмитро Бантиш-Каменський. Микола Маркевич.

Становлення нової української літератури. Іван Котляревський. Тарас Шевченко. Маркіян Шашкевич. Яків Головацький. Іван Вагилевич. Олександр Духнович.

Книговидавнича справа. Усна народна творчість. Кобзарі. Зародження професійного українського театру. Музика. Образотворче мистецтво. Живопис. Скульптура. Архітектура.

Традиційна побутова культура і звичаї.

Тема 4. Відміна кріпацтва та демократичні реформи другої половини XIX ст.

Україна в Кримській війні 1853–1856 рр. Причини й початок війни. Бомбардування Одеси. Висадка союзницьких військ у Криму восени 1853 р. й початок облоги Севастополя. Оборона Севастополя. Героїзм і мужність захисників. Военна експедиція ворожого флоту в Азовське море у травні 1855 р. Погіршення становища українського населення. Припинення оборони Севастополя й умови Паризького мирного договору 1856 р.

Відміна кріпацтва: причини. Підготовка проведення реформи та боротьба різних політичних сил у її ході. Основні положення царського маніфесту від 19 лютого 1861 р. і «Загального положення». Особливості реформи щодо різних соціальних груп селянства.

Проведення реформи 1861 р. у життя: звільнення кріпаків і вплив реформи на становище удільних, державних та інших селян. Зміни в політико-правовому становищі селянства: залежність селянина від громади. Створення в 1861 р. волосного устрою, нерівноправність у ньому різних людей. Фізичні розправи над селянами. Обмеження в праці, сімейній самостійності. Буржуазні реформи 60–70-х рр. XIX ст. Земська реформа 1864 р. Судова реформа 1864 р. Реформування освіти за «Положенням про народні школи» 1864 р. Реформа вищої школи 1868 р. Міська реформа 1870 р. Військова реформа 1874 р.

Тема 5. Соціально-економічний розвиток Наддніпрянської України у другій половині XIX ст.

Розвиток капіталізму в сільському господарстві. Аграрні відносини. Залишки кріпосництва. Поміщицьке землеволодіння. Поєднання відробіткової й капіталістичної систем господарювання. Розвиток капіталістичного землеробства та тваринництва. Сільськогосподарська спеціалізація районів. Зміни в соціальній структурі селянства. Застосування машин у сільськогосподарському виробництві. Поширення вільнонайманої праці. Два шляхи розвитку капіталізму в сільському господарстві.

Становище селянства після реформи. Конфлікти між селянами й поміщиками: соціальні конфлікти на селі при здійсненні реформи 1861 р. Хвилювання селян у 1870-х рр. Селянські виступи у 80-х – 90-х рр. XIX ст.

Розвиток капіталістичної промисловості. Створення великої машинної, фабрично-заводської індустрії. Перетворення Донбасу в основний район вуглевидобутку Російської імперії. Розробка залізних, марганцевих та інших руд, а також ртуті, солі, соди тощо. Становлення металургійної та металообробної індустрії: будівництво металургійних заводів і нарощування виплавки чавуну, сталі та продукції з них. Розвиток машинобудування: будівництво машинобудівних заводів. Транспортне машинобудування. Капіталізація харчової промисловості та легкої промисловості. Розвиток цукрової, борошномельної і винокурної галузей. Становище в легкій промисловості.

Розвиток залізничного та іншого транспорту: створення й розширення залізничної мережі. Річковий транспорт. Морський транспорт. Гужовий транспорт. Розвиток міст: чисельність міст і їхнього населення.

Особливості торгівлі: розвиток кредитної і банківської систем. Структура внутрішньої торгівлі. Масове вивезення товарів у Росію й пограбування природних багатств України. Зовнішня торгівля.

Економічні й соціальні наслідки розвитку капіталізму. Утвердження капіталістичного способу виробництва. Формування промислового пролетаріату та буржуазії. Загострення класових суперечностей. Становище робітників. Розвиток робітничого руху в Україні.

Міграція українського населення в межах Російської імперії: причини міграцій. Переселення українців у Північне Причорномор'я, Поволжя, Північний Кавказ, Казахстан, Середню Азію. Освоєння українцями Сибіру й Далекого Сходу. «Зелений клин». Кількість переселенців.

Тема 6. Процес становлення та консолідації української нації

Територія, населена українцями, чисельність та етнічний склад населення України. Роль робітничого класу, селянства та української буржуазії в соціальній структурі народонаселення та економіці України. Роль української інтелігенції в піднесенні національної свідомості українського народу.

Поява узагальнюючих праць, присвячених історії, етнографії, фольклору України: Михайла Грушевського, Пантелеймона Куліша, Якова Головацького, Михайла Драгоманова, Павла Чубинського та інших.

Формування української літературної мови. Створення наукових мовознавчих праць та навчальних посібників з історії і граматики української мови: Олександра Потебні, Павла Житецького, Агатангела Кримського та інших. Класична українська художня література: Іван Нечуй-Левицький, Панас Мирний, Іван Франко, Михайло Коцюбинський, Леся Українка та інші.

Роль економіки в процесі консолідації української нації.

Тема 7. Суспільно-політичний і національний рух у Наддніпрянській Україні у другій половині XIX ст.

Місце української громади Петербурга в загальногромадівському русі. Журнал «Основа». Склад української громади Петербурга та її діяльність. Заснування й напрями роботи журналу «Основа»(1861–1862 рр.).

Перший етап громадівського руху (рубіж 50–60-х – друга половина 60-х рр. XIX ст.): початок громадівського руху. «Хлопомани». Арешт братів Тадея і Осипа Рильських, Павла Чубинського та інших громадівців. Валуєвський циркуляр 1863 р. про переслідування української мови. Спад громадівського руху.

Другий етап громадівського руху (кінець 1860-х – початок 1890-х рр.): відновлення й характер громадівського руху. Участь громадівців у відкритті Колегії Павла Галагана, створенні історичного товариства Нестора-літописця, відкритті Південно-Західного відділу Російського географічного товариства та в інших громадсько-політичних акціях. Діяльність Михайла Драгоманова. Заборона українського слова Емським указом 1876 р. Переслідування громадівців.

Активізація студентського руху в 1890-х рр.: створення й діяльність «Братства тарасівців». Діяльність українських студентських громад у другій половині 1890-х рр.

Опозиційна діяльність земств: опозиційна діяльність чернігівських земців до 1878 р. Земська опозиція у 1880-х рр.

Народницький рух у 1871–1878 рр.: гуртки «чайківців». «Ходіння в народ». Діяльність «Землі і волі». Діяльність «південних бунтарів» та «чигиринська змова» 1877 р. Перехід землевольців до політичного терору та масовий наступ на них.

Рух радикалів-демократів (народників) в 1879–1889 рр.: розпад організації «Земля і воля» на «Народну волю» та «Чорний переділ». Діяльність народовольських організацій. Діяльність чорнопередільських організацій.

Зв'язки громадівських і народницьких організацій: співпраця громадівців і народників Києва, Одеси, Єлисаветграда, Харкова та інших міст.

Поширення марксизму і зародження соціал-демократизму: поширення в Україні праць Карла Маркса і Фрідріха Енгельса. Створення та роль групи «Визволення праці» в поширенні марксистської літератури. Соціал-демократичні гуртки в Києві, Одесі, Харкові та інших містах. Їхні програмні цілі й діяльність.

Тема 8. Західноукраїнські землі в XIX ст.

Територія, населення, адміністративний устрій західноукраїнських земель. Соціально-економічна політика Австрійської монархії. Стан економіки. Посилення соціального й національного гноблення народних мас. Селянських рух у Галичині й на Буковині. Виступи селянства у Закарпатті. Національно-духовне піднесення на західноукраїнських землях:

пробудження серед західноукраїнської інтелігенції інтересу до національної історії та мови. Діяльність Івана Могильницького, Дениса Зубрицького. «Руська трійця».

Політизація західноукраїнського національно-визвольного руху під час революції 1848 р.: вимога 19 квітня львівських українців до австрійського цісаря. Створення 2 травня Руської ради, місцевих рад та їх завдання. Діяльність польської Ради Народової. Створення 23 квітня Руського собору та його завдання. Слов'янський з'їзд у Празі. Представництво українського населення в першому австрійському парламенті. Створення «Галицько-Руської матиці». Перехід реакції в наступ проти революційних здобутків 1848 р. Селянський рух.

Еволюція державного устрою Австрійської імперії: скасування конституції 1849 р. Становище Галичини в складі Австрійської імперії до 1860-х років. Становище Галичини згідно «Федеративної конституції» 1860 р. Державний устрій імперії за Конституцією 1867 р. та місце в ній Галичини.

Економічне становище Галичини, Буковини й Закарпаття: відміна панщини, зміни в землеволодінні, землеробстві, робочій силі. Промислова відсталість Західної України.

Соціальні конфлікти: страйки друкарів Львова в 1870 р. і 1871 р. та робітників швейних майстерень. Страйк нафтовиків у 1884 р. та інші виступи. Селянські виступи. Віча – як форма боротьби селян за економічні й політичні права.

Трудова еміграція українців на американський континент: переселення українців у Бразилію, Аргентину, Уругвай, Венесуелу та інші країни Латинської Америки. Українські емігранти в США й Канаді. Чисельність і заняття переселенців в Америці.

Тема 9. Розвиток української культури в другій половині XIX ст.

Освітній рух народних мас: антиукраїнська політика царизму в галузі освіти й культури. Відкриття народними масами недільних шкіл, інших навчальних закладів. Вимоги впровадження української мови, нових методів викладання, розширення програм. Початкова освіта: «Положення про початкові народні училища» та система шкільної й позашкільної освіти. Середня і вища освіта. Природничі та суспільні науки. Література: Тарас Шевченко, Пантелеймон Куліш, Марко Вовчок, Іван Нечуй-Левицький та ін. Драматургія й театр. Золота доба українського реалістичного театру (80–90-ті рр. XIX ст.). Музична культура. Творчість Миколи Лисенка. Розвиток реалістичних тенденцій в українському образотворчому мистецтві. Народна творчість, побут і звичаї.

РОЗДІЛ V. УКРАЇНА У НОВІТНІЙ ЧАС (XX – початок XXI ст.)

Тема 1. Соціально-економічне становище українських земель у складі Росії на початку XX ст.

Монополії в промисловості й у банківській справі. Економічна криза 1900–1903 рр. Місце економіки України в загальноросійській та європейській економіці. Робітничі страйки 1903 р. Масові селянські виступи. Земсько-ліберальна опозиція царизму. Загальноросійські та національні партії в Україні.

Тема 2. Українська політична думка початку XX ст. Політичні партії та організації в Україні

Громадсько-політичний рух в Україні на початку XX століття. Утворення перших політичних організацій і партій у Галичині та Наддніпрянській Україні. Ідеологічне розмежування в середовищі українського громадсько-політичного руху. РУП, «Самостійна Україна» Миколи Міхновського – перший друкований програмовий документ Революційної Української Партії. Утворення – УНП (1902 р.); УСДРП (1904 р.) та інших політичних партій. Просвіта та кооперативний рух в Україні.

Тема 3. Наддніпрянська Україна в демократичній революції 1905–1907 рр.

Причини, характер, рушійні сили революції 1905–1907 рр. Початок революційних подій. Повстання на панцернику «Потьомкін». Збройні виступи в Харкові, Олександрівську, Донбасі. Селянські заворушення та страйки сільськогосподарських робітників.

Піднесення українського національного руху. Утворення та діяльність національних партій у роки революції. Виникнення україномовної преси. «Просвіти» в українському громадському русі. Українська парламентська група та Українська думська громада в Державній Думі Росії.

Спад революції та розгортання репресій в Україні. Значення демократичної революції 1905–1907 рр.

Тема 4. Україна в Першій світовій війні

Українське питання в міжнародних відносинах передвоєнного часу. Причини війни та її початок. Військові дії на території України 1914–1915 рр. Українські січові стрільці. Національно-визвольний рух у роки Першої світової війни. Повсякденне життя в умовах війни. Виникнення нових українських громадських організацій і партій та їх ставлення до війни. Антивоєнний рух українського населення. Згорання військових дій. Участь української делегації в міжнародних мирних переговорах. Брестський мир 9 лютого 1918 р.

Тема 5. Демократична революція 1917 р. в Наддніпрянській Україні

Піднесення громадсько-політичного руху в Наддніпрянській Україні. Програми та цілі національних і загальноросійських політичних партій. Утворення представницьких органів.

Тема 6. Соціальна політика Центральної Ради, її зовнішні зв'язки, боротьба за національну державність на початку ХХ ст.

Організація Центральної Ради, її соціальна база та політична програма. Національні політичні партії в Центральній Раді.

Всеукраїнський Національний Конгрес – прийняття курсу на автономію України. Перший Універсал Центральної Ради. Всеукраїнські з'їзди: селянські, робітничий та ін. Утворення Генерального секретаріату 15 червня 1917 р. Другий Універсал Центральної Ради.

Поглиблення економічної кризи й погіршення становища населення влітку та восени 1917 р. Більшовицький переворот у Петрограді.

Третій Універсал Центральної Ради. Проголошення УНР. Підсумки виборів до Всеросійських Установчих зборів в Україні. Боротьба більшовиків за владу. Виникнення в Україні радянського уряду. Вторгнення більшовицьких військ в Україну. Четвертий Універсал Центральної Ради. Прийняття Конституції УНР.

Участь представників Центральної Ради в мирних переговорах у Брест-Литовську. Підписання мирного договору з Німеччиною 9 лютого 1918 р. Міжнародні зв'язки УНР.

Падіння Центральної Ради. Здобутки і втрати в розбудові української державності за доби Центральної Ради.

Тема 7. Українська Держава П. Скоропадського. Внутрішня політика, зовнішньополітичний курс, національно-культурна політика гетьманського уряду

Державний переворот в Україні 29 квітня 1918 р. Ставлення до перевороту українських політичних партій та громадських організацій. Українська Держава П. Скоропадського. Організація державної влади «Грамота до всього українського народу» й «Закони про тимчасовий державний устрій України» гетьмана П. Скоропадського. Утворення гетьманського уряду (Рада Міністрів) та його склад. Внутрішня політика гетьманської влади.

Шляхи вирішення аграрного питання, робітниче питання, військово-будівництво, національно-культурна політика урядів Павла Скоропадського. Окупаційна німецька влада в Україні. Повстанський селянський рух 1918 р. Боротьба проти режиму П. Скоропадського. П. Скоропадський і опозиційні сили. Утворення УНДС.

Зовнішня політика уряду П. Скоропадського. Відносини з Німеччиною, радянською Росією, країнами колишньої Російської імперії. Українська держава в системі міждержавних європейських відносин.

Організація Директорії 13 листопада 1918 р. Військове повстання проти гетьманату та його повалення.

Тема 8. УНР у період Директорії та боротьби за українську державність

Перехід влади до Директорії. Перша декларація Директорії 26 грудня 1918 р. Відновлення Української Народної Республіки. Проголошення злуки УНР та ЗУНР. Організація уряду Директорії – Ради Міністрів. Органи державної влади в губерніях та повітах. Трудовий конгрес. Трудові ради.

Стан економіки. Земельна політика та земельне законодавство. Політика щодо робітників. Військові сили Директорії. Отаманщина. Директорія й українські політичні партії. Національна політика. Утворення української автономної православної церкви (УАПЦ).

Зовнішня політика Директорії. Директорія й Радянська Росія. Оголошення війни Радянській Росії 16 січня 1919 р. Директорія й Антанта. Встановлення дипломатичних відносин Директорії з країнами Європи. Наступ радянських військ проти військових сил Директорії. Утворення 4 січня 1919 р. рішенням Реввійськради РРФСР Українського фронту на чолі з Володимиром Антоновичем-Овсієнком. Наступ українських повстанських дивізій на Київському та Харківському напрямках. Військові дії на Правобережній Україні.

Селянський повстанський рух як історичний феномен. Керівники повстанців Нестор Махно, Никифор Григор'єв, Данило Терпило (Зелений).

Зайняття України військами Денікіна. Політика Денікіна. Боротьба проти окупації. Поразка військ Директорії.

Тема 9. Етапи встановлення Радянської влади в Україні (1917–1920 рр.).

Економічна політика більшовиків

Перший Всеукраїнський з'їзд Рад і боротьба за владу в Україні. Проголошення радянської влади в Україні. Обрання ЦВК. Створення першого радянського уряду Юхима Медведєва. Формування місцевої влади. Перші кроки в запровадженні терористичного режиму. Державне запровадження робітничого контролю. Початок націоналізації промисловості. Націоналізація банків, залізниць. Створення органів управління промисловістю та сільським господарством. Стан продовольчої справи. Аграрна політика радянської влади.

Радянська влада в Україні наприкінці 1918 – у першій половині 1919 рр. Радянське державне будівництво. Відновлення центральних і місцевих органів радянської влади. Ревкоми. Діяльність Тимчасового робітничо-селянського уряду України та Ради Народних Комісарів України. Третій з'їзд Рад України та його рішення. Прийняття першої Конституції УСРР.

Запровадження політики воєнного комунізму в Україні. Продовольча розкладка та її суть. Продзагони та їхня діяльність по вилученню хліба. Земельна політика. Наділення селян землею за зрівняльним принципом. Форсоване будівництво радгоспів. Централізація управління промисловістю. Формування командно-адміністративної системи в Україні. Адміністративне свавілля.

Масовий селянський повстанський рух: його ідеологія, течії. Селянське повстанство весною і влітку 1919 р. Головний повстанський штаб та Всеукраїнський революційний комітет керований УСДРП і УПСР. Виступ отамана Григор'єва. Махновщина та її оцінка в сучасній історіографії.

Утворення воєнно-політичного союзу радянських республік. Боротьба військ Червоної армії з Денікіним

Радянське державне й господарське будівництво в Україні в кінці 1919 – 1920 рр. Міжнародне і внутрішнє становище країни на початку 1920 р. Встановлення радянської

державності в Україні та її повна підпорядкованість ЦК РКП (б). Резолюція ЦК РКП(б) “Про Радянську владу на Україні”. Продовження політики воєнного комунізму. Новий земельний закон 5 лютого 1920 р. Організація й початок діяльності комнезамів. Національно-культурне будівництво.

Радянсько-польська війна. Ризький мир. Розгром військ Врангеля в Криму. Ліквідація військ Директорії на Правобережжі.

Тема 10. УСРР у роки нової економічної політики (1921–1928 рр.).

Українська СРР після закінчення громадянської війни. Міжнародне становище України. Встановлення дипломатичних відносин з Туреччиною, Чехословаччиною, прибалтійськими країнами.

Внутрішнє становище країни. Розвал промисловості й сільського господарства. Паливна криза. Транспорт. Крах політики воєнного комунізму. Невдоволення селянства продрозверсткою. П’ятий Всеукраїнський з’їзд Рад.

Перехід до нової економічної політики. Ідеологія НЕПу. Особливості нової економічної політики в Україні. Відродження ринкових товарно-грошових відносин. Ліквідація системи главків в управлінні промисловістю. Трестування промисловості. Самоокупність підприємств. Грошова реформа. Оренда. Допуск приватного капіталу. Запровадження економічних методів управління.

Ідейна боротьба навколо НЕПу. Труднощі в проведенні нової економічної політики.

НЕП у сільському господарстві. Введення продовольчого податку. Кооперативне будівництво. Запровадження нового земельного законодавства. Розвиток індивідуального селянського господарства. Колгоспне й радгоспне будівництво.

Розгортання відбудови промисловості і транспорту. Перші успіхи НЕПу.

Промисловість та сільське господарство України в другій половині 1920-х рр. Причини згортання нової економічної політики та її наслідки.

Тема 11. Національно-культурна політика радянської влади у 1920 – 1930-х рр. в УСРР

Боротьба з неписьменністю. Налагодження системи народної освіти. Розвиток загальноосвітньої школи. Наука і вища школа в Україні. Розвиток української літератури. Різноманітність літературних угруповань і течій. Академія наук УСРР. Підпорядкування науки контролю партійних і державних органів. Повернення М. Грушевського з еміграції і його праця в Академії Наук.

Проголошення українізації. Видатні діячі науки, освіти, культури: Дмитро Багалій, Олександр Богомолець, Сергій Єфремов, Дмитро Яворницький, Агатангел Кримський, Панас Саксаганський, Микола Садовський, Василь Еллан-Блакитний, Микола Зеров, Микола Куліш, Микола Хвильовий, Володимир Винниченко, Лесь Курбас, Олександр Богомазов, Іван Іжакевич та ін. Розвиток української мови та літератури. Український театр. Українізація «по-сталінськи»: мета та засоби проведення. Перебудова культурно-освітньої роботи. Клуби. Бібліотеки. Українська радянська періодика.

Націонал-комунізм в радянській Україні та його течії («хвильовізм», «шумськізм», «волобуєвщина»).

Національно-культурне будівництво та національні меншини в Україні. Згортання українізації. Смерть Миколи Скрипника. Репресії проти діячів українізації. Розстріляне відродження.

Тема 12. Українська РСР в умовах утвердження тоталітарного ладу (1929–1938 рр.)

Суперечливість суспільно-політичного розвитку України. Посилення централізму, згортання демократії, підпорядкування Рад та громадських організацій диктатурі РКП(б). Формування командно-адміністративної системи, її основні риси. Створення бюрократичної

владної піраміди на чолі із Й. Сталіним. Тоталітарний режим та його вплив на громадське життя. Масові політичні репресії: «Шахтинська справа», «Справа СВУ» та ін.

Розгром української автокефальної церкви. Репресії проти священнослужителів. Соціальна незахищеність людини. Розгром національної культури. Обмеження прав національних республік. Теоретичне обґрунтування та функції репресій. Конституція УРСР 1937 р. Проголошення в Конституції принципів соціалістичної демократії, прав і свобод громадян та зведення їх нанівець на практиці. Загальна характеристика побудованого в УРСР на кінець 1930-х рр. суспільства.

Тема 13. Індустріалізація в Радянській Україні (1928–1937 рр.)

Згортання НЕПу. Перехід до воєнно-комуністичних методів управління й господарювання. Жорстка централізація в управлінні економікою. Ліквідація трестівського госпрозрахунку. Стягнення надподатку із селян.

Проголошення курсу на індустріалізацію в СРСР. Проблема темпів індустріалізації. Дискусії щодо планів першої п'ятирічки. Перехід до директивного планування. Труднощі розгортання роботи з виконання п'ятирічного плану. Ревізія сталінським керівництвом директивних планів економічного розвитку. Формування темпів індустріалізації. «Стрибок в індустріалізацію». Суперечливість суспільного розвитку. Розгортання виробничого змагання. Ударницький рух. Рух за оволодіння технікою. Підготовка кваліфікованих кадрів робітників і спеціалістів.

Підсумки першої п'ятирічки.

Розвиток промисловості в роки другої п'ятирічки. Основні економічні й політичні завдання другої п'ятирічного плану. Наростання командно-адміністративних методів у господарській діяльності. Посилення репресій. Стаханівський рух. Підсумки розвитку промисловості в роки другої п'ятирічки

Тема 14. Суцільна колективізація сільського господарства в Україні

Прийняття курсу на суцільну колективізацію сільського господарства. Стратегія й тактика проведення колективізації. Політика «ліквідації куркульства як класу» в Україні. Масовий тиск на селянство.

Дезорганізація й падіння сільськогосподарського виробництва. «Розселення» українського села та наслідки вилучення хліба в населення. Підпорядкування колгоспів командно-адміністративній системі. Паспортна система в містах та закріплення селян за колгоспами. Руйнування традиційного селянського укладу життя. Голодомор 1932–1933 рр. та його наслідки.

Тема 15. Західноукраїнські землі в міжвоєнний період (1920–1939 рр.)

Східна Галичина, Північна Буковина, Закарпаття в складі іноземних держав. Стан промисловості й сільського господарства. Соціально-економічна політика на українських землях. Масове безробіття. Національний гніт. Утиски української культури й мови. Еміграція українців до Америки, Канади та Австралії.

Національно-визвольний рух у західноукраїнських землях. Революційний виступ робітників Львова у квітні 1936 р.

Діяльність українських громадських організацій і політичних партій (УНДО, «Українське робітничо-селянське соціалістичне об'єднання» – «Сельроб» та ін.).

Утворення ОУН (1929 р.). Греко-католицька церква на західноукраїнських землях. Андрей Шептицький.

Тема 16. Україна на початковому етапі Другої світової війни.

Включення Західної України до складу УРСР

Політичний розвиток країни. Проголошення Сталіним побудови соціалізму в Радянському Союзі. Конституція СРСР 1936 року. Конституція УРСР 1937 року.

Промисловість та сільське господарство України в умовах підготовки країни до війни. Вступ Червоної Армії до Східної Галичини. Народні збори Західної України 2628 жовтня 1939 р. та їх наслідки. Рішення позачергової П'ятої сесії Верховної Ради СРСР та Постанова позачергової III сесії Верховної Ради УРСР (15 листопада 1939 р.) про возз'єднання Західної України з Радянською Україною.

Возз'єднання з УРСР Північної Буковини та Бессарабії у 1940 році.

Початок соціально-економічних перетворень у західних областях УРСР. Створення нових громадських організацій. Перші кроки в здійсненні культурного будівництва. Порушення сталінським керівництвом законності. Репресії щодо української інтелігенції. Масові арешти, розстріли та депортація місцевого населення.

Тема 17. Україна в роки Другої світової війни

Оборонні бої Південно-Західного та Південного фронтів 1941 р. Героїчна оборона Києва та інших міст. Встановлення окупаційної влади в Україні. Суть окупаційного режиму. Боротьба з окупантами. Радянський підпільний та партизанський рух. «Рейкова війна» партизанів у тилу ворога. ОУН-УПА на теренах України. Визволення Лівобережної України й Донбасу. Битва за Дніпро. Визволення Києва в 1943 р. Україна в завершальний період війни. Розгортання боїв на Правобережжі взимку 1944 р. Корсунь-Шевченківська битва, визволення Одеси. Перемога в Криму. Визволення західних областей УРСР. Початок відбудови народного господарства в 1943 р. Відродження сільського господарства. Поновлення діяльності колгоспів та МТС. Розгортання колективізації в західних областях України. Відбудова промисловості. Проблема втрат України у Другій світовій війні в сучасній історіографії.

Тема 18. УРСР у перше повоєнне десятиліття 1945–1955 рр.

Міжнародне становище України в повоєнний час. Завершення об'єднання українських земель у складі УРСР. Врегулювання територіальних питань між Україною й Польщею. Операція «Вісла» (1947 р.). Участь України в утворенні ООН. Створення й діяльність товариства культурних зв'язків із зарубіжними країнами.

Повоєнні п'ятирічки. Відбудова й реконструкція промисловості. Індустріалізація західних областей УРСР. Стан сільського господарства та заходи по його відбудові. Голод 1946–1947 рр. Заходи по відновленню матеріально-технічної бази сільського господарства. Підсумки відбудови сільського господарства.

Суперечливість суспільно-політичного життя в повоєнній Україні. Зміцнення командно-адміністративної системи. Микита Хрущов, Лазар Каганович, Леонід Мельников – провідники сталінського тоталітарного режиму в Україні.

Загострення політичної боротьби на західноукраїнських землях. ОУН-УПА й Радянська влада. Дії збройних формувань ОУН-УПА. Репресивні дії державних каральних органів. Депортація населення західних областей. Львівський церковний собор 1946 року. – ліквідація греко-католицької церкви.

Посилення репресій у другій половині 1940-х – на початку 1950-х рр. «Жданівщина» в Україні. Постанови ЦК КП(б)У «Про перекручення і помилки у висвітленні історії української літератури в “Нарисі історії української літератури”», «Про політичні помилки і незадовільну роботу Інституту історії України Академії наук України» та ін. Розгром генетики, нападки на кібернетику, кампанія проти «космополітизму».

Смерть Сталіна. Перші спроби подолання культу особи. Приєднання до України Криму в 1954 році.

Тема 19. УРСР у другій половині 1950-х – першій половині 1960-х рр.

Українська РСР у міжнародних відносинах. Посилення співробітництва УРСР із країнами Південної і Південно-Східної Європи. Участь України в діяльності ООН та інших міжнародних організацій. Суспільно-політичне життя. XX з'їзд КПРС про культ особи Сталіна. Непослідовність і незавершеність процесів демократизації суспільних відносин.

Збереження авторитарно-бюрократичної системи управління. Спроби реформ Микити Хрущова в промисловості й сільськогосподарському виробництві. Труднощі забезпечення населення УРСР продовольством. Жовтневий пленум ЦК КПРС. Усунення від влади Микити Хрущова. Прихід до влади Леоніда Брежнєва.

Зародження правозахисного руху. «Українська Робітничо-Селянська Спілка» та ін. дисидентські організації. Арешти дисидентів. Необхідність прискорення науково-технічного прогресу та його гальмування тоталітарною системою. Ставка на екстенсивний шлях розвитку економіки. Невиправдано велике розширення видобувних галузей, енергетики, військово-промислового комплексу. Відставання галузей, що працювали на добробут народу. Виснаження природних ресурсів України. Початок екологічної кризи. Підсумки розвитку промисловості у 1956–1965 рр. Бюрократичні експерименти адміністративно-командної системи на селі. Заборона особистих підсобних господарств колгоспників. Неперспективні села в Україні. Втручання у виробничі плани колгоспів. Ліквідація МТС. Підсумки розвитку сільського господарства УРСР у 1956–1965 рр.

Суперечливість і непослідовність розвитку культури. Активізація діяльності наукової та художньої інтелігенції. Поява «шістдесятників» та їхня діяльність в Україні.

Тема 20. Соціально-економічне становище УРСР в другій половині 1960-х – першій половині 1980-х рр.

Українська РСР на міжнародній арені. Участь українців у війні в Афганістані. Конфронтація з Заходом. УРСР в ООН і міжнародному русі. Зовнішньоекономічні, науково-технічні та культурні зв'язки УРСР. Наростання застійних явищ та негативних тенденцій розвитку економіки. Авторитарно-бюрократичні методи керівництва промисловістю й сільським господарством, наукою та культурою.

Лінія брежнєвського керівництва на реабілітацію Сталіна і сталінізму. Пропаганда теорій про «розвинутий соціалізм», «нову історичну спільність – радянський народ», вихваляння «радянського способу життя».

Розробка та прийняття нової Конституції УРСР 1978 р. Декларативний характер Конституції. Національно-визвольний рух в Україні. Посилення ідеологічного тиску на життя українського суспільства. Активізація опозиційного руху в другій половині 1960-х – на початку 1970-х рр. В'ячеслав Чорновіл, Ліна Костенко, Василь Стус, Олесь Бердник, Петро Григоренко, Степан Хмара, Левко Лук'яненко.

Економічний розвиток УРСР. П'ятирічні плани. Спроба проведення економічної реформи 1965–1967 рр. Необхідність переходу до інтенсивних, ефективних методів господарювання, масового впровадження досягнень науково-технічного прогресу, докорінних структурних змін в економіці. Невдача реформи господарчого механізму 1979 р.

Нерівномірність розташування виробничих потужностей та непропорційність розвитку промисловості. Подальша мілітаризація економіки. Екологічна ситуація. Зниження темпів приросту промислової продукції. Розпорошення й нераціональне використання капітальних вкладень. Погіршення показників у роботі промисловості: зменшення фондівіддачі, падіння темпів росту продуктивності праці, погіршення якості продукції. Невиконання показників п'ятирічних планів.

Сільське господарство. Спроби вдосконалення організації виробництва, зміцнення матеріально-технічної бази сільського господарства. Створення міжколгоспних і агропромислових комплексів. Меліорація й хімізація сільського господарства та шкода від бездумного використання новітніх технологій виробництва.

Бюрократична система управління сільським господарством. Запустіння та розорення сіл. Провал у виконання Продовольчої програми в Україні. Кризова ситуація в головних галузях народного господарства на середину 1980-х рр. Соціальний розвиток. Зміна структури та чисельності населення УРСР. Зниження темпів приросту національного доходу. Зниження життєвого рівня населення.

Освіта, наука, культура. Суперечливі процеси у розвитку духовного життя українського суспільства. Вплив негативних факторів на розвиток культури. «Злиття націй» та гальмування розвитку національних мов і культур. Посилення русифікації в Україні. Вища школа, середні навчальні заклади. Підготовка спеціалістів для народного господарства вищої і середньої кваліфікації. Діяльність Академії наук УРСР. Вузівська наука. Розвиток художньої літератури. Мистецьке життя в Українській РСР.

Тема 21. УРСР у роки «перебудови» (друга половина 1980-х – початок 1990-х рр.)

Україна в міжнародних відносинах. Міжнародне економічне співробітництво. Розширення зв'язків УРСР із зарубіжними країнами та діаспорою. Участь України в міжнародних програмах, розв'язанні глобальних проблем сучасності.

Суспільне життя. Необхідність докорінної перебудови суспільства. Михайло Горбачов. Квітневий (1985 р.) Пленум ЦК КПРС. Проголошення курсу на «перебудову» та її основні напрямки. Обмеженість реформаційного курсу перебудови. Спроби реформ суспільної системи. Посилення суспільної активності населення в Україні. Критика тоталітаризму та викриття злочинів комуністичної системи. Мітинги й демонстрації.

Народження Народного Руху України та його перетворення в опозиційну КПРС силу. Перші кроки становлення багатопартійності. Перші кроки в демократизації суспільного життя й утворення нових політичних партій та громадських об'єднань. Реформа виборчої системи. Вибори до Верховної Ради УРСР.

Кризовий стан економіки. Чорнобильська катастрофа 1986 року. Її причина та наслідки. Пошуки виходу з економічної кризи. Прийняття законів про власність, про землю, про кооперацію, про індивідуальну трудову діяльність та ін. Закон «Про економічну самостійність Української РСР». Перехід підприємств на господарський розрахунок і самофінансування. Нові форми організації трудової діяльності.

Стан сільського господарства. Курс на розвиток різних форм господарювання на селі. Загострення продовольчої проблеми. Сфера побутового обслуговування населення. Товарна криза. Ріст цін та інфляція. Падіння життєвого рівня населення. Стан розвитку освіти, науки та культури. Відсталість їх матеріального забезпечення та недостатній рівень розвитку. Стан шкільного навчання. Вища й середня школа. Галузева наука. Література й мистецтво. Повернення в літературу «репресованих» творів. Участь творчої інтелігенції в громадському житті. Культурно-освітня діяльність. Радіо, телебачення, преса.

Тема 22. Поглиблення кризи тоталітарного суспільства в СРСР. Проголошення незалежної України 24 серпня 1991 р.

Посилення суспільної напруги в суспільстві влітку 1991 р. Прийняття Декларації про державний суверенітет України. Курс національно-демократичних сил на утвердження державної та економічної незалежності республіки.

Спроба серпневого 1991 р. перевороту в Москві та його наслідки для України.

Надзвичайна сесія Верховної Ради України 24 серпня 1991 р. Схвалення Акту проголошення незалежності України та його історичне значення. Україна – незалежна держава.

Тема 23. Україна на шляху розбудови незалежної держави (90-ті рр. ХХ –початок ХХІ ст.)

Всеукраїнський референдум та вибори президента України 1 грудня 1991 року. Леонід Кравчук. Денонсація договору 1922 року про утворення СРСР. Угода про Співдружність незалежних держав (СНД) 1991 року. Затвердження державної символіки України.

Створення правової бази розвитку України як незалежної держави. Зміцнення державних кордонів. Формування збройних сил, Служби безпеки України, митної служби. Запровадження національної грошової одиниці – гривні.

Прийняття Верховною Радою України нормативних актів щодо реформування економіки. Зниження темпів промислового і сільськогосподарського виробництва. Пошуки виходу з економічної кризи та сучасний стан економіки України.

Труднощі у процесах національно-культурного відродження, розвитку науки, освіти. Міжнародні відносини в Україні. Кримська автономія.

Багатопартійність в Україні. Головні політичні партії та політичні об'єднання, їхні платформи, участь у виборах до Верховної Ради України.

Прийняття Конституції України 1996 р. Політична реформа в Україні.

Концепція зовнішньої політики України. Її входження у світове співтовариство. Програма “Партнерство заради миру”. Участь у програмах Організації Об'єднаних Націй. Участь у миротворчих операціях.

Загострення політичної ситуації в Україні восени 2001 – навесні 2002 рр. Вибори Президента України у 2004 році. Віктор Ющенко, Віктор Янукович, Юлія Тимошенко. Зростання громадської активності населення України. Помаранчева «революція». Вибори до Верховної ради України 2007 року.

Соціально-економічне становище України 2007–2010 рр. Президентські вибори 2010 року. Політика уряду президента В. Януковича у 2010–2013 рр.

Тема 24. Революція Гідності та війна на сході України

Євроінтеграційні процеси часів В. Януковича. Рішення Кабінету Міністрів України про призупинення процесу підготовки до підписання угоди про Асоціацію між Україною та Євросоюзом. Протестний рух активної молоді на Майдані Незалежності у Києві 21–30 листопада 2013 р. Силовий розгін мітингарів 30 листопада 2013 р. та радикалізація українського суспільства. Сутички правоохоронців і протестувальників на вулицях Києва. Формування активу протестного Майдану, перші вимоги. Сутички революційного активу Майдану та спецпризначенців із «Беркута» на вулиці Грушевського в Києві. Початок революційного руху в містах України. Реакція на події в Києві на заході та на сході держави.

Реакція європейських держав, США та Російської Федерації на події, що відбувалися в Києві наприкінці 2013 – на початку 2014 рр. Позиція лідерів Майдану та позиція перших осіб держави – В. Януковича, М. Азарова, В. Рибачака, С. Арбузова та інших.

Поява в засобах масової інформації терміну “революція гідності”. перші жертви революції – Сергій Нігоян, Михайло Жизневський, Роман Сенник та інші. Масові розстріли протестувальників на вулицях Києва. Небесна сотня. Реакція влади на криваві події в Києві. Відсторонення В. Януковича від влади 22 лютого 2014 р., втеча перших осіб держави за межі України. Формування нових органів влади.

Початок сепаратистського руху на сході України та в Криму. Окупація та анексія Криму Російською Федерацією. Реакція на цю подію з боку європейських держав та США, позиція ООН щодо анексії Криму Росією (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН про підтримку територіальної цілісності України від 27 березня 2014 р.).

Спроба реалізації проекту так званої «русской весны» на сході України, захоплення приміщень органів влади та силових структур проросійськими активістами, спроба штурмів військових частин. Початок Антитерористичної операції. Російська агресія на сході України, початок гібридної війни. Реакція ООН, європейської спільноти та США на події на сході України. Іловайський котел, події в районі Дебальцево, героїчна оборона Луганського та Донецького аеропортів, героїзм кіборгів. Патріотичний та волонтерський рух в Україні. Спроба розв'язати військовий конфлікт на території України за сприяння міжнародних посередників. Діяльність Мінської четвірки.

Внутрішньополітичне життя країни у 2014–2021 рр.. Президентські та парламентські вибори 2014 року. Формування уряду на чолі з Арсенієм Яценюком. Відновлення курсу на євроінтеграцію. Початок реформ в Україні: плани, очікувані результати, хід, труднощі. Початок декомунізації в Україні. Декомунізація народна та бачення декомунізації Українським інститутом національної пам'яті. Урядова криза березня–квітня 2016 р.,

формування уряду на чолі з В. Гройсманом. Зовнішньополітичний курс України у 2016–2021 рр. Хід реформ в Україні у 2016–2021 роках. Президентські вибори 2019 року.

Зовнішня та внутрішня політика Президента Володимира Зеленського у 2019–2020 рр. Проблема закінчення війни на Сході України. Парламентські вибори 2019 р.: передвиборна кампанія та результати вибору. Монобільшість «Слуги народу» у Верховній Раді. Уряд Олексія Гончарука та старі українські проблеми. Урядова криза 2020 р. Уряд Дениса Шмигала та його діяльність у 2020–2021 рр. Україна в умовах світової пандемії COVID-19. Весінній та зимовий локдаун і їхні наслідки для України. Військові дії на Сході України та діяльність української дипломатії на європейському та світовому рівнях у 2019 – на початку 2022 року. Початок повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року. Бої на київському, чернігівському, сумському, харківському, донецькому, запорізькому, херсонському та миколаївському напрямках у лютому – квітні 2022 року. Геноцид українців на тимчасово окупованих територіях. Трагедія Бучі, Гостомеля, Ірпіня, Бородянки та інших міст і сіл України. Провал російського бліцкригу. Хід війни у 2022–2024 роках. Масові ракетні обстріли території України, організація окупантами екологічної катастрофи на півдні України після підриву Каховської ГЕС влітку 2023 року. Консолідація українського суспільства, волонтерський рух, модернізація Збройних сил України в умовах війни. Українська дипломатія в умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну, формування антиросійської коаліції.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Балушок В. «Давньоруська народність»: що насправді ховається за терміном? // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2011. Вип. 20. С. 72–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uks_2011_20_7

Баран В. Д. Давні слов'яни / Серія «Україна крізь віки». Т. 3. К., 1998. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-7217-41-8/966-7217-41-8.pdf>

Баран В. Д., Баран Я. В. Історичні витоки українського народу. К., 2005. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Baran_Volodymyr/Istorychni_vytyky_ukrainskoho_narodu/

Баран В. К., Даниленко В. М. Україна в умовах системної кризи (1946–1980-і рр.) / Серія «Україна крізь віки». Т. 13. К., 1999. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-7217-24-8/966-7217-24-8.pdf>

Богуцький Ю. П., Андрущенко В. П., Безвершук Ж. О., Новохатько Л. М. Українська культура в європейському контексті. К., 2007. URL: <http://elib.nplu.org/view.html?&id=2966>

Бойко О. Д. Історія України. Підручник. К., 2002–2016. Видання 2002 р. URL: <https://drive.google.com/file/d/0Vx6y5oX26y1dMD1BaEFaVzJiZVE/view>

Борисенко В. Й. Курс української історії. З найдавніших часів до XX століття. К., 1998. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Borysenko_Volodymyr/Kurs_ukrainskoi_istorii_Z_naidavnishykh_chasiv_do_XX_stolittia.pdf

Голобуцький В. Запорозьке козацтво. К., 1994. URL: <http://litopys.org.ua/holob/hol.htm>

Головко В., Якубова Л. Україна і виклики посттоталітарного транзиту (1990–2019). К., 2021. URL: https://akademperiodyka.org.ua/wp-content/uploads/Blook_UNI_1990-2019.pdf

Грабовський С., Ставроянні С., Шкляр Л. Нариси з історії українського державотворення. К., 1995. URL: <http://lib.sale/ucheniy-politicheskikh-istoriya/narisi-istoriji-ukrajinskogo-derjavotvorennya.html>

Грицак Я. Й. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX – XX століття. К., 1996. URL: <http://uamoderna.com/biblioteka/hrytsak-naryse-istorii-ukrainy>

Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. К., 1991. URL: http://www.pseudology.org/Eneida/Grushevski_XhoTakiUrhainci2.pdf

Гуржій О. І. Українська козацька держава в другій половині XVII – XVIII ст.: кордони, населення, право. К., 1996. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Hurzhiy_Oleksandr/Ukrainska_kozatska_derzhava_v_druhii_polovyni_XVII_XVIII_st_kordony_naselennia_pravo.pdf

Залізняк Л. Л. Ранньосередньовічна версія походження українців. Магістеріум. 2011.

Випуск 45. Археологічні студії. С. 5–13. URL: <http://ru.calameo.com/read/005273712d5b243a86b26>

Іванова Л. Г., Іванченко Р. П. Громадівський рух 60-х рр. XIX ст. в Україні: проблеми, ідеологія. К., 1999. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Ivanchenko/Hromadivskyi_rukh_60kh_rr_XIX_st_v_Ukrani_problemy_ideolohiia/

Історія України: нове бачення: У 2-х т. / В. Ф. Верстюк, О. В. Гарань, В. М. Даниленко та ін.; Під ред. В. А. Смоля. Т. 2. К., 1996. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/5-319-01365-5/5-319-01365-5.pdf>

Історія України: нове бачення: У 2-х т. / О. І. Гуржій, Я. Д. Ісаєвич, М. Ф. Котляр, О. П. Моця та ін.; Під ред. В. А. Смоля. Т. 1. К., 1995. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/5-319-01336-1/5-319-01336-1.pdf>

Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т. / Редкол.: В. А.Смолій (відп. ред.) та ін. К., 2006. Т. 1. 2006. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-518-349-4/966-518-349-4.pdf>

Історія української культури / За загальною редакцією І. Крип'якевича. К., 1994. URL: <http://litopys.org.ua/krucult/krucult.htm>

Історія української культури: У 5-ти т. Т. 2. Українська культура XIII – першої пол. XVII ст. / Александрович В. С. та ін. К., 2001. URL: <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult2.htm>

Касьянов Г. Незгодні: Українська інтелігенція в русі опору 1960–1980-х років. К., 1995. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/5-325-00704-1/5-325-00704-1.pdf>

Кириченко Ю. Т. Концепції етногенезу українського народу в історичних інтерпретаціях // Гілея. 2016. Вип. 107. С. 125–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_107_31

Кондратюк К., Качмар В. Новітня історія України (1945–2020 рр.): навчальний посібник. Львів, 2020.

Кузьо Т. Війна Путіна проти України. Революція, націоналізм і криміналітет / Перекл. з англ. А. Павлишина. К., 2018. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0014495>

Культура українського народу: навч. посібник / В.М. Русанівський, Г.Д. Вервес, М.В. Гончаренко та ін. К., 1994. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/sk/sk595597.pdf>

Кульчицький С. В. Україна між двома війнами (1921–1939 рр.) / Серія “Україна крізь віки”. Т. 11. К., 1999. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-7217-48-5/966-7217-48-5.pdf>

Литвин В. М. Україна на межі тисячоліть (1991–2000 рр.) / Серія «Україна крізь віки». Т. 14. К., 2000. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Lytvyn_Volodymyr/Ukraina_na_mezhi_tysiacholit_1991_2000_rr.pdf

Макаров А. М. Світло українського бароко. К., 1994. URL: http://uartlib.org/downloads/BarokoLight_uartlib.org.pdf

Мелєкесцев К. І. Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів з навчальної дисципліни «Історія України (доба незалежності)». Вінниця, 2020.

Мельник Л. Г. Боротьба за українську державність (XVII ст.). К., 1995.

Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов / Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». К., 2001. URL: <http://litopys.org.ua/pivtorak/pivt.htm>

Політична історія України: Посіб. для студ. вищих навч. закл. / За ред. В. І. Танцюри. К., 2001. URL: <http://westudents.com.ua/knigi/235-poltichna-storya-ukrani-tantsyura-v-.html>

Попович М. В. Нариси історії культури України. К., 1998. URL: <http://litopys.org.ua/porovuch/narys.htm>

Попович М. В. Червоне століття. К., 2005. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-505-123-7/966-505-123-7.pdf>

Рубльов О. С., Ресніт О. П. Українські визвольні змагання 1917–1921 рр. / Серія «Україна крізь віки». Т. 10. К., 1999. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Rublov_Oleksandr/Ukrainski_vyzvolni_zmahannia_1917-1921_rr/

Русина О. В. Україна під татарами і Литвою / Серія «Україна крізь віки». Т. 6. К., 1998. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-7217-56-6/966-7217-56-6.pdf>

Сарбей В. Г. Національне відродження України / Серія “Україна крізь віки”. Т. 9.

К., 1999. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-7217-11-6/966-7217-11-6.pdf>

Смолій В. А., Степанков В. С. Українська національна революція XVII ст. (1648–1676 рр.) / Серія “Україна крізь віки“. Т. 7. К., 1999. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-7217-18-3/966-7217-18-3.pdf>

Толочко О. П., Толочко П. П. Київська Русь / Серія “Україна крізь віки“. Т. 4. К., 1998. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-7217-50-7/966-7217-50-7.pdf>

Хижняк З. І., Маньківський В. К. Історія Києво-Могилянської академії. К., 2003. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000716>

Шевчук В. П., Тараненко М. Г. Історія української державності: Курс лекц. К., 1999.

Шейко В. М., Тишевська Л. Г. Історія української культури: Навч. посібник. К., 2006. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR/ISTORIA_Ukr_kul_2006.pdf

Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. К., 1997. URL: <http://you-books.com/book/N-Yakovenko/Naris-istorii-Ukraini-z-najdavnishih-chasiv-do-kin>

Якубова Л. Д. Тенденції етнокультурного життя УСРР у контексті коренізації (1924–1935 рр.) // Український історичний журнал. 2006. № 2. С. 74–88. URL: <http://history.org.ua/JournALL/journal/2006/2/7.pdf>

Яневський Д. Б. Політичні системи України 1917–1920 рр. Спроби творення і причини поразки. Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора історич. наук. К., 2008. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ІСТОРІОГРАФІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

Проблеми періодизації всесвітньої історії

Проблема наукової періодизації всесвітньої історії як наріжне методологічне питання історичної науки та історичної освіти. Дискусії з проблем періодизації в новітній історіографії.

Сучасна загальноприйнята періодизація всесвітньої історії: давня історія, середні віки, новий час, новітній час. Хронологічні рамки і критерії поділу всесвітньої історії на основні періоди.

Марксистська концепція суспільно-економічних формацій, її структура і зміст. Обмеженість та ідеологічна інтерпретованість формаційного варіанту періодизації всесвітньої історії. Спроби модернізації матеріалістичного розуміння історії на основі цивілізаційного підходу.

Стадії техніко-технологічного й інформаційного прогресу людства як критерії періодизації світової історії. Концепція «постіндустріального суспільства». Основні риси та хронологічні рамки «традиційного», індустріального та постіндустріального типів суспільств.

Глобалізація взаємодії історичного розвитку країн і народів світу як основа періодизації всесвітньої історії. К. Ясперс про основні періоди всесвітньої історії. Концепція періодизації всесвітньої історії Л. Васильєва.

2. ІСТОРІЯ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ

Староєгипетська цивілізація

Джерела, хронологія та періодизація староєгипетської історії. Природно-кліматичні умови. Етногенез та ментальність населення. Номова організація суспільства.

Політична історія Стародавнього Єгипту. Раннє та Стародавнє царство. Об'єднання Єгипту. Будівництво пірамід. Середнє царство й нашествя гіксосів. Перетворення Єгипту на «світову державу» в період Нового царства. Релігійно-політична реформа Аменхотепа IV (Ехнатона). Воєнна політика фараонів XIX династії. Рамзес II. Рамесіди, фіванська теократія. Лівійсько-саїські династії Пізнього царства. Особливості розвитку державної системи Єгипту. Централізація влади. Культ фараона. Система престолонаслідування. Адміністративний апарат: чаті (візир), царедворці, номархи. Судова система. Військо.

Соціально-економічний розвиток. Басейнова система іригації, іригаційне землеробство, ремісничє виробництво, торгівля (Нубія, країна Пунт, острови егейського моря). Своєрідність соціальної структури Єгипту: «царські люди», баку, іхуті.

Стародавня Індія

Джерела, хронологія та періодизація староіндійської історії. Природно-кліматичні умови. Етногенез та ментальність населення.

Основні етапи політичної історії Стародавньої Індії. Індська (Хараппська) цивілізація. Заселення Північної Індії «аріями». «Ведійський період». Поява цивілізації в долині Гангу. Перші міста-держави Стародавньої Індії. Імперія Нандів. Імперія Маур'їв. Правління Ашоки. Вхідження індійських земель до складу Кушанської імперії. Імперія Гуптів. «Золотий вік Гуптів». Нашествя «білих гунів-ефталтів».

Особливості політичної системи та соціально-економічного розвитку.

Царська влада. Рада вельмож. Місцеве самоврядування. Система міських та сільських общин. Варново-кастова система Стародавньої Індії. Рабство та інші форми залежності. Економічний розвиток: сільське господарство, ремесло, засоби комунікації, торгівля (внутрішня й зовнішня).

Стародавній Китай

Джерела, хронологія та періодизація старокитайської історії. Природно-кліматичні умови. Етногенез та ментальність населення.

Основні етапи розвитку Стародавнього Китаю. Своєрідність політичного та суспільного життя. Період Шан-Інь. Початок політичної централізації: шанський володар – «ван». Держава Західне Чжоу. Централізація влади. Чжоуський цар – «тянь-зи». Становлення кланового суспільства. Досягнення в економічному розвитку. Китай періоду Східного Чжоу. Період «Багатьох царств» та «Воюючих царств». Реформи Шан Яна та лідерство царства Цінь. Давньокитайські імперії. Імперія Цінь. Імператор Цінь Шіхуанді та його реформаторська політика. Лю Бан. Утворення та основні етапи розвитку Ранньої Хань. Великий шовковий шлях. Пізня Хань еволюція кланової системи. Поява «сильних домів» та нової системи залежності. Повстання Жовтих пов'язок та його наслідки. Розпад Китаю на три царства

Становлення й розвиток Спартанського полісу

Утворення Спартанської держави. «Велика ретра», законодавця Лікурга. Політичний лад Спарти: архагети, герусія, апелла, ефорат. Структура спартанського суспільства: спартіати, періеки, ілоти. Община рівних. Спартанський побут і система виховання. Особливості економічного розвитку Стародавньої Спарти. Реформи власності.

Утворення й розквіт Афіньської держави

Виникнення Афіньського полісу. Поглиблення соціальних протиріч. Змова Кілона та закони Драконта. Реформи Солона та їхня роль у становленні афіньської демократії. Заборона ендогенного рабства, свобода заповітів, тимократія. Утворення нових органів влади: еклесії, буле, геліеї. Тиранія Пісістрата: внутрішня й зовнішня політика. Закони Клісфена. Адміністративно-територіальна реформа. Тритії, філи, деми. Рада 500, стратеги. Остракізм. Розвиток Афіньської держави при Периклі. Політична організація Афіньської демократії. Афіньська держава (архе).

Загальні закономірності й особливості розвитку елліністичних держав

Поняття «Еллінізму». Географічні і хронологічні межі існування елліністичних держав. Типи елліністичних держав, їхня характеристика.

Структура елліністичного суспільства: колоніальний характер, переорієнтація основних життєвих цінностей, домінування грецького побуту. Елліністичний Єгипет як новий тип держави. Поеднання монархічної й полісної системи. Зміни в господарстві та соціальній структурі. Зовнішня політика. Основні причини занепаду.

Греція і Македонія в період еллінізму. Причини економічного занепаду частини грецьких полісів. Нові лідери грецького світу. Завоювання елліністичних держав Парфією та Римом.

Державний лад ранньої Римської республіки

Римський поліс (цивітас). Державна система: народні збори, магістратури, сенат.

Види та функції народних зборів у республіканському Римі (куріатних, центуріатних, трибутних).

Римські ординарні магістратури: консули, претори, цензори, народні трибуни, квестори, едили. Роль консулів у житті римського суспільства. Імперій.

Функції римських екстраординарних магістратур (триумвірів, децемвірів, диктатора).

Характерні риси сенату, його повноваження та роль в історії республіканського Риму. Соціальна структура римського суспільства. Громадяни, латини й союзники. Італійська федерація.

Римська держава й суспільство в період принципату

Принципат як форма правління Ранньої Римської імперії. Суть принципату. Юридичне обґрунтування влади принцепса. Формування монархічних структур Октавіана Августа. Особливості функціонування республіканських органів влади: сенату, коміцій, магістратур. Дуалізм влади. Реорганізація війська. Внутрішня та зовнішня політика Августа.

Розвиток системи принципату в I–II ст. н.е. при династіях Юліїв-Клавдіїв, Флавіїв, Антонінів.

Загальна криза Римської імперії у III ст. н.е. Династія Северів. «Солдатські» і «сенатські імператори».

Становлення системи домінації

Діоклетіан і створення системи домінації як політичної системи.

Розподіл влади між августами й цезарями. Нові риси державного управління. Політичні та військово-адміністративні реформи.

Діоцези та їхня роль у становленні унітарної держави. Монетна й податкова реформи, едикти про тверді ринкові ціни та заробітну плату.

Військова реформа: прикордонні та мобільні війська. Початок варваризації армії. Завершення реформи Константином. Розподіл Імперії на префектури. Бюрократичний апарат. Закріпачення станів.

3. ІСТОРІЯ СЕРЕДНІХ ВІКІВ

Проблема виникнення феодальних відносин у Західній Європі (на франкських матеріалах VI–IX ст.)

«Велике переселення народів» і утворення варварських королівств на території Західної Римської імперії. Виникнення держави франків. Державне управління й посилення королівської влади. Господарське життя й соціальна структура франків за матеріалами «варварських правд». «Салічна» й «Ріпуарська» правди. «Варварські правди» як історичні джерела. Право й суд у варварському ранньофеодальному суспільстві. Початок розвитку феодалізму в історіографії.

Сутність і результати процесу феодалізації. Проблема генезису феодалізму в історичній науці. Військова реформа Карла Мартела та її наслідки. Франкська феодальна вотчина за матеріалами документів «Капітулярій про помістя» та «Сен-Жерменський поліптих». Політична історія Каролінгів. Виникнення імперії Карла Великого та її розпад.

Християнська католицька церква й культура в Західній Європі в середні віки

Основні ідеї раннього християнства. Розвиток християнського вчення в Західній Європі в епоху феодалізму. Виникнення католицької церкви. Посилення ролі римського папства. Церковні собори. Монастирі в системі католицької церкви. Кльонійський рух. Ідея теократії. Інвеститура. Боротьба церкви з ересями.

Відмінність середньовічної культури від античної. Особливості західноєвропейської середньовічної естетики. Мистецтво й література в системі середньовічної католицької церкви (архітектура і скульптура, живопис, музика, література). Світські (не церковні) напрямки в середньовічній західноєвропейській культурі (народний героїчний епос, лицарська література, міська культура).

Становлення візантійської держави й особливості її історичного розвитку в IV–XI ст.

Виникнення Східної Римської (Візантійської) імперії. Державно-політична система й ідеологія Візантії. Вплив східних традицій на її ідеологічний устрій. Економіка й соціальна структура Візантії, її особливості. Фемна система. Внутрішня й зовнішня політика Візантії. Аграрний лад.

Тимчасове укріплення візантійської держави за Юстиніана I. Початок масового вторгнення слов'ян на Балканський півострів. Народні рухи. Іконоборча політика. Скорочення території Візантії в боротьбі з арабами і турками. Початок і особливості процесу феодалізації у Візантії. Візантія в період Македонської династії. Аграрний лад держави за даними «Землеробського закону». Феодали й основні категорії селянства.

Західноєвропейське середньовічне місто

Стабілізація політичної ситуації після Великого переселення народів. Відродження торгівлі та ремесла. Зростання чисельності населення. Розвиток феодальних відносин. Формування центрів економічної активності (X–XIII ст.).

Теорії походження міст. Бургова теорія – виникнення з укріплених поселень (бурги), військово-адміністративні центри, формування цивільної забудови ремісників і торговців.

Романістична теорія – спадкоємність від античних римських міст. Збереження інфраструктури (дороги, мури, площі), правових традицій (*municipium*, *civitas*). Поширення в Італії, Південній Франції, Іспанії.

Торгівельна теорія – виникнення на перехрестях торгових шляхів, у портах, біля переправ і ярмарків. Розвиток ремесел, гільдій.

Багатофакторність походження міст. Поєднання різних моделей залежно від регіону та історичного контексту. Планування та забудова середньовічного міста. Соціальна структура та строкатість населення. Міське самоврядування.

Хрестові походи: передумови, причини, роль та наслідки

Хрестові походи як багатогранне явище історії Середньовіччя (XI–XIII ст.). Поєднання релігійних, соціальних, політичних та економічних мотивів. Передумови хрестових походів. Зростання впливу католицької церкви. Ідея «священної війни». Загострення відносин із мусульманським світом. Паломництво до Святої землі. Зростання населення в Європі. Нестача земель. Надлишок військового прошарку – рицарства. Соціальна напруга у феодальному суспільстві.

Причини хрестових походів: релігійні, політичні, соціальні, економічні. Хронологія і перебіг хрестових походів. Держави хрестоносців на Близькому Сході. Активізація торгівлі між Сходом і Заходом. Посилення контактів між християнським і мусульманським світом. Поширення нових знань, технічних навичок і культурних впливів.

Наслідки хрестових походів. Пожвавлення європейського інтелектуального життя. Культурний обмін між цивілізаціями. Зростання міст і торгових центрів. Зміцнення Венеції та Генуї. Послаблення окремих елементів феодального ладу. Поглиблення релігійного протистояння між християнами, мусульманами та єврейськими громадами. Значні людські втрати. Зубожіння частини населення, зокрема селянства.

Неоднозначність історичного значення хрестових походів. Поглиблення конфліктів і насильства. Водночас – розширення контактів між цивілізаціями та трансформація європейського суспільства.

Столітня війна: причини, хід та наслідки

Столітня війна як довготривалий конфлікт між Англією та Францією (1337–1453 роки). Причини Столітньої війни: династична, політична, економічна та територіальна.

Основні етапи війни. Початкові успіхи Англії. Битва при Кресі. Битва при Пуатьє. Захоплення значної частини Франції. Тимчасове перемир'я. Відновлення бойових дій. Виснаження Англії та Франції. Загострення внутрішніх криз. Піднесення Франції за часів Жанни д'Арк. Облога Орлеана. Перелом у війні. Остаточне вигнання англійців із більшості французьких земель. Збереження за Англією лише Кале.

Наслідки Столітньої війни. Зміцнення французької монархії. Формування французької національної самосвідомості. Втрата Англією більшості континентальних володінь. Соціальні та економічні потрясіння в обох країнах. Занепад сільського господарства. Повстання.

Демографічні втрати. Зміна характеру війни. Використання довгих луків і артилерії. Зниження ролі феодального рицарства. Посилення найманих військ і королівської армії. Початок централізації влади в Англії та Франції. Історичне значення Столітньої війни.

Селянські повстання в Англії та Франції XIII–XIV століть

Селянські повстання як важлива сторінка соціальної історії Середньовіччя. Масові виступи проти феодального гніту, економічних труднощів і політичної нестабільності.

Передумови та причини повстань. Посилення феодального тиску. Зростання податків. Обмеження особистої свободи селян. Економічна криза. Демографічні втрати. Руйнівні наслідки Столітньої війни. Зростання соціальної напруги. Поширення релігійно-соціальних ідей. Формування самосвідомості нижчих верств населення.

Селянські повстання у Франції. Жакерія 1358 року. Причини Жакерії. Жорстоке придушення повстання. Виявлення глибоких соціальних суперечностей у французькому суспільстві.

Селянське повстання в Англії 1381 року. Очільник повстання – Вот Тайлер. Причини повстання. Поширення повстання на значну частину Англії. Вступ повсталих до Лондона. Переговори з королем Річардом II. Убивство Воты Тайлера. Придушення руху.

Наслідки селянських повстань. Посилення уваги влади до соціальної напруги. Поступове послаблення особистої залежності селян. Зміни в організації праці. Зростання ролі грошової ренти. Загострення конфлікту між феодалами та залежним населенням. Формування передумов для подальших соціальних змін у Західній Європі.

Походження ісламу та своєрідність арабо-мусульманської цивілізації VII–XIII ст.

Араби в доісламський період. Передумови створення Ісламу. Діяльність пророка Мухамеда. Характерні риси Ісламу. Створення держави в арабів та її особливості. Право в системі Ісламської цивілізації.

Специфіка арабо-мусульманського образотворчого мистецтва. Мусульманська архітектура. Роль арабської мови. Література і фольклор.

Завоювання арабів. Арабські халіфати, їх устрій. Політична історія халіфатів.

4. РАННЬОМОДЕРНА ІСТОРІЯ ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ

Провідні тенденції розвитку країн Західної Європи наприкінці XV–XVIII ст.

Демографічні процеси у Європі XVI – першій половині XVII ст. Природні, екологічні та кліматичні умови існування людини. Зміни у ставленні людей до природи. Підвищення продуктивності сільського господарства. Розвиток продуктивних сил у промисловості. Вдосконалення друкарського верстату і поширення книгодрукування. Оптичні інструменти. Військова техніка. Успіхи кораблебудування і судноплавства. Транспорт і комунікації. Зв'язок успіхів техніки з розвитком науки.

Первісне нагромадження капіталу, його специфічні риси в окремих країнах Європи. Нові форми організації виробництва. Виникнення перших капіталістичних підприємств у промисловості, їх типи (проста капіталістична кооперація і капіталістична мануфактура та її форми). Поширення найманої праці. Еволюція цехів та їх місце у виробництві. Зміни в аграрних відносинах. Розповсюдження оренди. Фермерство. Причини і передумови т. зв «другого видання кріпацтва» в країнах Центральної та Східної Європи. Роль колоніалізму. Революція цін. Чинники появи нового економічного мислення. Торгівля. Ринки, ярмарки, біржі, банки та їх роль в розвитку економіки. Товариства і компанії купців і підприємців. Проблема раннього капіталізму у вітчизняній та зарубіжній історіографії. Концепція генезису капіталізму (К. Маркс, М. Вебер, Ф. Борделя).

Особливості економічного розвитку Європи в другій половині XVII ст. Роль Європи в утворенні світового ринку, у становленні нового буржуазного суспільства. Причини економічної кризи XVII ст. Розвиток промисловості та торгівлі в Європі у XVIII ст. Причини господарського підйому. Роль Англії як провідної промислової країни Європи. Роль економічних, політичних та соціально-психологічних чинників для успішного розвитку мануфактурного виробництва. Перешкоди розвитку мануфактури. Роль банківсько-кредитної системи, зовнішньої та внутрішньої торгівлі в економіці країн Європи. Вплив економічних змін на зрушення у соціальній структурі європейського суспільства. Статус дворян, городян, селян, духовенства у XVIII ст.

Європейська агрокультура в XVII–XVIII ст. Відмінності у шляхах еволюції форм земельної власності. Регіональна спеціалізація аграрного виробництва. Нові тенденції в розвитку землеробства, тваринництва. Сутність перевороту у сфері сільськогосподарського виробництва Європи XVIII ст.

Причини і передумови процесу перетворення станової монархії XIV–XV ст. в абсолютну. Різні типи і форми європейського абсолютизму XVI–XVII ст. Проблема виникнення абсолютизму в історичній літературі. Особливості європейського абсолютизму в XVII – першій половині XVIII ст. Розуміння зміцнення влади монарха як необхідної умови ведення успішної зовнішньої політики та підтримки соціального порядку всередині країни. Роль армії, фіскальних органів, раціонального оподаткування, бюрократії в укріпленні централізації влади. Сутність меркантилізму, фізіократії, протекціонізму. Ідеологічне обґрунтування абсолютизму. Особливості розвитку абсолютизму у Франції, Іспанії, Данії, Швеції, Бранденбурзько-Пруській державі, володіннях Австрійських Габсбургів.

Реформи в Західній Європі в другій половині XVIII ст. Сутність просвітницького абсолютизму. Особливості реформаторської діяльності в Англії, Швеції, Пруссії, Саксонії, Баварії, володіннях Габсбургів, у Великому герцогстві Тосканському, Неаполітанському королівстві, Іспанії, Португалії, Дансько-Норвезькому королівстві, Швеції. Підсумки і результати реформ.

Великі географічні відкриття

Економічні, релігійно-політичні, науково-технічні та психологічні причини і передумови Великих географічних відкриттів XV–XVII ст. Пошук нових шляхів на Схід. Плавання португальців вздовж західного берега Африки. Бартоломео Діаш. Христофор Колумб і відкриття Америки. Америго Веспуччі. Васко да Гама. Відкриття морського шляху в Індію, його наслідки. Створення португальської колоніальної імперії. Фернандо Магеллан і перша навколосвітня подорож. Перший колоніальний розподіл світу. Тордесільяський договір (1494).

Іспанські конкістадори. Завоювання Мексики, Центральної та Південної Америки. Іспанська колоніальна імперія другої половини XVI – першої половини XVII ст. Іспанізація, християнізація та метисизація. Географічні відкриття другої половини XVI – першої половини XVII ст. Пошуки північно-східного та північно-західного шляхів у Китай (Р. Ченслер, В. Баренц, Г. Гудзон та інші). Голландські колоніальні загарбання в XVII ст. Колоніальні загарбання Англії і Франції у XVII ст.

Наслідки Великих географічних відкриттів. Переміщення головних торгових шляхів. Становлення світового ринку та світової торгівлі. Пожвавлення морської торгівлі. Революція цін, її соціальні наслідки. Роль колоніального грабунку в процесі первісного нагромадження капіталу. Боротьба європейських держав за колоніальний розділ світу.

Реформація як поворотний фактор європейської історії XVI–XVII ст.

Особливості католицької церкви XVI ст. в Німеччині та критика її вчень у поглядах Е. Роттердамського, Й. Рейхлина, У. фон Гуттена, С. Бранта, англійця Дж. Вікліфа, чеха Яна Гуса. Сутність поняття «Реформація». Творчість німецьких гуманістів: С. Бранта («Корабель

дурнів», 1494), Е. Роттердамського («Похвала дурості», 1509), Й. Рейхліна («Листи знаменитих людей», 1514), У. фон Гуттен («Листи темних людей», 1515).

М. Лютер і «95 тез». Соціальна та реформаційна суть його вчення. Засоби і методи здійснення М. Лютером реформаційних перетворень.

Становлення Швейцарської конфедерації. Політичний устрій і економічний розвиток Швейцарії на зламі XV–XVI ст. Причини і передумови реформаційного руху у Швейцарії. У. Цвінглі та його вчення. Цвінгліанська Реформація у Цюріху. Соціально-політична й конфесійна боротьба у Швейцарії у 20-ті роки XVI ст. Наслідки цвінгліанської Реформації. Основні засади вчення Ж. Кальвіна («Настанови в християнській вірі», «Статті про управління церквою»). Релігійно-етичні принципи кальвінізму. Кальвіністська Реформація в Женеві. Поширення кальвінізму в Європі. Кальвінізм і релігійні війни та ранньобуржуазні революції.

«Сектантський» період Реформації. Діяльність анабаптистів або «перехрещених» у Німеччині, «братів» (баптистів) в Швейцарії. Т. Мюнцер – ідеолог та лідер народної течії в німецькій Реформації. Праця М. Вебера «Протестантська етика і дух капіталізму» та його погляди на протестантську етику як предтечу капіталізму. Вплив протестантизму на європейську цивілізацію.

Німеччина в XVI – першій половині XVII ст.

Священна Римська імперія на початку XVI ст. Економічний розвиток Німеччини на зламі XV–XVI ст.: сільське господарство, ремесло, внутрішня та зовнішня торгівля, фінанси. Державно-політичне становище. Соціальна структура. Загострення соціальних протиріч.

Селянська війна 1525 року та її основні райони. Селянська війна в Швабії. Оцінка програм «Статейний лист», «Програма «12-ти статей». Війна у Франконії. «Гейльбронська програма». Селянська війна в Тюрінгії і Саксонії. Мюнстерська комуна. Наслідки Селянської війни.

Еволюція лютеранства і релігійно-політична боротьба у 1526–1545 рр. Релігійна Шмалькальденська війна в Німеччині (1546–1547–1555). Аугсбурзький релігійний мир (1555) та його умови. Розподіл населення країни на католиків і лютеран. Релігійно-політичні угруповання. Релігійно-політична боротьба у другій половині XVI – на початку XVII ст. «Друге видання» кріпосництва. Посилення децентралізації Німеччини і влади князів. Проблема характеру Реформації та Селянської війни в історіографії.

Іспанія в XVI – першій половині XVII ст.

Іспанія у складі імперії Карла V. Державно-політичний устрій Іспанії. Тимчасове економічне піднесення Іспанії в першій половині XVI ст. Кастильські міста та їх зіткнення з абсолютизмом. Повстання міських комун Кастилії («комунерос») та його поразка. Війни Карла V. Іспанія на чолі католицької реакції. Філіп II, його політика. Війни з Англією, Францією і Нідерландами. Специфічні риси іспанського абсолютизму.

Економічний занепад Іспанії в другій половині XVI ст. – першій половині XVII ст. Вигнання морисків з Іспанії. Невдачі зовнішньої політики Іспанії в XVII ст. Відокремлення Португалії. Втрата північної частини Нідерландів.

Нідерланди в XVI – першій половині XVII ст.

Державно-політичний устрій Нідерландів у першій половині XVI ст. Особливості економічного розвитку провінцій: центральних (Фландрія і Брабант), північно-західних (Голландія, Зеландія), південних (Артуа, Намюр). Формування капіталістичних відносин. Соціальні наслідки економічних змін. Система влади та політика іспанської влади в Нідерландах: Карл V (1519–1556) і Філіп II (1556–1598). Маргарита Пармська (1559–1567) і Антуан Гранвелл, ставлення місцевої знаті до дій представників офіційної Іспанії. Вплив на події релігійного чинника. Поширення реформаційних ідей у першій половині XVI ст.

Основні передумови революції. Посилення католицької реакції за Філіпа II. Поширення кальвінізму в Нідерландах. Дворянсько-аристократична та буржуазна опозиція.

Назрівання революційної ситуації. Вимоги, які були пред'явлені дворянами намісниці Нідерландів М. Пармській. Дії штатгальтера Вільгельма Оранського. Лідери опозиції – графи Егмонт і Горн. Релігійна ситуація. Іконоборчий рух. Каральна експедиція герцога Альби і його репресії в Нідерландах. Лісні та морські гези. Принц Оранський і дворянська еміграція.

Повстання в Голландії і Зеландії, його наслідки. Похід герцога Альби на північ Нідерландів. Поразка іспанців під Лейденом. Повстання в Брюсселі й перехід влади до Генеральних штатів. «Гентська пацифікація». Хуан Австрійський, його політика. «Комітети 18-ти». Контрреволюційний рух у південних провінціях. Гентське умиротворення 1576 р. Арраська та Утрехтська унії 1579 р. і проголошення незалежності Республіки З'єднаних провінцій. Міжнародне становище новоутвореної республіки. Загибель В. Оранського. Поразка революції у Фландрії і Брабанті. Іспано-голландські війни наприкінці XVI – першій половині XVII ст. Роль Голландії у світовій торгівлі та судноплавстві. Голландська колоніальна імперія. Політичний устрій республіки. Соціально-політична боротьба в Голландії в першій половині XVII ст.

Англія в XVI – першій половині XVII ст.

Передумови капіталістичного розвитку Англії в XVI ст. Успіхи сільського господарства, промисловості, торгівлі. Початок аграрного перевороту. Обгороджування та їх результати. Королівські закони проти волоцюг і жебраків. Селянські повстання проти обгороджувань. Розвиток фермерства. Економічна політика Тюдорів.

Соціальна структура населення. Становище селянства. Нове дворянство (джентрі).

Особливості англійського абсолютизму. Початок англійської Реформації. Реформи Генріха VIII. Акт про верховенство. Англійська церква. Спроба реставрації католицької церкви за Марії Тюдор. Остаточне утвердження протестантизму за Єлизавети I. Англійський символ віри.

Англійські торгово-колоніальні компанії другої половини XVI ст. Англо-іспанська боротьба на морях. Рейди в Іспанію та її колонії. Боротьба зі змовами Марії Стюарт та її страта. Розгром «Непереможної армади», його наслідки. Перші колонії англійців в Америці. Англійська колонізація Ірландії. Англо-шотландські відносини.

Поява партії пуритан. Релігійні та політичні аспекти англійського пуританізму. Початок боротьби проти абсолютизму. Прихід до влади Стюартів.

Франція в XVI – середині XVIII ст.

Політичний розвиток Франції в першій половині XVI ст. (правління Франциска I (1515–1547) та Генріха II (1547–1559). Суть Болонського конкордату 1516 р. Економічний розвиток Франції у XVI ст. Структура французького суспільства. Розвиток абсолютизму в першій половині XVI ст. Зовнішня політика. Італійські війни. Французька реформація, її особливості. Причини поширення кальвінізму серед різних верств французького населення. Гугеноти «релігійні» та «політичні».

Причини і передумови Гугенотських війн. Основні етапи Громадянських (релігійних) війн. Створення гугенотського табору. Сен-Жерменський мир. Тимчасове примирення ворожих таборів. Варфоломійська ніч, її наслідки. Другий період війн. Утворення Гугенотської конфедерації та оформлення політичної ідеології гугенотів. Третій період війн і організація Католицької ліги. Війна трьох Генріхів. Паризька ліга і повстання парижан проти Генріха III.

Вбивство Генріха III і кінець династії Валуа. Прихід до влади Генріха Наваррського Бурбона (Генріха IV). Боротьба Генріха IV з лігерами, його перехід у католицизм. Кінець Гугенотських війн. Нантський едикт (1598). Відновлення економіки. Економічний курс Сюлі. Примирення з гугенотами. Зміцнення центральної влади за Генріха IV. Його економічна політика. Полегшення становища селян; обмеження сваволі відкупників.

Зовнішня політика Генріха IV. Його вбивство. Генеральні штати 1614 р. і розбіжності між станами. Внутрішня й зовнішня політика Франції за Людовіка XIII і кардинала Рішельє.

Зміцнення абсолютизму за Рішельє. Іntenдант і центральний апарат. Боротьба проти політичної опозиції. Війна з гугенотами. «Едикт милості». Остаточний розгром гугенотів. Початок капіталістичного розвитку та колоніальної експансії Франції.

Абсолютизм та державна система Франції середина XVII – середина XVIII ст. Загальні риси державного управління «доби Людовиків». «Золотий вік» Людовіка XIV. Внутрішньо-економічний розвиток Франції в XVII–XVIII ст. Особливості соціальної структури французького суспільства. Меркантилізм Ж.-Б. Кольбера. Скасування Нантського едикту. Селянські повстання.

Структурна криза у Франції часів Людовіка XV. Феодальні пережитки в економічній, соціальній та правовій сфері. Роль “третього стану” у французькому суспільстві. Формування торгівельної та промислової буржуазії. Розвиток сільського господарства й аграрних відносин у XVIII ст. Сеньйоральна експлуатація й опір їй з боку сільської громади. Крах реформаторської діяльності Тюрго міністра фінансів Людовіка XVI. Державний податковий гніт. Посилення соціальної напруженості. Останнє десятиліття Старого порядку.

Поразки зовнішньої політики Франції в першій половині XVIII ст. Французькі завоювання у 50–80-х роках XVII ст. Поразка Франції у війні за іспанську спадщину. Участь Франції у Семилітній війні.

Англійська революція (1640–1660). «Славетна революція» 1688 року

Релігійні передумови революції. Соціально-економічний розвиток Англії XVII ст. Особливості англійського абсолютизму. Зміни у соціальній структурі населення. Формування буржуазії. Нове дворянство. Пуританізм як нова ідеологія опозиції феодально-абсолютистському ладу. Концентрація землі в руках джентрі і власників мануфактур, обгороджування й поява прошарку фермерів. Становище селянства. Зростання мануфактурного виробництва та складення союзу міської буржуазії і джентрі. Політичні передумови революції. Англійський абсолютизм за перших королів із династії Стюартів. «Петиція про права» (1628 р.). Безпарламентське правління Карла I. Ігнорування інтересів буржуазії династією Стюартів (Яків I і Карл I), зростання опозиції.

Початок революції. Довгий парламент та мирний період революції. Програма буржуазно-дворянської опозиції – «Велика Ремонстрація». Перша громадянська війна. Пресвітеріани та індепенденти. «Армія нового зразка», Олівер Кромвель та реорганізація армії. Поразки роялістів під Мартон-Муром і Нейзбі. Законодавство Довгого парламенту (1642–1646 рр.). Аграрне питання під час революції. Левелери і Джон Лільберн. Боротьба між армією і поміркованим парламентом. Армійська конференція у Петні. «Народна угода». Конфлікт левелерів та індепендентів.

Друга громадянська війна 1648 р. «Прайдова чистка» парламенту і страта короля Карла I. Індепендентська дворянсько-буржуазна республіка. Придушення левелерського руху. Рух дигерів та вчення їх лідера Д. Уінстенлі. Завоювання Ірландії та Шотландії. Навігаційний акт. Англо-голландська війна. Криза індепендентської республіки. Розгін Довгого парламенту 1653 р. і встановлення Протекторату О. Кромвеля. Зовнішня політика О. Кромвеля: війни з Голландією та Іспанією. Друга республіка й Реставрація Стюартів. Внутрішня політика Карла II. Англійський конституціоналізм. Закон 1679 р. (Habeas corpus Act). Виникнення системи двох політичних партій: торі й вігі. Парламентська опозиція. Вплив Англійської революції на світовий процес розвитку капіталізму. Історичне значення Англійської революції XVII ст.

«Славетна революція» 1688 р.: причини та наслідки. «Білль про права». Правління Вільгельма III Оранського (1688–1702). Причини відновлення монархії. Посилення влади парламенту. Історичне значення подій 1688–1689 років.

Англія у XVIII ст.

Прихід до влади Ганноверської династії. Формування конституційної монархії. «Акт про престолонаслідування». Формування кабінету міністрів сучасного зразку. Георгіанська епоха в історії Англії (1714–1820). Політична криза у 60–80-ті роки XVIII ст. Опозиція

правління вігів. Політика Георга III. Зміни в політичній діяльності вігів і торі. Колоніальна політика Англії.

Соціально-економічний розвиток у першій половині XVIII ст. Аграрна політика та соціальні зміни в англійському суспільстві. Завершення аграрної революції у другій половині XVIII ст. Еволюція соціальної структури сільського населення.

Початок промислового перевороту: перехід від мануфактур до фабрик. Винайдення робочих машин та парового двигуна як початок промислової революції в кінці XVIII – на початку XIX ст. Розвиток науки та техніки. Енергетична революція. Революція в легкій промисловості. Джерела накопичення початкового капіталу – грабунок колоній та прибутки купців. Вивільнення селянства для промислового виробництва. Прискорення розвитку важкої промисловості. Винайдення способів виробництва сталі та чавуну. Концентрація робочої сили на великих механізованих підприємствах.

Трансформація моралі індустріального суспільства. Адам Сміт та Free trade. Утилітаризм (Є. Бентам, Дж. Уїлкс). «Справа Уїлкса». Томас Мальтус та його концепція народонаселення. «Нова мораль» та становище робітників у XVIII ст. Економічні та соціальні наслідки промислової революції. Політика протекціонізму. Система державного боргу. Роль колоніальної політики Англії в XVIII ст. Пограбування колоній. Участь Англії у війні за іспанську спадщину. Утрехтський мир. Англія у війні за австрійську спадщину. Семилітня війна. Паризький мирний договір.

Північноамериканські колонії Англії в XVII–XVIII ст. Війна за незалежність і утворення США

Історичні умови освоєння Північної Америки європейцями в XVII ст. Колонізація Північної Америки Іспанією, Францією, Швецією та Голландією. Економічні, політичні, релігійні та соціальні причини англійської колонізації Америки за часів «ранніх Стюартів». Формування «південних колоній» та «Нової Англії». Типологія американських колоній. Розвиток плантаційного господарства на Півдні та фермерського – на Півночі. Промислове виробництво. Торгівельні відносини між колонією та метрополією. Система колоніального управління.

Політичний розвиток колоній. Зростання опозиційних і революційних настроїв. Діячі американського Просвітництва – Бенджамін Франклін, Томас Джефферсон, Томас Пейн. Зіткнення інтересів метрополії та колоній у 60-х роках XVIII ст. «Гербовий закон». «Нестерпні закони» 1763–1767 рр. та наростання руху опору в колоніях. Організація «Сини свободи». Кампанія бойкоту англійських товарів. Роялісти й опозиція. Фермерський рух. Створення Комітетів зв'язку. Діяльність С. Адамса. «Бостонське чаювання».

Перший континентальний конгрес 1774 р. та початок Війни за незалежність північноамериканських колоній 1775–1783 рр. «Декларація прав». Хід війни та основні битви. Лоялісти. Патріоти. Джордж Вашингтон. Другий Континентальний конгрес та «Декларація незалежності» (1776). «Статті Конфедерації та вічного союзу». Формування нової влади.

Перемінні успіхи у ході воєнних дій у 1776–1777 рр. Капітуляція англійських військ біля Саратоги. Американська дипломатія часів Війни за незалежність. Збройний нейтралітет Росії та його значення. Вступ у війну з Англією Франції, Іспанії, Голландії. Підписання Паризького мирного договору США з Англією в 1783 р. Визнання США незалежною державою. США в перші роки незалежності. Наслідки війни. Економічні труднощі. Зростання масового незадоволення. Повстання Шейса. Нова федеральна конституція 1787 р. та її значення. Боротьба навколо її ратифікації. «Біль про права» 1791 р. Економічна стабілізація. США наприкінці XVIII ст. Президент Дж. Вашингтон (1789–1797). Історичне значення визвольної війни північноамериканських колоній Англії (перша американська революція) й утворення США.

Німецькі землі та імперія Габсбургів в другій половині XVII–XVIII ст.

Соціально-економічні та політичні наслідки Тридцятилітньої війни для німецьких

держав. Політична, адміністративна та економічна роздрібненість Німеччини. Експансія Франції. Абсолютизм у Німеччині XVII–XVIII ст. Посилення Брандєбургсько-Пруського королівства. Меркантилістська політика Фрідріха-Вільгельма I. Мілітаризація держави. Пруссія за Фрідріха II. Соціальний, економічний та політичний розвиток німецьких держав в XVIII ст. та територіальне розширення Пруссії. «Освічений абсолютизм» у Пруссії.

Володіння Габсбургів у другій половині XVII ст. Наслідки Тридцятилітньої війни. Соціально-економічний та політичний розвиток багатонаціональної монархії Габсбургів в XVII–XVIII ст. Селянство. Промисловість. Державний лад. Зародження австрійського абсолютизму. Війни кінця XVII – початку XVIII ст. Боротьба за Угорщину. Розширення Австрії в XVII і на початку XVIII ст. Угорщина в XVII – початку XVIII ст. Національно-визвольний і антифеодальний рух наприкінці XVII ст. Національне повстання 1703–1711 рр. Ракоці II. Політика Габсбургів в Угорщині.

Соціально-економічний і політичний розвиток у XVIII ст. Становище Угорщини в системі Австрійської монархії у XVIII ст. Розвиток промисловості, сільського господарства, торгівлі. Поширення ідей меркантилізму. Початок реформ. Війна за австрійську спадщину. Семилітня війна. Політика «освіченого абсолютизму» в Австрії у другій половині XVIII ст. Реформи Марії Терезії та Йосипа II.

Франція в другій половині XVIII ст. Велика Французька революція

Системна криза у Франції в другій половині XVIII ст. Французьке просвітництво як нова ідеологія. Основні ідеї просвітників, критика абсолютизму та церкви. Енциклопедисти. Правління Людовіка XVI. Генеральні контролери А. Р. Ж. Тюрго та Дж. Неккер. Революційна ситуація у Франції.

Початок революції та її періодизація. Відкриття Генеральних штатів і перетворення їх у Національні Установчі збори. Суспільні та політичні клуби. Взяття Бастилії 14 липня 1789 р. «Декларація прав людини і громадянина». Події 5–6 жовтня 1789 р. Політичні угруповання в Установчих зборах. О. Г. Мірабо. Ж. де Лафайєт. М. Робесп'єр. Революційні клуби. Ж.-П. Марат і його газета «Друг народу». Законодавство Установчих зборів. Розстріл на Марсовому полі. Конституція 1791 р.

Спроба втечі короля. Розгортання республіканського руху. Відгуки на події у Франції в європейських країнах. Формування коаліції європейських монархій проти революційної Франції. Законодавчі збори. Фельяни і жирондисти. Політична нестабільність у країні. Початок революційних воєн. Рух національних волонтерів. Повстання 10 серпня 1792 р. і повалення монархії. При владі жирондисти – представники великої торгово-промислової та землевласницької буржуазії. Перемога під Вальмі та продовження війни. Конвент і проголошення республіки. Жирондисти і монтаньяри. Процес і страта короля Людовика XVI. Вступ Англії у війну проти Франції. Поразки на фронті навесні 1793 р. Події у Вандеї. Рух «шалених» та їх програма. Боротьба за максимум. Невирішеність аграрного питання. Комуна Парижа.

Повстання 31 травня – 2 червня 1793 р. Встановлення влади якобінців як влади середньої та дрібної буржуазії. Соціальна опора якобінців. Вирішення аграрного, продовольчого та релігійного питання. Конституція 1793 р. Селянський рух у роки революції. Формування якобінської диктатури. Органи революційної диктатури якобінців і революційний терор. Загострення боротьби в середині якобінського блоку. Страта кантоністів.

Термідоріанський переворот 1794 р. Внутрішня й зовнішня політика термідоріанського Конвенту. Виступи санкюлотів Парижа весною 1795 р. Конституція 1795 р. Режим Директорії 1795–1799 рр. Установлення Директорії. Війни Французької республіки в роки Директорії. Криза режиму. Державний переворот 18 брюмера 1799 р. Наполеон Бонапарт. Перша імперія (1804–1814 рр.) Внутрішній розвиток імперії.

Міжнародні відносини в XVI–XVIII ст.

Основні напрями міжнародних відносин у XVI ст. Оформлення дипломатичної служби. Іспано-англійські, франко-іспанські, франко-італійські та франко-австрійські суперечності. Відносини між Османською імперією і європейськими державами. Боротьба між країнами Північної Європи за панування на Балтиці.

Загострення міжнародних відносин між європейськими державами на початку XVII ст. Утворення Євангелічної унії та Католицької ліги. Повстання 1618 р. в Чехії. Тридцятилітня війна 1618–1648 рр. Характеристика основних періодів війни: перший (чеський) період 1618–1624 рр. (поразка чехів під Білою горою. Зміна воєнно-політичної ситуації в Центральній Європі на користь католицького табору); другий (данський) період 1625–1629 рр. (вторгнення Христіана IV у Німеччину. Альбрехт Валенштейн. Поразка данців і військ Євангелічної унії. Любецький мир. «Реституційний едикт»); третій (шведський) період 1630–1635 рр. (Густав II Адольф і його прагнення встановити шведську гегемонію в Північній Європі. Вторгнення шведів у Німеччину, їх успіхи. Битва при Лютцені, її наслідки. Загибель Валенштейна. Празький мир); четвертий (франко-шведський) період 1635–1648 рр. (перемоги шведів і французів, спустошення Німеччини). Вестфальський мир 1648 р. та його значення. Політична карта Західної Європи на середину XVII ст. Послаблення Священної Римської імперії. Посилення Франції та Швеції.

Основні проблеми міжнародних відносин в другій половині XVII–XVIII ст. Боротьба Франції за гегемонію в Європі в другій половині XVII ст. Міжнародні відносини на початку XVIII ст. Війна за «іспанську спадщину». Північна війна 1700–1721 рр. Перегрупування держав в середині XVIII ст. Наслідки Семилітньої війни 1756–1763 рр. в Європі і колоніях.

Міжнародні відносини в 60–80-х роках XVIII ст. Східне і польське питання. Нове перегрупування сил. Колоніальна політика в другій половині XVII–XVIII ст. Формування світової колоніальної системи. Іспано-португальська колоніальна система. Колоніальні завоювання Голландії і формування голландської колоніальної системи. Загострення колоніальної проблеми. Англо-голландське колоніальне суперництво. Створення французької колоніальної системи. Англо-французьке суперництво.

Культура та наука в Європі в XVI–XVIII ст. Європейське Просвітництво

Новий світогляд. Особливості гуманістичного руху XVI ст. Поява творчої інтелігенції. Натурфілософія. П. Помпонаці, Б. Телезіо. Філософський скептицизм. М. Монтень. Занепад схоластики. Розвиток наукового досвіду. Філософія першої половини XVII ст. Ф. Бекон, Р. Декарт, П. Гассенді. Нове вчення про суспільство й державу. Політичні теорії. Н. Макіавеллі, Ж. Боден, Г. Гроцій. Уявлення про рівність. Соціальні утопії. Т. Мор, Т. Кампанелла.

Образотворче мистецтво й література у провідних західноєвропейських країнах: Німеччина, Італія, Іспанія, Англія, Франція. Діячі Пізнього Відродження: Шекспір, Сервантес, Лопе де Вега, Веласкес, Мікеланджело, Рафаель, Дюрер, Рабле, Монтень, Леонардо да Вінчі, Рубенс, Рембрандт та ін.

«Наукова революція» XVI–XVII ст. Поширення географічних знань. Розвиток природознавства. Нова астрономія. Геліоцентрична система. М. Коперник, Дж. Бруно, Г. Галілей, Т. Браге, Й. Кеплер. Відкриття у фізиці та математиці. Вивчення гідростатики, електричних явищ. Аналітична геометрія, алгебра. С. Стевін, У. Гілберт, Е. Торічеллі, П. Ферма, Р. Декарт, Б. Паскаль, Дж. Кардано. Розвиток хімії, геології, ботаніки, зоології, медицини. Г. Бауер (Агрикола), К. Гесснер, Т. фон Гогенгейм (Парацельс), А. Везалій, М. Сервет, У. Гарвей.

Англійська культура у XVII–XVIII ст. Розвиток науки. Фізика і хімія. І. Ньютон. Р. Бойль. Дж. Прістлі. Розвиток техніки. Філософська думка. Ф. Бекон. Т. Гоббс, Дж. Локк. Д. Юм. Лондонське Королівське товариство. Просвітницькі ідеї в англійській літературі. Д. Дефо. Дж. Свіфт. С. Річардсон. Г. Фільдінг. Література сентименталізму. Англійський

театр. Образотворче мистецтво. Живопис. В. Хогарт, Дж. Рейнольдс, Т. Гейнсборо. Класицизм в архітектурі. К. Рен. Ландшафтні парки. В. Чемберс. Творчість братів Адамів.

Розвиток німецької та австрійської культури у другій половині XVII–XVIII ст. Наука і освіта. В. Лейбніц. Ж. Лагранж, К. Гаусс. Розпиток технічних знань. Філософська думка. І. Кант. Піднесення німецького образотворчого мистецтва. Архітектори і скульптори німецького бароко. Розвиток бароко в архітектурі, скульптурі та живописі Австрії. Стиль рококо в образотворчому мистецтві Німеччини і Австрії. Прикладне мистецтво. Мейсенський фарфор. Німецький класицизм. Поява реалізму в мистецтві. Німецька література. Г.-Е. Лессінг, Ф. Шіллер. Й.-В. Гете.

Розвиток французької культури у другій половині XVII – на початку XIX ст. Наука і освіта. Математика і фізика. Класицизм у літературі. Творчість великих драматургів – Корнеля, Расіна, Мольєра. Ідеї Просвітництва у французькій літературі. Початок епохи романтизму. П. Шодерло де Лакло. П.-О. Бомарше. Ф.-Р. Шатобріан. Ж. де Сталь. Театр «Комеді Франсез». Образотворче мистецтво. Стиль рококо. А. Ватто. Ф. Буше. Ж.О. Фрагонар. Натюрморти Ж.-Б. Шардена. Традиції класицизму у творчості Ж.Л. Давида. Скульптура. Е.-М. Фальконе, Ж.-А. Гудон. Архітектура. Ж.-А. Габріель.

5. МОДЕРНА ІСТОРІЯ ЄВРОПИ І АМЕРИКИ

Міжнародні відносини в період «Віденської системи»

Наслідки наполеонівських війн для країн Європи. Скликання та робота Віденського конгресу (1815), його основні завдання. Позиції Росії, Англії, Пруссії, Австрії щодо післявоєнного територіального устрою Європи. Рішення конгресу з польського, німецького, італійського питань. Відновлення державної самостійності Голландії та Швеції. Нові кордони Франції. Історичне значення Віденського конгресу.

Утворення «Священного союзу монархів і народів», його базові принципи. «Дипломатія конгресів» – еволюція політики Священного союзу в 1818–1823 рр. Аахенський конгрес 1818. Конгреси в Троппау (1820), Вероні (1822). Придушення революцій в Італії, Португалії, Неаполі й П'ємонті. Позиція Франції щодо національно-визвольних рухів у країнах Латинської Америки. Протириччя між країнами всередині Союзу. Вихід Англії із Союзу та його розпад.

Східне питання. Передумови конфлікту Росії з Францією, Англії й Пруссії.

Активізація зовнішньої політики Франції в період Другої імперії. Загострення англо-французьких відносин. Процес об'єднання Німеччини й Італії як фактор розвитку системи міжнародних відносин. Військові конфлікти в Європі в 50–60-і рр. XIX ст.: франко-італо-австрійська війна 1859 р., війна Пруссії та Австрії з Данією 1864 р., австро-пруська війна 1866 р., франко-пруська війна. Новий баланс сил в світовій політиці.

Європейські революції 1848–1849 рр.: їх рушійні сили та значення

Загальні причини революцій: реакційні феодално-абсолютистські порядки та режими, соціальне та національне гноблення.

Франція. Причини революції. Народне повстання 22–24 лютого 1848 р. Роль пролетаріату в повстанні. Компромісний характер Тимчасового уряду А. Ламартина, склад та соціальна політика. Декрети Тимчасового уряду. Л. Блан та «Люксембурзька комісія», національні майстерні. Політичні клуби. Діяльність О. Бланкі. Політична боротьба під час підготовки виборів до Установчих зборів. Розташування сил в Установчих зборах. Народні виступи 15 травня 1848 р. Л. Е. Кавеньяк. Липневе повстання робітників Парижу. Диктатура буржуазних республіканців. Конституція Другої республіки, її суть. Політичні програми «Партії порядку» та «Нової Гори». Президентські вибори 1848 р. Президент Луї-Наполеон. Законодавчі збори. Виступ «Нової Гори» в червні 1849 р. та її поразка. Посилення політичної реакції. Державний переворот 2 грудня 1851 р. Конституція 1852 р. Проголошення Другої

імперії. Характер, наслідки революції. Вплив французької революції на піднесення революційного Руху в країнах Європи.

Німеччина. Особливості революції в Німеччині, її завдання. Революція в Південно-Західній Німеччині. Революція в Пруссії. Політика міністерства Кампаузена-Танземана. Пруські Законодавчі збори. Національно-визвольний рух у Польщі. Селянський рух і відношення до нього ліберальної буржуазії. Франкфуртський парламент. Проект загальноімперської конституції (1849). Два шляхи об'єднання Німеччини. Повстання в Шлезвігу та Гольштейні. Угода у Мальмі. Державний переворот у Пруссії. Пруські конституції 1848 та 1850 рр. Спроба об'єднання Північної Німеччини. Союз трьох королів. Прусько-датська війна 1849 р. Ідеологічна боротьба під час революції. «Нова Рейнська газета». К. Маркс, А. Готшальк, С. Борн. Діяльність Союзу комуністів та його розпад. Характер німецької революції та причини поразки.

Італія. Соціально-економічний розвиток Італії. Політична карта Італії. Ліберальний і революційно-демократичний напрямки на національно-визвольному русі. Товариство «Молода Італія». Д. Мадзіні й мадзінізм. Д. Гарібальді. Газета «Рисорджименто». Піднесення антиавстрійського руху в 1846–1847 рр. Ліберальні реформи Папи Пія IX. Початок революції. Повстання у Сицилії, Неаполі. Конституції П'ємонту й Тоскани. «5 днів» Мілану. Республіка святого Марка у Венеції. Національно-визвольна війна проти Австрії. Поразка у війні з Австрією. Нове революційне піднесення Італії. Римська і Венеціанська республіка. Австрійська і французька інтервенція. Причини поразки й наслідки революції.

Австрійська імперія. «Система Меттерніха» та проблеми багатонаціональної імперії. Відцентрові рухи в Угорщині, Богемії, Галіції, Італії напередодні революції. Внутрішня політика австрійської монархії. Повстання 13 березня 1848 р. у Відні. Квітнева конституція та її характер. Формування Академічного легіону. Втеча Фердинанда I в Тіроль і «Маніфест» 21 травня. Загострення протиріч між буржуазією та робітниками влітку 1848 р. Жовтневе повстання у Відні. Причини поразки та значення Віденського повстання. Конституція 1849 р. Централізація адміністративної системи при Франці Йозефі I. Початок революції в Угорщині. Ш. Петефі. «12 вимог». Утворення угорського уряду. Селянський рух. М. Танчич і «Робітничка газета». Л. Кошут на чолі руху за національну незалежність. Декларація про рівність нації в Угорщині. Революційна війна угорського народу у 1848–1849 рр. Революційні виступи у слов'янських землях. «Хартія Чехії». Сабор у Хорватії. Повстання у Кракові. Слов'янський конгрес. Повстання в Празі та його поразка. Австрійська дипломатія й національний сепаратизм. Придушення австрійцями Руху трансільванських угорців за автономію. Інтервенція Росії й поразка Угорської революції. Причини поразки революції в Австрійській імперії.

Франція в другій половині XIX – на початку XX ст.

Особливості режиму бонапартизму в роки Другої імперії. Наполеон III. Розвиток капіталізму і його особливості. Завершення промислового перевороту. Переважання дрібного виробництва, збереження парцели в селі. Авторитарна (1851–1859 рр.) і ліберальна (1860–1870 рр.) імперія. Економічні кризи 1857–1859 рр. Опозиція. Зовнішньополітичні доктрини європейської та колоніальної політики режиму бонапартизму. Мексиканська авантюра. Німецьке, італійське і польське питання зовнішньої політики Наполеона III. Друга імперія і східне питання. Франко-англійське суперництво. Криза бонапартизму. Плебісцит 1870 р. Економічні наслідки франко-німецької війни 1870–1871 рр. Уповільнення темпів економічного розвитку. Промислове піднесення наприкінці XIX – початку XX ст. Кредитно-грошовий капітал у Франції і його вплив на політику уряду. Перехід до протекціонізму у зовнішній торгівлі. Аграрна криза. Соціальні й демографічні процеси у французькому селі.

Клерикально-монархічна реакція першої половини 70-х років XIX ст. «Республіка без республіканців». Конституція 1875 р. Помірні республіканці при владі. А. Гамбетта. Політичні кризи 80–90-х років XIX ст. Буланжиський рух. Справа Вільсона. «Панама». Зростання мілітаристських і шовіністських настроїв у французькому суспільстві з 90-х років XIX ст.

Справа Дрейфуса. Пацифістський рух. «Казус Мільєрана». Правління радикалів. Лівий блок. Ж. Жорес. Президентство Р. Пуанкаре.

Ріст робітничого і соціалістичного руху у Франції і його роль в суспільно-політичному житті країни. Загальна конференція праці. Ж. Гед, П. Лафарг, Е. Вайян, П. Брус, Б. Малон, Ж. Аллеман, Г. Ерве.

Зовнішня і колоніальна політика Франції.

Англія в ХІХ – на початку ХХ ст.

Завершення промислової революції і розвиток процесу індустріалізації. Залізнична лихоманка. Перетворення Англії на «майстерню світу». Періодичні економічні кризи: структурні й динамічні. Економічний розвиток Англії. Політика торі. Уряд лорда Ліверпула (1812–1827). Хлібні закони. Різні форми демократичного руху. У. Коббет. «Пітерлоо». Боротьба за парламентську реформу. Акт про емансипацію католиків (1829). Перша парламентська реформа 1832 р. Закон про бідних (1834). Закон про тред-юніони. Р. Оуен, його вчення і роль в англійському робітничому русі.

Чартизм. Передумови і початок чартизму: соціальна база, програма, основні форми політичної діяльності. Народна хартія. Течії та тактика чартистів. В. Ловетт, Ф. О'Коннор, Д. Гарні, Е. Джонсон. Ліга боротьби проти «хлібних законів». «Товариство братських демократів». Причини поразки чартизму. Спроби відродження чартизму після 1848 р. Парламентська реформа 1867 р. Політична кар'єра В. Гладстона та Б. Дізраелі. Початок вікторіанської епохи 1837 р. Королева Вікторія (1837–1901). Політика вільної торгівлі.

Зовнішня політика. «Епоха Пальмерстона». Протириччя з Росією щодо східного питання. Проблема протоків. Роль Англії в Кримській війні. Перетворення Англії в найбільшу колоніальну державу. Колоніальна агресія Англії в Індії, Афганістані. Придушення індійського національного повстання 1857 р. «Опійні» війни проти Китаю. Мексиканська експедиція 1862 р. Захоплення колоній в Африці. Колонізація в Австралії. Британські домініони. Роль колоній в розвитку англійської економіки. Політика Англії щодо Ірландії. «Молода Ірландія». Відродження національно-визвольного руху в Ірландії. Рух феніїв в 50–60-х рр. ХІХ ст.

Буржуазний лібералізм і його принципи. Промислова буржуазія й фрітреди. Тред-юніонізм. Економічні кризи 1857–1859 рр. Політична активність робітників. Реформа 1867 р. Міністерство В. Гладстона.

Економічний розвиток Англії в другій половині ХІХ ст. Втрата Великою Британією світової промислової гегемонії. Відставання в розвитку нових галузей промисловості. Роль англійських банків у розвитку національної економіки. Утворення і ріст монополій. Форми монополій. Загострення боротьби за панування на світовому ринку між Англією та Німеччиною.

Позиції ліберальної та консервативної партій. Реформи кабінету В. Гладстона в галузях освіти, армії, державної адміністрації. Узаконення тред-юніонів. Антимоніопольна кампанія Гладстона і поразка на виборах 1874 р. Політика консерваторів. Б. Дізраелі. Закон «Про підприємців і робітників». Контроль за продуктами харчування. Розкол ліберальної партії й утворення лібералів-юніоністів. Д. Чемберлен. Причини спаду буржуазного лібералізму. Виборча реформа 1884 р. Посилення позиції консерваторів у 80–90 рр. ХІХ ст. Кінець вікторіанської епохи.

Внутрішня політика кабінету А. Бальфура. Парламентські вибори 1905 р. Ліберальний кабінет Г. Кембелла – Баннермана. «Народний бюджет» Д. Ллойд-Джорджа. Кабінет Г. Асквіта. Криза буржуазного парламентаризму і парламентська реформа 1911 р. в Англії. Політична криза в Англії напередодні Першої світової війни. Посилення державного апарату і зростання морських і сухопутних озброєнь Англії.

Політика Англії щодо Ірландії. Проект білля про «гомруль». Рух за самостійність Ірландії. Ч. С. Парнелл і Ірландська парламентська партія. Ірландське республіканське братство «Шін – Фейн». Ольстерська проблема. Посилення національно-визвольного руху.

Введення війська в Ольстер. Робітничий рух в Англії. Новий тред-юніонізм. Соціал-демократична федерація. Незалежна робітничча партія. Соціалістичні ідеї в Англії. Фабіанство. Перші кроки лейбористської партії. Р. Макдональд. С. і Б. Вебб.

Зовнішня політика Англії. Р. Солсбері. Англо-французькі й англо-німецькі протиріччя. Посилення колоніальної експансії Англії. Набуття англійським урядом акцій Суецького каналу. Позиція Англії на Берлінському конгресі. Окупація Кіпру. Захоплення Єгипту. Агресія в Судані. Захоплення Малаїї та Верхньої Бірми. Друга війна Англії з Афганістаном. Колоніальна агресія Англії в Африці. Англо-бурська війна. Перетворення Південної Африки в британський домініон. Політика Великобританії на Далекому Сході.

Розвиток державної ідеології і суспільної думки Великої Британії наприкінці XIX–XX ст. Панування войовничого консерватизму. Спроби виходу із духовної кризи. Б. Дізраелі як теоретик «торійської демократії». Вклад консерваторів у пропаганду державного регулювання економіки й соціальних конфліктів. Консервативний романтизм у працях Т. Карлейля. Подальший розвиток ідеології лібералізму.

Німецька держава в 1850–1914 роках

Німецькі країни після революції 1848–1849 рр. Промисловий переворот в німецьких землях. «Пруський шлях» розвитку аграрного капіталізму. Передумови об'єднання німецьких держав навколо Пруссії. Митний союз. Спроби Гогенцоллернів очолити Рух за об'єднання Німеччини. Два шляхи об'єднання. Перші буржуазні партії. Вільгельм I. Конституційний конфлікт у Пруссії в 1860 р. О. фон Бісмарк. Програма об'єднання Німеччини. Зовнішня політика О. фон Бісмарка. Війна Пруссії та Австрії проти Данії (1864). Війна Пруссії й Савойського королівства проти Австрії (1866). Утворення Північно-німецького союзу (1867). Новий курс О. фон Бісмарка проти Франції (1870–1871). Значення об'єднання Німеччини, наслідки об'єднання «зверху». Оцінка ролі О. фон Бісмарка в історичній літературі.

Розвиток державно-монополістичного капіталізму в Німеччині. Концентрація промислового й банківського капіталу. Специфіка розвитку капіталістичних відносин у сільському господарстві. Аграрний і промисловий протекціонізм.

Законодавчий рейхстаг і Конституція 1871 р. Гегемонія Пруссії. Вільгельм I і О. фон Бісмарк. Розташування сил на політичній арені країн. Роль військових округів в управлінні державою. Х. К. Мольтке. А. Вальдерзее. А. Шліффен. Реформи й закони 70–80-х років XIX ст. Національний гніт французького й польського населення Німецької імперії. «Культуркампф». Боротьба проти соціалістичного руху. «Виключний закон». Відставка Бісмарка.

Вільгельм II і новий курс Л. Капріві. Канцлерство Х. Гогенлоє – Шіллінгсфюрста, Б. Бюлова, Т. Бетман – Гольвега. Посилення агресивних спрямувань пануючих кіл імперії і філософські теорії Ф. Ніцше. «Політика єднання» й «політика сили». Паннімецький союз. Вивіз капіталу за кордон. Німецькі військові місії в Туреччині. Будівництво Багдадської залізниці. Посилення армії і військово-морського будівництва.

Розвиток робітничого й соціалістичного руху Німеччини. Профспілки. В. Лібкнехт. А. Бабель. К. Лібкнехт. Р. Люксембург. К. Каутський. Ф. Берштейн. М. Гірш. Ф. Бункер.

Італія в 1850–1914 роках

Італія після революції 1848–1849 рр., специфіка політичного та соціально-економічного розвитку. Савойська монархія (П'ємонт) – центр національно-визвольної боротьби італійського народу. Послаблення революційно-демократичного (Д. Мадзіні) і посилення ліберально-буржуазного напрямків (К. Кавур). Франко-італо-австрійська війна (1859). Піднесення визвольного руху в Італії. Повстання в Сицилії. Д. Гарібальді і похід в Південну Італію. Утворення Італійського королівства (1861). Приєднання Венеції (1866) й Риму (1870). Значення, наслідки, особливості Рисорджименто.

Державний устрій Італії. Монархічний союз. Значення й авторитет італійського парламенту. Роль католицької церкви і прерогативи папи. Антидержавний і антиклерикальний настрої в суспільстві. Масонські організації в політичному житті країни. Ірредентистський рух. Внутрішня політика «Правої». Зародження «південного питання». «Парламентська революція» 1876 р. «Ліва» і її політика. Авторитарний і імперський курс Ф. Кріспі. Політична криза наприкінці XIX – початку XX ст. Д. Джолітті і курс на ліберально-демократичні реформи і соціально-політичні поступки. Перетворення Італії в аграрно-індустріальну країну. Прихід до влади А. Саланди (1914) і перегляд головних опорних пунктів джоліттізму. Створення й діяльність Італійської соціалістичної партії, Загальної конфедерації праці, Національної федерації трудящих землі.

Вироблення зовнішньополітичної орієнтації Італії. Початок її колоніальної агресії.

США на початку XIX – XX століття

Промисловий переворот та його особливості у США. Два шляхи розвитку економіки США. Вплив європейських війн на стан торгівельної та промислової кон'юнктури. Розширення територій і знищення корінного населення. Зростання європейської імміграції у США. Фермерський шлях розвитку капіталізму. Розвиток рабства у південних штатах.

Республіканський уряд Т. Джефферсона. Адміністративна, військова й судова реформа. Загострення американсько-англійських відносин. Встановлення ембарго. Війна США з Англією. Гентський договір. Державний курс Д. Монро (1817–1825) і Д. Адамса (1825–1829). Політична криза 1819–1820 рр. Міссурійський компроміс. Доктрина Монро. Утворення демократичної партії: особливості соціальної бази і ідеологічної платформи. Формування двопартійної системи. Територіальна експансія США. Війна з Мексикою.

Утворення робітничих партій. Виникнення профспілок. Аболіціоністський рух. В. Гаррісон. Г. Бічер-Стоу «Хижа дядечка Тома». Рух фрісойлерів. «Мала» громадянська війна в Канзасі (1854–1856 рр.), утворення республіканської партії. Справа Дреда Скотта, повстання Д. Брауна.

Причини Другої американської революції. А. Лінкольн. Утворення Південної Конфедерації. Початок Громадянської війни, її етапи. Поразка Півночі. В. Грант. Буржуазно-демократичні зміни в період війни. Акт про гомстеди. Звільнення рабів. Перемога Півночі. Вбивство А. Лінкольна. Причини, зміст і результати Реконструкції Півдня (1865–1877). 13-а і 14-а поправки до Конституції США. Ку-клукс-клан. Результати і значення Другої американської революції. Історіографія Громадянської війни в США.

Стрибок в економічному розвитку країни в результаті Другої буржуазної революції. Подальше заселення США емігрантами із інших країн і засвоєння Заходу. Іноземні капіталовкладення. Демографічні процеси. Урбанізація. Перетворення США у провідну промислову державу світу. Концентрація і монополізація виробництва. Розвиток нових галузей промисловості: нафтовидобувної, нафтопереробної, електроенергетичної, хімічної, автомобілебудівної, гумової. Будівництво залізниць. Фінансова олігархія. Втілення нових науково-технічних винаходів. Розвиток сільського господарства. США – один із основних постачальників сільськогосподарської продукції на світовому ринку. Фермерський рух. Грейнджери. Грінбекери. Популісти.

Специфічні риси формування і розвитку американського пролетаріату. Робітничий рух. «Орден рицарів праці». Макрейкерство. Профспілковий рух. Американська федерація праці. «Індустріальні робітники світу». Соціалістичний рух. Становище чорношкірого населення і расова дискримінація, У. Дюбуа і «ніагарський рух».

Третя двопартійна система у США. Завершення формування комплексу понять «американська мрія». Розвиток державного апарату і його підлеглість монополістичному капіталу. Спроби демократизації американського суспільства. «Антитрестовий» закон Шермана. Реформи Т. Рузвельта. Національна конгресивна республіканська ліга. Програма В. Вільсона і її реалізація.

Ідеологія експансіонізму в США: її економічні, соціальні та ідейні основи. Доктрина Р. Олні. Доктрина «передбачення долі» і політика «великого кийка». Г. і Б. Адамси, А. Беверідж, Д. Барджес. Експансія США в країни Латинської Америки: перший венесуельський конфлікт 1895–1896 рр., іспано-американська війна 1898 р. і її наслідки: встановлення американського контролю в зоні Панамського каналу і протекторат над Панамою, окупація Домініканської республіки, Куби, Гондурасу, Нікарагуа. «Дипломатія долара» і встановлення контролю над країнами Латинської Америки. Далекосхідний напрямок зовнішньої політики США: американська економічна і політична експансія в Кореї і Китаї, доктрина «відкритих дверей» і американо-японське суперництво на Далекому Сході й Південно-Східній Азії. Початок проникнення США в басейн Тихого океану: анексія Гавайських островів і Східного Самоа.

Основні моделі суспільного розвитку. Суспільно-політична й правова думка європейських країн і США в XIX – початку XX ст.

Консерватизм як реакція на Французьку революцію XVIII ст. Основні принципи традиціоналістського консерватизму: ідея збереження традицій, досвіду, звичаїв, за жорсткий ієрархічний порядок, що передбачає обмежену свободу та нерівність різних соціальних груп, негативне відношення до соціальної революції, за еволюційний шлях розвитку. Представники – Е. Берк, Ф. Р. де Шатобріан, Л. де Бональд, Ж. де Местр, А. Токвіль. Прихильники ліберального конституціоналізму – Ф. Гізо, Р. Піль. Принципи реформістського консерватизму: ринкові відносини, конституціоналізм, парламентаризм, система представництва та виборності органів влади, політичний та ідеологічний плюралізм. Представники – Б. Дізраелі, А. Бальфур, О. фон Бісмарк, Б. фон Бюлов. Екстремістський консерватизм – прагнення замінити буржуазно-демократичну парламентську систему на авторитарно-диктаторський режим (Німеччина, Франція, Італія, Англія). Життєстійкість консервативної ідеології.

Теоретичні та духовні основи лібералізму: індивідуалізм, визнання необхідності конституційно-парламентського ладу, політичних свобод та прав особистості, реформ як основного шляху удосконалення суспільства, договірне та виборне формування державної влади, недоторканність приватної власності, свобода промисловості та торгівлі. «Духовні батьки» лібералізму XVIII–XIX ст.: Дж. Локк, А. Сміт, Дж. Мілль, І. Бентам, Ш. Л. Монтеск'є, Вольтер, Ж. Ж. Руссо, Б. Констан, А. де Токвіль, Б. Франклін, Т. Джефферсон, Дж. Медісон, В. Гумбольдт. Французький лібералізм початку XIX ст. «Доктринери»: Б. Констан, Ж. де Сталь, П. Ройе-Коллар, Ф. Гізо. Течії лібералізму: класичний (визначна роль приватної власності, ринкової економіки, конкуренції, індивідуальні інтереси превалюють над суспільними, відношення до ролі держави як «нічного сторожа»); соціальний або новий (регулююча роль держави в економічній та соціальній сферах, забезпечення соціальної справедливості та рівності шляхом державної підтримки незаможних верств населення, теорія «держави добробуту»). Реформи ліберальних урядів: прогресивна ера – США, джолітизм – Італія, лойд-джорджизм – Англія. Роль і місце лібералізму у всесвітній історії.

Соціалізм як явище суспільної думки. Передумови появи і розвитку. Погляди Р. Оуена, Ш. Фур'є, А. Сен-Сімона.

Концепція історичного матеріалізму К. Маркса і Ф. Енгельса. Умови матеріального життя суспільства, суспільне виробництво як визначальний чинник та основа історичного розвитку. Концепція суспільно-економічної формації. Боротьба класів, соціальна революція як рушій історії. Соціалізм як альтернатива капіталізму з ліквідацією приватної власності, плановою економікою. Диктатура пролетаріату як умова соціалістичних перетворень. Критичний аналіз соціально-економічного та ідейного змісту марксизму. Реформістська концепція Е. Бернштейна – противник економічного детермінізму та соціальної революції. За ним ідеологічні принципи, етика, правова свідомість, самоврядування, реформи і прогрес є чинником історичного розвитку.

Анархізм як ідейно-політична течія. П.Ж. Прудон, М. Бакунін. Збереження дрібнобуржуазної власності, широкої свободи, усунення державної влади від суспільних відносин шляхом революції “знизу” на засадах договору між асоціаціями виробників, обміну між ними послугами без примусу та в порядку взаємодопомоги. Ідея індивідуального терору. Анархо-тероризм (Іспанія, Італія, Франція, США). Анархо-синдикалізм. Синдикати, де засоби виробництва належать робітникам, як універсальна заміна державі, парламенту, партіям. Методи “прямої дії” проти підприємців – бойкот, саботаж, страйк.

Спроби поєднання соціалістичних теорій з політичною практикою. Міжнародне товариство робітників (I Інтернаціонал (1864) і боротьба в ньому різних течій (марксизм, прудонізм, лассальянство, бакунізм).

Соціалістичний рух в Німеччині. Загальний німецький робітничий союз (1863, партія лассальянців (Ф. Лассаль). Соціал-демократична робітничка партія (1869, партія ейзенахців (А. Бебель, В. Бракке, В. Лібкнехт). Соціал-демократична партія Німеччини (1891). Розкол партії на три течії: ортодоксальна марксистська (К. Лібкнехт, Р. Люксембург, Ф. Мерінг, К. Цеткін, В. Пік), реформістська (Е. Бернштейн, П. Зінгер, К. Легін, Г. Гаазе, Г. Носке), центристська (К. Каутський).

Соціалістичні партії у Франції. Течія соціалістів-колективістів (Ж. Гед, П. Лафарг). Французька робітничка партія (1879, «гедисти»). Теорія муніципального соціалізму, тактика “політики можливостей”, “посибілісти” (П. Брусі, Б. Малон). Робітничка партія французьких соціалістів-революціонерів (1882). Комуністичні ідеї О. Бланкі. Бланкістська Революційна соціалістична партія (1898, Е. Вайян). Партія незалежних соціалістів (Ж. Жорес, О. Мільєран, А. Бріан, Р. Вівіані) – парламентська форма боротьби за владу. Розкол соціалістичного руху: гедисти, бланкісти і противники Мільєрана – Соціалістична партія Франції (1901), незалежні соціалісти, посибілісти, прихильники Мільєрана – Французька соціалістична партія (1902). Французька об’єднана соціалістична партія (1904, лідер Ж. Жорес)

Фабіанське товариство (1884, Б. Шоу, Г. Веллс, Т. Манн, Дж. Бернс) як основа ідеології англійської лейбористської партії. Мета – перебудова суспільства на демократичних представницьких засадах для забезпечення загального щастя та благополуччя (“фабіанський соціалізм”). Способи соціалізації засобів виробництва: податки, націоналізація чи муніципалізація, конкуренція громадських та приватних підприємств. Соціал-демократична федерація (1881, Г. Гайндман). Соціал-демократична партія (1908). Незалежна робітничка партія (1893, К. Гарді). Британська соціалістична партія 1911, Г. Гайндман). Комітет робітничого представництва (1900, Р. Макдональд), який у 1906 перейменований на Лейбористську партію.

Соціалістичні організації в США. Соціалістична робітничка партія (1876, Д. Леон). Соціалістична партія Америки (1901, Д. Лондон, Е. Сінклер). Розкол партії на три течії: бернштейніанство (В. Бергер), центристський напрям (М. Хілквіт) за поступову трансформацію капіталізму в соціалізм, анархо-синдикалізм (Ю. Дебс, В. Хейвуд).

Створення нової постійної міжнародної організації пролетаріату – II Інтернаціоналу у вигляді періодичних конгресів (1889). Міжнародні соціалістичні конгреси II Інтернаціоналу: Брюссель (1891), Цюрих (1893), Лондон (1896), Париж (1900), Амстердам (1904), Штутгарт (1907), (1912). Міжнародне соціалістичне бюро (Брюссель, голова Е. Вандервельде). Надання переваги легальним, мирним формам боротьби. Захист економічних інтересів трудящих. Концепція антимілітаризму, боротьби з загрозою війни. Створення міжнародного арбітражу, або третейського суду для розв’язання військових конфліктів. Боротьба за роззброєння. Ставлення європейської соціал-демократії до Першої світової війни: схвалення у парламентах бюджетних асигнувань на війну; вступ низки соціалістів у військові уряди; здійснення політики «громадянського миру». Розпад II Інтернаціоналу.

Особливості німецького націоналізму: перша половина XIX ст. – під впливом романтизму – ліберальний, демократичний націоналізм, де мова, культура, історія, свободи, єдність виступали як основа нації; друга половина XIX – початок XX ст. – після об’єднання Німеччини – консервативний і державницький націоналізм, де О. фон Бісмарк війнами і

дипломатією через владу і армію об'єднав розрізнені землі в одну сильну імперію з авторитарною владою. Ідея пангерманізму, посилення Німеччини як великої європейської сили.

Італійський націоналізм – прагнення об'єднання країни зі спільною мовою і культурою «знизу» (через повстання, народні рухи). Головні діячі: Д. Гарібальді, Д. Мадзіні. Формування більш ліберального політичного режиму.

Імперський характер англійського націоналізму – спрямування не на об'єднання країни, а на зміцнення держави, підтримку стабільності, розширення Британської імперії. Основні ідеї: «цивілізаційна місія» британців, почуття національної переваги, гордість за колоніальні володіння. Ліберальний і поміркований характер націоналізму в Англії – пов'язаність із парламентаризмом, поєднання з ідеями свободи та прав громадян. Гострота «ірландського питання».

Революційний, масовий і політично активний французький націоналізм. Пов'язаність із боротьбою за республіку, права і свободи громадян. Французька «нація громадян» як спільнота рівних громадян, об'єднаних на основі законів і прав, а не походження. Націоналізм як справа широких мас, а не тільки еліти (створення національної армії, поширення державної освіти, формування єдиної мови та культури). Реваншистські настрої та агресивність французького націоналізму після поразки у франко-прусській війні.

Суперечливість ідеї націоналізму в багатонаціональній імперії Габсбургів. Прагнення угорців домінувати у своїй частині імперії (Австро-Угорська імперія (1867)). Боротьба слов'янських народів (чехи, хорвати, словаки, поляки, українці) за права і самовизначення – вимагання автономії, розвиток власної мови, культури, освіти, створення політичних організацій. Прагнення правлячої німецької еліти зберегти єдність імперії, конфлікти з іншими народами. Національне питання в імперії як джерело політичної нестабільності.

Громадські організації та рухи в європейських країнах і США в XIX – на початку XX ст.

Боротьба жінок за політичні та громадянські права. Жінки Нової Зеландії (1893) отримали можливість брати участь у парламентських виборах, Австралії (1902) отримали право обирати і самим боротися за місце у парламенті. Консерватизм європейських країн щодо надання жінкам політичних прав. Усунення виборчої дискримінації жінок у Європі – Фінляндія (1906 р.), Норвегія (1913), Данія (1915), Росія (1917). Суфражистський рух у США – виступи жінок за надання їм права голосу під час виборів до місцевих і загальнонаціональних органів влади. Конференція в Сенека-Фоллз (штат Нью-Йорк) (1848), прийняття «Декларації почуттів». Діяльність Е. Стентон, С. Ентоні, Е. Роуз. Національна жіноча суфражистська асоціація (1869). Діяльність жіночих клубів для пробудження політичної свідомості. Національна американська жіноча суфражистська асоціація (1890). XIX поправка до конституції щодо рівних прав жінок у виборчих правах (1920). Суфражистський рух в Англії. Утворення М. Фосетт Національної спілки жіночих суфражистських товариств (1897). Боротьба за парламентську форму внесення змін щодо розширення прав жінок. Радикалізація дій. Створення Е. Панкхерст мілітарної суфражистської організації Жіночий соціально-політичний союз. Припинення «кампанії протесту» з початком війни. Надання виборчого право жінкам після 21 року (1928).

Рух за рівноправність жінок у Франції. Товариство за права жінок (1870) на чолі з М. Дерезм і Л. Ріше. Французька ліга за права жінок (1882), засновник Л. Ріше, почесний голова – В. Гюго. Національна рада французьких жінок (1901). Союз боротьби за жіноче виборче право (1909).

Пролетарський жіночий рух. Боротьба жінок-пролетарок за економічні права. Перший страйк американських жінок-робітниць у Нью-Йорку (1823). Робоча асоціація Нової Англії (1844), рух за встановлення 10-годинного робочого дня. Асоціація трудящих жінок (1868) під керівництвом Е. Стентон. Національна організація трудящих жінок («Дочки святого Кріспіна», 1869). Боротьба за 8-годинний робочий день. Соціалістичний жіночий рух.

Включення вимог покращення становища жінок у програмах соціалістичних партій. Міжнародна конференція жінок-соціалісток (1907). Заходи до міжнародного жіночого дня.

Сутність пацифізму як повне заперечення будь-якого збройного та політичного насильства та загальної переваги миру війні, необхідності захищати мир і боротися проти воєн, використовуючи оборонну, національно-визвольну війну. Види пацифізму: політичний, етико-соціальний (квакери). Пацифістські організації у Європі: Лондонське товариство миру (1816), Ліга братства (1857), Товариство миру (Женева, 1830). Міжнародна Ліга миру (Франція, 1867), на чолі з Ф. Пассі. Міжнародні конгреси миру. Женевський пацифістський конгрес (1867) проголосив гасло «мир через свободу» і зажадав створення республіканських держав і створив міжнародну Лігу миру і свободи за ініціативи Ш. Лемоньє. Французьке товариство міжнародного арбітражу (1870). Поширення пацифістських ідей. Міжнародна асоціація арбітражу та миру – в Англії. Асоціація молодих друзів миру за допомогою права та Міжнародна згода – у Франції. Німецьке товариство миру.

Пацифістський рух у США. Нью-Йоркське товариство за мир (1815), засновник Д. Лоу Додж. Массачусетське товариство за мир (1815), засновник Н. Ворсестер. Американське товариство за мир (1828), засновник В. Ладд. Товариство опору (1838, Нова Англія), засновник В. Гаріссон. Загальний союз за мир (1866, Філадельфія), засновник А. Лав. Президент Американського товариства за мир Р.Т. Пейн (1891). Пацифістка Дж. Адамс засновниця низки організацій: Національна американська жіноча суфражистська асоціація, Жіноча партія миру, Жіноча міжнародна ліга за мир і свободу. Боротьба з милітаризмом Американського союзу проти милітаризму, Жіночої партії миру, Федерації за негайний мир.

Створення Міжпарламентського союзу на Міжнародному конгресі (1889) за участю 100 пацифістських організацій із багатьох країн, призначенням якого було забезпечення багатостороннього співробітництва з метою збереження миру та вирішення міжнародних конфліктів за допомогою арбітражу. Міжнародне бюро миру (1 грудня 1891 р., Берн). Проведення Міжнародних конгресів миру і Міжпарламентських конференцій пацифістів. Міжнародна конференція миру (травень-липень 1899) у Гаазі за участю 27 держав. Друга Міжнародна конференція миру (травень-липень 1907, Гаага) за участю 44 держав, ухвала 13 конвенцій, які визначили правові норми взаємин сторін у разі виникнення збройних конфліктів. 18 травня – день відкриття першої Гаазької конференції – відзначення як Міжнародного дня миру.

Міжнародні відносини в останній третині XIX – початку XX ст.

Франкфуртська система в міжнародних відносинах Європи. Утворення О. фон Бісмарком системи політичних союзів: Союз трьох імператорів, Троїстий союз, Середземноморські угоди, «Перестраховальна угода». Англійська політика «блискоучої ізоляції». Від франко-російського союзу до Антанти.

Загострення суперечностей між провідними капіталістичними країнами наприкінці XIX ст. Англо-німецьке суперництво. Марокканські кризи 1905–1906 рр. і 1911 р. Значення колоніального питання в міжнародних відносинах.

Східне питання в системі міжнародних відносин. Східна криза 1875–1878 рр. Болгарська криза 1885–1887 рр. Критське повстання 1896 р. і греко-турецька війна 1897 р. Боснійська криза 1908–1909 рр. Балканські війни 1912–1913 рр.

Держави Антанти і Троїстого союзу на шляху до світової війни.

Вітчизняна й зарубіжна історіографія міжнародних відносин.

Культура і наука країн Західної Європи та США в XIX – на початку XX ст.

Загальна характеристика й періодизація західноєвропейського мистецтва XIX ст. Формування національних шкіл образотворчого мистецтва. Романтизм як світоглядна система першої третини XIX ст. Ідейно-художні завдання романтизму. Національна специфіка й загальні риси. Проблема синтезу мистецтв. Виникнення нових форм і жанрів мистецтва. Живописна мова романтиків.

Мистецтво Франції. Класицистична школа Давида. Академічний класицизм Ж. Д. Енгра. Живопис французького романтизму: Т. Жеріко й Е. Делакруа. Романтична література Ж. де Сталь, В. Гюго. Мистецтво Іспанії. Філософські узагальнення у творчості Ф. Гойї. Мистецтво Німеччини. Романтичне вікно у творчості К. Д. Фрідріха, Ф.О. Рунге, Г.Т. Керстінга. Представники раннього романтизму Л. Тік, Новаліс, брати Август і Фрідріх Шлегели, Ф. Шеллінг. Творчість пізніх романтистів: К. Brentano, Л. Арнім, брати Яків і Вільгельм Грімм, А. Шаміссо, Е. Гофман. Романтизм у Англії – В. Блейк, братство «Прерафаелітів» Літературна творчість Т. Персі, Д. Макферсона, В. Вордсворта, Т. Кольриджа, Р. Сауті, В. Скотта, Д. Г. Байрона, П. Б. Шеллі, Д. Китса. Романтична література США. В. Ірвінг – засновник історичного оповідання, Д. Ф. Купер – творець американського історичного роману, Г. У. Лонгфелло, Е. А. По.

Проблема демократизації культури та мистецтва. Метод критичного реалізму. Головний жанр літератури – соціальний роман, його ознаки: актуальність проблематики, стремління до узагальнення, соціальний критицизм, висока художня переконливість образів, історична правдивість, гуманістична спрямованість. Різновиди реалістичного методу в образотворчому мистецтві 70–80-х років XIX ст. Стили та художні напрями у мистецтві другої половини XIX ст.

Мистецтво Франції. Активізація реалістичних тенденцій у французькому живописі: творчість О. Дом'є К. Коро і «барбізонська школа». Демократична спрямованість полотен Г. Курбе, Е. Мане. Література – Ф. Стендаль, О. де Бальзак, П. Меріме. Німецька реалістична література. Літературний рух “Молода Німеччина“. Творчість Л. Берне – засновник політичного фейлетону, Г. Бюхнер, Г. Гейне, Ф. Геббель, В. Раабе. Література Англії. Творчість поетів-чартистів Т. Гуда, Е. Елліота, Е. Джонса, Д. Массі. Соціальний критицизм у творчості Ч. Діккенса, В. Теккерей. Література США. Г. Бічер-Стоу, Г.У. Лонгфелло, поезія В. Уїтмена.

Мистецтво імпресіонізму: історія виникнення, загальна характеристика та періодизація. Пейзажний живопис імпресіоністів. Роль пленеру у творчості К. Моне, А. Сіслея та К. Піссаро. Колір і світло в картинах О. Ренуара. Скульптура О. Родена.

Постімпресіонізм – полеміка з імпресіонізмом. Особливість художньої манери П. Сезанна. Метод «клуазонізму» та синтетичного декоративізму в творах П. Гогена. Експресивний колоризм живопису В. Ван Гога. Живопис і графіка А. Тулуз Лотрека.

Символізм в образотворчому мистецтві Франції. Містичний образ у творах П. Пюві де Шаванна, О. Редона. Група Набі. Поети-символісти Ж. Кассу, П. Верлен, А. Рембо, С. Малларме.

Основні історико-культурні тенденції першої половини XX ст. Поява нових видів мистецтва. Зміна й паралельне існування низки художніх напрямів, течій та шкіл. Символізм і модерн у західноєвропейському мистецтві на межі XIX–XX ст. Національні особливості модерну в країнах Європи. Формування нового типу художника-універсала. Культ художнього ремесла. Стиль модерн у журнальній графіці й афіші.

Мистецтво Англії. Творчість О. Бердслі. В. Морріс і рух «Мистецтва і ремесла». Авантюрно-пригодницькі романи Р.Л. Стівенсона, Д. Конрад, Е.Л. Войніч, А. Конан-Дойла. Естетизм у творчості О. Вайлда. Прозаїк Р. Кіплінг, Т. Гарді. Мистецтво Австрії. Проекти споруд та інтер'єрів Й. Гофмана, О. Вагнера. Г. Клімт та Віденський Сецесіон. Мистецтво Іспанії. Образотворча символічність архітектурної форми А. Гауді. Мистецтво Німеччини. Ф. фон Штук та Мюнхенський Сецесіон. Натуралістичний напрям в літературі – А. Гольц, І. Шлаф, Г. Гауптман. Мистецтво Франції. Стиль ар-нуво в архітектурі Франції (Г. Гімар, А. Соваж, Ш. Плюме). “Нещадний“ модерн А. Ван де Вельде. Французька література. Літературна група “Парнас“ (Ш. Л. де Ліль). Натуралістична школа (Е. Золя, Г. Флобер, Гі де Мопассан). Американська література. Апологетичний напрям (прославляння цінностей американізму як взірця демократії) – Г. Елджер, Т. Олдріч, М. Твен. Латиноамериканська література. Поезія кубинця Хосе Марті, нікарагуанський поета-модерніста Р. Даріо. Скандинавська література. Казкар Х.К. Андерсон, датський критик Г. Брандес, норвезький

поет і драматург Г. Ібсен, драматург Б. Бьйорнсон, К. Гамсун.

Експресіонізм у західноєвропейському мистецтві. «Крик» як категорія естетики Е. Мунка. Німецька група «Міст». Пошуки живописної виразності у творчості Е. Кірхнера, Е. Хеккеля, Е. Нольде. Група “Синій вершник” у Мюнхені: В. Кандинський, Ф. Марк, О. Явленський, П. Клее. Кубізм – джерела й становлення. Виставка групи «Бато-Лавуар» (П. Пікасо, Ж. Брак, Х. Гріс, О. Архипенко). Теоретичні засади стилю (Г. Аполінер, Г. Стайн). Аналітичний, синтетичний та декоративний кубізм. Футуризм: апологія техніки та швидкості. «Маніфест» Ф. Марінетті та його втілення у творчості У. Боччоні, К. Карра, Д. Северіні, Л. Руссоло, Дж. Балла.

Передумови новітньої наукової революції в природознавстві. Руйнування усталених знань про механічну картину світу. Створення теорії відносності і квантової теорії. Виникнення електронних уявлень у хімії. Відкриття електрона (Дж. Томсон). Атомне ядро і планетарна модель атому (Е. Резерфорд). Квантова теорія (М. Планк, Н. Бор). Розробка теорії електронної рідини (Г.А. Лоренц). Дослідження І. Пулюєм та В. Рентгеном х-променів. Відкриття явища радіоактивності урану А.А. Беккерелем. Дослідження П. Кюрі та М. Склодовською-Кюрі радіоактивності. Спеціальна і загальна теорія відносності А. Ейнштейна. Вплив досягнень ядерної фізики на розвиток інших наук (астрономія, біологія, хімія, медицина). Використання досягнень фізики в промисловості. Співробітництво наукових лабораторій вищих навчальних закладів з виробництвом. Впровадження промислових методів у фізичну науку. Створення нового обладнання.

Проникнення математичних методів у всі галузі знання. Становлення метрології. Уніфікація мір і впровадження єдиної системи мір і ваги в країнах Європи. Метрична система мір. Розвиток хімічної науки на структурно-молекулярному рівні. Створення технології отримання органічних речовин. Отримання синтетичного каучуку. Відкриття нових елементів. Ізотопи. Фізична хімія.

Використання гіпотези Г. Менделя про спадковість. Поява нової науки – генетики (Т. Морган, М. К. Кольцов, М. І. Вавілов). Праці І.М. Сеченова в галузі фізіології та психології. Цитологія. Теорія умовних рефлексів І.П. Павлова. Психоаналіз З. Фрейда. Досягнення медицини. Вчення В.І. Вернадського про біосферу і ноосферу. Хімічні технології. Штучні матеріали. Синтез аміаку. Переробка нафти. Виробництво скла. Енергетика. Перехід від використання теплової енергії до використання електричної. Електростанції. Електрифікація.

Розвиток транспорту. Залізничний транспорт. Магістраль Берлін-Багдад. Транссибірська магістраль. Перші електровози. Початок масового виробництва автомобілів (Г. Форд). Будівництво кораблів із металу. Перші теплоходи. Спеціалізовані кораблі (танкери, криголами, лайнери). Дослідження з повітроплавання. Повітряна куля. Планери. Дирижаблі. Брати Райт. І. Сікорський. Поява нових галузей виробництва: приладобудування. Розвиток обчислювальної техніки. Подальший розвиток інформаційної революції, розповсюдження телефонії, радіо (телефон А.Г. Белла, винахід бездротового зв'язку О.С. Поповим). Радіомовлення. Винахід телебачення (Дж. Д. Берд, В.К. Зворикін). Виникнення радіоелектроніки. Впровадження техніки і технологій у сільському господарстві. застосування мінеральних добрив. Механізація сільського господарства. Розвиток аграрної науки.

Революція у галузі військової техніки. Гонка озброєнь. Кулемет “Максим”. Скорострільна артилерія. Озброєння флоту. Винахід торпеди. Підводні човни. Танки. Використання нових видів озброєнь у часи Першої світової війни.

6. НОВІТНЯ ІСТОРІЯ КРАЇН ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ

Перша світова війна: причини, характер, основні кампанії, підсумки та наслідки війни

Причини та характер Першої світової війни. Претензії Німеччини на встановлення в Європі економічного та політичного панування. Загострення суперечностей між країнами

Троїстого союзу та Антанти на початку ХХ століття. Сараєвське вбивство й липнева криза 1914 року. Початок Першої світової війни.

Плани та сили противників. «План Шліффена». Операції на Західному та Східному фронтах. Залучення до війни Туреччини. Хід війни у 1915–1916 рр. Вступ у війну Італії. Відносний успіх центральних держав на Східному фронті. Вступ у війну Болгарії. «21 вимога» до Китаю. Стратегічна ситуація в 1916 році. «Верденська м'ясорубка». Брусиловський прорив. Вступ у війну Румунії. Перелом у війні на користь Антанти. Посилення антивоєнних настроїв. Зондування можливостей укладання миру.

Військові дії у 1917 році. Початок необмеженої підводної війни з боку Німеччини. Вступ у війну США. Наступ Антанти на Західному фронті. Розпад Східного фронту. Вихід Росії з війни. «14 пунктів Вільсона». Наступ Німецьких військ навесні 1918 року. Битва на річці Марні. Контрнаступ Антанти. Вихід із війни союзників Німеччини. Поразка Німеччини у Першій світовій війні. Комп'єнське перемир'я. Причини поразки блоку Центральних держав у Першій світовій війні.

Версальсько-Вашингтонська система та її роль у розвитку міжнародних відносин між двома світовими війнами

Паризька мирна конференція 1919–1920 р. Основні принципи роботи конференції, роль «14 пунктів» В. Вільсона. Інтереси та позиції США, Великої Британії, Франції та їх вплив на вироблення рішень. Підготовка мирного договору з Німеччиною, його основні положення та характер. Українське питання на Парижській конференції.

Укладення та зміст мирних договорів з Австрією (Сен-Жерменський мирний договір), Болгарією (Нейїський мирний договір), Угорщиною (Тріанонський мирний договір) та Туреччиною (Севрський і Лозаннські мирні договори). Санкціонування створення незалежних Польщі та Чехословаччини. Зміна політичної карти Європи. Система мандатів. Репараційне питання. США і Версальська система. Міжнародні суперечності на Тихому океані після Першої світової війни. Вашингтонська конференція 1921–1922 рр. Договори 4-х, 5-ти, 9-ти, їх зміст та значення. Характер Версальсько-Вашингтонської системи, її сильні та слабкі сторони.

Політика ізоляції Радянської Росії з боку західних держав. Ідея повернення до європейського економічного простору Німеччини та Радянської Росії. Генуезька конференція. Рапальський договір, його зміст та значення. Налагодження таємного військового співробітництва між Німеччиною та Радянською Росією.

Окупація Францією та Бельгією Рурської області. Підписання «Рейнського гарантійного пакту». Повернення Німеччині статусу великої держави.

Світова економічна криза 1929 – 1933 років та її суспільно-політичні наслідки

Витоки кризи, її початок, масштаби та швидке поширення зі США світом через фінансові зв'язки. Економічні причини: перевиробництво товарів, безконтрольне кредитування, біржові спекуляції та відсутність державного контролю. Прояви кризи в економіці: крах банківської системи, масові банкрутства, падіння промислового виробництва, кризові явища в аграрному секторі. Прояви кризи у соціальній сфері: величезні масштаби безробіття, зубожіння населення, поява стихійних поселень для бездомних («гувервілі» у США). Криза свідомості: розчарування людей у панівній системі капіталізму, зневіра та недовіра до чинної влади.

Політичні наслідки кризи та шляхи її подолання. Демократичний шлях: відмова від класичного лібералізму (вільного ринку) на користь державного регулювання економіки (теорія Кейнса), як приклад – «Новий курс» Ф. Рузвельта. Тоталітарний шлях: радикалізація суспільних настроїв, прихід нацистів до влади в Німеччині (1933 р.) та посилення фашизму в Італії.

«Новий курс» президента Ф. Рузвельта в США

Загальна характеристика «Великої депресії»: причини, прояви, особливості. Антикризисні заходи адміністрації Г. Гувера. Ф. Д. Рузвельт – президент США. Концепція «Нового курсу». Кейнсіанство. «Сто днів Рузвельта». Реформи у сфері економіки та фінансів. Оздоровлення банківської сфери. Створення державного механізму регулювання економіки. «Кодекси чесної конкуренції». Політика в галузі сільського господарства: Допомога фермерам. Відміна «сухого закону». Початок виходу економіки із кризи.

Супротив «Новому курсу», відміна Верховним Судом США основних законодавчих актів «нового курсу».

Соціальна складова «Нового курсу». Боротьба з безробіттям. Політика у сфері трудових відносин. Створення федеральної системи соціального страхування. Закон Вагнера 1935 р.

Підсумки та результати «Нового курсу» та його історичне значення.

Формування та діяльність антигітлерівської коаліції в роки Другої світової війни

Напад нацистської Німеччини на СРСР. Нова розстановка сил на міжнародній арені. Перспектива антифашистського консенсусу. Початок формування другої антигітлерівської коаліції. Угода про спільні дії у війні проти Німеччини між СРСР і Великою Британією 1941 р. Місія Гопкінса. «Атлантична хартія». Визначення цілей участі у війні країн антигітлерівської коаліції. Московська конференція 1941 р. Поширення на СРСР дії закону про ленд-ліз. Вступ у війну США. Декларація Об'єднаних Націй. Завершення формування антигітлерівської коаліції.

Суперечливість єдності антигітлерівської коаліції через принципові розбіжності військово-політичних доктрин країн-учасниць. Проблема «Другого фронту» у міжсоюзницьких стосунках 1941–1942 рр. Причини затягування союзниками відкриття «Другого фронту». Перехід стратегічної ініціативи у війні до країн антигітлерівської коаліції. Каїрська декларація. Тегеранська конференція 1943 року та її рішення.

Поглиблення кризи фашистського блоку. Відкриття «Другого фронту». Конференція в Думбартон-Оксі. Обговорення воєнних питань на Кримській (Ялтинській) конференції. Зустріч на р. Ельбі. Беззастережна капітуляція Німеччини. Конференція в Сан-Франциско 1945 року. Створення ООН. Потсдамська конференція 1945 р. Вступ СРСР у війну проти Японії. Розгром мілітаристської Японії. Роль антигітлерівської коаліції в розгромі нацистської Німеччини та її союзників. Причини перемоги антигітлерівської коаліції в Другій світовій війні.

Холодна війна: причини, характер, наслідки та уроки

Становлення нового міжнародного світогляду по закінченні Другої світової війни. Поступовий перехід колишніх союзників по антигітлерівській коаліції від співробітництва до суперництва. Роль ідеологічного фактору в розв'язанні холодної війни. Прояви експансіоністської зовнішньої політики з боку СРСР. Фултонська промова У. Черчилля. «Доктрина стримування». Початок глобального суперництва між Сходом та Заходом. Блокада Західного Берліна. Війна в Кореї. Розділ світу на військово-політичні угруповання. Перехід до біполярного світу.

Характер холодної війни та її основні складові. Політика «ядерного залякування». Роль фактору непередбачуваності результату ядерної війни. Зигзагоподібність та циклічність холодної війни. Вплив холодної війни на світову політику та внутрішнє життя країн. Карибська криза 1962 року – реальна загроза ядерної війни.

Причини згортання холодної війни. Прихід до влади в СРСР нового покоління керівництва. «Нове політичне мислення». Поліпшення радянсько-американських відносин у другій половині 80-х років. Міжнародні аспекти Кувейтської кризи. Розпад СРСР як наслідок холодної війни. Перехід від біполярності до однополярності. Закінчення холодної війни та її уроки.

Франція в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Політичне та соціально-економічне становище Франції після закінчення Другої світової війни. «Тимчасовий режим». Прийняття нової Конституції.

Франція в роки Четвертої республіки. Особливості політичного розвитку. Економічний підйом. Соціальна політика за часів Четвертої республіки. Зовнішня політика Франції в 50 рр. ХХ ст. Декларація Р. Шумана та роль Франції в її реалізації. Розпад Французької колоніальної імперії. Війна в Індокитаї. Війна в Алжирі. Падіння Четвертої республіки.

Встановлення П'ятої республіки. Конституція П'ятої Республіки. Пріоритети президента Франції Шарля де Голля у внутрішній і зовнішній політиці. Особливості економічного розвитку. Рік Африки. Надання незалежності Алжиру. Подвійне вето Ш. де Голля на вступ Великобританії до ЄЕС. Шарль де Голль в історії Франції. Франція в 70 рр. ХХ ст. Прихід до влади лівих сил у 1981 р. Президент Ф. Міттеран. Соціально-економічна політика Ж. Ширака. Періоди «роздільного правління». Президент Ж. Ширак. Соціально-економічні пріоритети уряду Л. Жоспена. Зовнішня політика Франції у 80-90-ті рр. Участь Франції в поглибленні європейської інтеграції. Вхідження Франції до зони «євро». Перегрупування політичних сил. Перебування при владі Н. Саркозі. Франція за соціаліста Ф. Олланда. Прихід до влади Е. Макрона.

Німеччина в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Післявоєнне становище Німеччини. Вплив «холодної війни» на долю Німеччини. Розкол Німеччини. Утворення ФРН і НДР.

Особливості соціально-економічної політики правоцентристів у 50–60 рр. «Економічне диво». «Доктрина соціального ринкового господарства». Становлення соціальної держави. Зміна становища ФРН у світі. Політика «послідовного атлантизму». Історичне примирення ФРН із Францією.

Прихід до влади коаліції СДПН-ВДПН. Соціально-економічна політика урядів В. Брандта та Г. Шмідта. Посилення державного регулювання економіки. Освоєння східноєвропейського ринку. Проблема політичного тероризму. Нові явища в політичному житті. «Нова східна політика» ФРН та її наслідки. Зміцнення міжнародного авторитету ФРН.

Повернення до влади правоцентристів. Заходи уряду Г. Коля по стимулюванню економіки. Початок структурної перебудови економіки. Економічний підйом 80-х років. Об'єднання Німеччини. Роль СРСР в об'єднанні Німеччини. Особливості входження території НДР до ФРН. Проблеми модернізації східних земель. Особливості соціально-економічної політики християнських демократів у 90-ті роки ХХ ст. Уряд Г. Шрьодера, його внутрішня та зовнішня політика. Становище ФРН за перебування при владі А. Меркель.

Велика Британія в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Підсумки Другої світової війни для Великобританії. Реформи лейбористів. Особливості соціально-економічного розвитку Великобританії у 50–60-ті роки ХХ ст. «Англійська хвороба» й політика «стоп-уперед». Ліквідація британської колоніальної імперії. Британська Співдружність. Зовнішня політика. Проблема вступу до «Спільного ринку». Загострення ситуації в Північній Ірландії.

Спроби торі та лейбористів вивести економіку Великобританії із кризи у 70-ті роки ХХ ст. Вступ Великобританії до ЄЕТ. Великобританія й Гельсінська нарада.

Соціально-економічна політика консервативних урядів М. Тетчер. Основи «тетчеризму». «Англійське економічне диво». Соціальні наслідки політики торі. Зовнішня політика консерваторів. Підвищення міжнародного престижу Великобританії. Англо-радянські відносини. Внутрішня та зовнішня політика Дж. Мейджора. Позитивні зміни у вирішенні північно-ірландської проблеми.

Повернення до влади лейбористів. «Новий лейборизм» Т. Блера. Особливості внутрішньої політики уряду Т. Блера. продовження економічного підйому. Соціальна політика лейбористів. Політика щодо європейського союзу. Підписання мирного договору по

Північній Ірландії. Зміни в зовнішній політиці. Переконлива перемога лейбористів на парламентських виборах 2001 року. Великобританія на шляху від традиційного консерватизму до більш відкритого суспільства. Підтримка Великобританією дій США в боротьбі проти міжнародного тероризму. Brexit і його вплив на внутрішню і зовнішню політику Великої Британії.

Сполучені Штати Америки в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Підсумки Другої світової війни для США. Зміцнення міжнародного статусу США в 1945–1960-х рр. Початок науково-технічної революції. «Справедливий курс» Г. Трумена. Профспілкове законодавство. Маккартизм і його провал. Посилення американсько-радянських суперечностей. Внутрішня та зовнішня політика США у 60–70-х рр. «Ера демократів». Президент Дж. Кеннеді. Курс адміністрації Л. Джонсона. Масові рухи соціального протесту. Карибська криза. США у 80–90-х рр. ХХ ст. Внутрішньополітичні та зовнішньополітичні настанови США після 11 вересня 2001 р. США: економічне й геополітичне лідерство. США у 80–90-х рр. ХХ ст. Рейганівська модель державного управління. Перехід на позиції монетаризму. Сутність «рейганоміки». Економічна політика в період правління Дж. Буша і Б. Клінтона. Американсько-радянські зустрічі. Терористичний акт 11 вересня 2001 р. і його значення. Американсько-російські відносини. Антитерористична операція в Афганістані, війна з Іраком. Президентство Б. Обама. Перше Президентство Д. Трампа. Внутрішня і зовнішня політика Д. Байдена. Зміни у внутрішній і зовнішній політиці США на початку другого президенства Д. Трампа.

Економічна політика США у 1980-х роках («рейганоміка»)

Економічна політика США за президентства Рональд Рейган. Формування неоконсервативної економічної моделі.

Передумови формування політики. Економічна криза 1970-х років. Криза кейнсіанської моделі державного регулювання. Пошук нових підходів до економічної політики.

Ідейні основи «рейганоміки». Перехід до принципів монетаризму. Ідеї Мілтон Фрідман. Контроль грошової маси. Боротьба з інфляцією. Поєднання з концепцією «економіки пропозиції».

Ключові риси економічної політики. Зменшення ролі держави в економіці. Підтримка підприємництва та приватної ініціативи. Скорочення соціальних витрат. Стимулювання ринкових механізмів.

Основні інструменти «рейганоміки». Зниження податків, передусім для бізнесу та заможних верств. Стимулювання інвестицій і виробництва. Лібералізація ключових секторів економіки.

Суперечливість політики. Скорочення соціальних програм. Одночасне зростання військових витрат у контексті Холодної війни. Збільшення бюджетного дефіциту. Зростання державного боргу. Посилення соціальної нерівності.

Наслідки «рейганоміки». ЗАктивізація підприємницької діяльності. Посилення ролі ринкових механізмів. Формування неоконсервативної економічної політики як домінуючої моделі.

Причини та початок західноєвропейської економічної інтеграції

Західноєвропейська інтеграція як процес економічного й політичного зближення держав Західної Європи у другій половині ХХ століття.

Історичний контекст. Руїнування Європи після Другої світової війни. Потреба у відбудові економіки. Пошук механізмів стабільності та співпраці. Необхідність запобігання новим війнам у Європі.

Причини інтеграції. Економічні потреби: відновлення промисловості, торгівлі та фінансової стабільності. Політичні цілі: примирення Франції та ФРН, зміцнення демократії, подолання міждержавного суперництва. Зовнішній вплив: підтримка США, план Маршалла,

умови Холодної війни. Ідеологічний контекст: поширення ідеї європейської єдності та спільного розвитку.

Початок інтеграції. 1948 рік – створення Організації європейського економічного співробітництва (ОЄЕС). 1951 рік – утворення Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС). Франція, ФРН, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург. ЄОВС як перший наднаціональний орган європейської співпраці.

Римські договори 1957 року. Створення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС). Створення Євратому. Формування спільного ринку. Початок інституційної європейської інтеграції.

Історичне значення. Західноєвропейська інтеграція як відповідь на наслідки війни та виклики Холодної війни. Перехід від конфронтації до співпраці. Поєднання економічної необхідності з політичною стратегією. Формування нової моделі європейського розвитку, яка згодом еволюціонувала у створення Європейського Союзу.

Маастрихтські угоди 1992 року й утворення Європейського Союзу

Передумови Маастрихтських угод. Поглиблення інтеграційних процесів у 1980-х роках. Зростання економічної взаємозалежності країн-членів ЄЕС. Завершення Холодної війни. Об'єднання Німеччини. Формування нової політичної ситуації в Європі. Потреба в оновленні правової основи співпраці. Необхідність політичної координації, єдиної валюти та спільної зовнішньої політики.

Маастрихтський договір. Підписання Договору про Європейський Союз у місті Маастрихт 1992 року. Набуття чинності договором у 1993 році. Офіційне створення Європейського Союзу як нової наднаціональної структури.

Основні положення договору. Запровадження тристовпної моделі ЄС. Економічна та монетарна інтеграція. Створення Європейського центрального банку. Посилення економічної й монетарної координації між державами-членами.

Громадянство Європейського Союзу. Закріплення прав громадян ЄС. Право на вільне пересування. Право на проживання та працю в межах Європейського Союзу.

Значення Маастрихтських угод. Надання європейській інтеграції політичного виміру. Посилення ролі Європейського парламенту. Зміцнення демократичного контролю в межах ЄС. Створення підґрунтя для подальшого розширення ЄС у 2000-х роках.

7. НОВА ТА НОВІТНЯ ІСТОРІЯ АЗІЇ ТА АФРИКИ

Індія у XVI–XIX ст. Зміст і наслідки перетворення Індії в колонію

Суспільно-політичний та соціально-економічний устрій імперії Великих Моголів. Аграрні відносини. Характеристика земельних відносин. Роль общини. Кастова система. Індійське місто, торгівля й ремесло. Початок британського завоювання. Роль Ост-Індійської компанії. Еволюція методів англійської колоніальної політики. Завоювання Бенгалії й подальше розширення англійських володінь.

Промислова революція в Англії й посилення колоніальної експансії. Організація управління Індією та еволюція Ост-Індійської компанії. Земельно-податкові перетворення англійців – введення систем заміндарі, райятварі, махалварі. Наслідки земельно-податкової системи. Перетворення Індії в ринок збуту та аграрно-сировинний придаток для економіки Англії. Становище індійського ремесла та торгівлі.

Національне повстання 1857–1859 рр. в Індії. Передумови повстання: соціально-економічні (земельно-податкові перетворення, використання як ринку збуту та сировинного додатку), політичні (зміна політики щодо князівств, посилення антианглійських настроїв у сипайській армії, народні рухи), ідеологічні. Хід повстання. Основні центри повстання. Причини поразки, значення, характер повстання 1857–1859 рр.

Індія в останню третину XIX ст. Створення Індійського Національного конгресу та його програма. Початок визвольного руху, його особливості.

Китай у XVI – на початку XX ст. Ліквідація монархії та встановлення республіки

Суспільно-політичний та соціально-економічний устрій Китаю у XVI ст. Цинська імперія у XVII–XVIII ст. Закриття Китаю та його наслідки. Причини та зовнішні прояви кризи традиційної східнодеспотичної системи Китаю наприкінці XVIII ст.

Промислова революція на Заході й намагання капіталістичних держав до нових колоніальних загарбань на Сході. Англія і Китай на початку XIX ст. Роль торгівлі опіумом і загострення внутрішньополітичного становища в Китаї. Англо-китайський конфлікт і Перша опіумна війна. Нанкінський договір 1842 р., та його значення. Наслідки насильницького відкриття Китаю.

Селянська війна тайпінів. Політичні та ідеологічні передумови війни. Характеристика вчення Хун Сюцюаня. Початок селянської війни та її рушійні сили. Проблема періодизації. Похід на Нанкін. Проголошення Тайпін Тяньго. «Земельна система небесної династії» – основний документ тайпінського руху, утопічність його ідей. Організація держави тайпінів. Втручання великих держав у внутрішні справи Китаю. Друга опіумна війна. Криза та поразка тайпінського руху. Характер, значення селянської війни тайпінів.

Соціально-економічний та суспільно-політичний розвиток Китаю в останню третину XIX ст. – на початок XX ст. Характеристика вчення Сунь Ятсена. Революція 1911–1913 рр. Ліквідація монархії та встановлення республіки.

Японія у XVI–XIX ст. Зміст і наслідки модернізації Японії в добу Мейдзі

Японія у XVI ст. Централізація країни. Утворення сьогунату Токугава.

Адміністративний устрій та політико-станова система сьогунату Токугава. Японія наприкінці XVIII – на початку XIX ст. Насильницьке відкриття Японії та його наслідки. Криза токугавського режиму. Рух проти іноземців і сьогунат. Іноземна інтервенція. Характер і рушійні сили революційної боротьби. Імперська влада й сьогунат. Громадянська війна й ліквідація сьогунату. Реформи Мейдзі першого імперського уряду (економічна, політико-правова, адміністративна, у сфері освіти). Історіографія революції та перетворень Мейдзі.

Соціально-економічний та суспільно-політичний розвиток в останній третині XIX ст. Особливості японського капіталізму в результаті модернізації Мейдзі.

Індія другої половини XX – початку XXI ст.

Національно-визвольний рух в Індії після Другої світової війни. Індійський Національний конгрес та мусульманська ліга. План Маунтбеттена. Ставлення до англійської політики в індійському суспільстві. Поділ Британської Індії на два домініони за релігійною ознакою. Політичні та економічні наслідки розподілу. Прийняття конституції та проголошення Республіки Індія.

Діяльність уряду Дж. Неру. Програма конгресистського соціалізму. Концепція змішаної економіки та розвиток державного сектору. Співвідношення та протиріччя між державним сектором, великим приватним підприємством та традиційним дрібним укладом. Непослідовність аграрної політики. Зміст та наслідки здійснення соціальної політики. Проблема співвідношення центральної влади та штатів. Адміністративна реформа та створенні штатів за етнолінгвістичною ознакою. Наслідки реформи для розвитку внутрішньополітичної ситуації. Зовнішня політика Індії під час правління уряду Дж. Неру.

Коригування конгресистської політики наприкінці 1960-х рр. Спроба посилити державний сектор. Обмеження великого приватного капіталу. Загострення суспільно-політичної та економічної ситуації. Криза середини 1970-х рр. Прихід до влади першого коаліційного уряду Джаната-парті. Програма нового уряду. Ситуація в ІНК наприкінці 1970 – на початку 1980-х рр. Загострення внутрішньополітичних протиріч. Сепаратизм. Пенджабська проблема.

Зміна внутрішньої та зовнішньої політики конгресистського уряду Р. Ганді в середині 1980-х рр. Підсумки нової політики. Загострення суспільно-політичної ситуації внаслідок

політики лібералізації економіки. Посилення індуїстського фундаменталізму та націоналізму. Характеристика основних течій у політичній системі Індії. Сучасний соціально-економічний та суспільно-політичний стан Індії. Зовнішня політика. Проблема ядерного статусу. Індійсько-пакистанські відносини.

Китай у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Военно-політична ситуація в Китаї на кінець Другої світової війни. Гоміндан та КПК. Ліквідація японської воєнної присутності. Початок переговорів КПК та Гоміндану. Плани великих держав щодо Китаю. Початок громадянської війни. Криза гомінданівського режиму. Програма КПК щодо майбутнього устрою Китаю. Проголошення КНР.

Формування тоталітарної системи. Конституція 1954 р. Роль КПК та військових у суспільно-політичній системі. Соціально-економічні перетворення в першій половині 1950-х рр.: кооперування, створення державного сектору. Радянсько-китайські відносини.

Зміна курсу КПК у внутрішній і зовнішній політиці наприкінці 1950-х років. Причини прийняття нової Генеральної лінії. «Великий стрибок», народні комуни. Провал стрибкового варіанту розвитку. Політика врегулювання. Ситуація в КПК на початку 1960-х років. «Культурна революція» та її наслідки. Суспільно-політична та економічна ситуація в КНР на середину 1970-х років.

Причини переходу до політики реформ наприкінці 1970-х років. 3-й Пленум ЦК КПК II-го скликання та його значення. Концепція реформ. Ден Сяопіна. «Соціалізм із китайською специфікою». Початок реформ у сільському господарстві. Корективи сільськогосподарської політики наприкінці 1980-х років. Реформи у сфері промисловості. Зміна умов функціонування та управління державним сектором. Політика відчинених дверей. Особливі економічні зони. Політична ситуація під час проведення реформ. Проблема співвідношення політичної стабільності та багатопартійності. Сучасне внутрішньополітичне становище в КНР. Підсумки та значення політики реформ у Китаї.

Японія в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Наслідки Другої світової війни для Японії. Американська окупаційна адміністрація та її політика. Демократизація суспільно-політичного життя та формування багатопартійної системи. Розробка та прийняття Конституції. Аграрна реформа. Демоніполізація та демілітаризація економіки. Реформування соціальних відносин. Зміна американської окупаційної політики наприкінці 1940-х років. Обмеження політичної діяльності, відмова від декартеїзації. Зміст та значення плану економічної стабілізації. Підготовка та підписання Сан-Франциського мирного договору, японсько-американських військово-політичних угод.

Економічний розвиток Японії у 1950–1960 рр. Причини та зовнішні прояви японського економічного дива. Галузеве регулювання економіки. Зміна економічної моделі та принципів державного регулювання економіки 1970 – першої половини 1980-х років. Економічна ситуація та економічна модель 1990-х років. Місце та роль Японії в сучасній світовій економіці.

Суспільно-політичний розвиток Японії. Еволюція партійної системи. ЛДПЯ. Політична криза початку 1990-х років. Коаліційні уряди та спроби реформування партійно-політичної системи. Розвиток робітничого й демократичного рухів. Антивоєнний рух. Ситуація в профспілковому русі.

Основні засади японської зовнішньої політики. Етапи розвитку та основні концепції зовнішньої політики Японії. Тенденція розвитку на світове лідерство в зовнішній політиці Японії 1990-х років. Проблема північних територій зовнішньої політики Японії.

Держави Корейського півострова в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Корея в роки Другої світової війни. Визволення Кореї від японської окупації. Проблема єдності країни і протилежні позиції в цьому питанні СРСР та США. Адміністративні реформи,

перетворення в економіці на півночі Корейського півострова. Утворення Трудової Партії Кореї. Державне оформлення Корейської Народно-Демократичної Республіки. Політична система. Розкол країни. Корейська війна 1950–1953 рр. як прояв «холодної війни». Ідея «єдиної соціалістичної Кореї». Тактика США і Південна Корея в їхніх геополітичних планах.

КНДР по завершенні війни. Відбудова господарства. Політичний розвиток. Культ особи Кім Ір Сена. Конституція 1972 р. Концепція «чучхе» та її реалізація. Авторитарний режим і командно-адміністративна економіка. Демократизація в СРСР і її вплив на Корею. Кім Чен Ір. Радянсько-корейські відносини. Підсумки соціально-економічного і політичного розвитку КНДР. Північна Корея на початку ХХІ ст.

Південна Корея після Корейської війни. Проголошення *Республіки Корея*, соціально-економічна політика уряду, аграрна реформа. Особливості формування режиму і роль зовнішніх факторів. Внутріполітична обстановка. Політична і економічна криза і переворот 1960 р. Нестабільність політичної ситуації в країні і прихід до влади Пак Чон Хі. Конституція 1972 р. і політичний устрій республіки. Соціальна структура, непослідовність економічних реформ і загострення внутріполітичної обстановки. Повстання 1980 р. і прихід до влади Чон Ду Хвана. Зміна соціально-економічної ситуації в країні у 1980-ті роки: механізм і результати технологічного стрибка. Етапи індустріалізації РК і перетворення її на «нову індустріальну країну». Зміна політичної обстановки в кінці 1980-х років. Перші вільні вибори. Внутрішня і зовнішня політика Ро Де У. Республіка Корея в 1990-х – на початку 2000-них рр.

Міжкорейський діалог і перспективи його розвитку.

Ісламська революція 1978–1979 рр. в Ірані

Соціально-економічний розвиток Ірану в 1960–1970 рр. Особливості індустріалізації. Посилення ролі державного сектору. Роль та місце в економіці великого фінансово-промислового підприємництва. Залежність економіки від експорту нафти. Аграрний розвиток. Процес урбанізації та його наслідки.

Дискусія щодо соціально-економічних передумов революції. Політичні передумови (криза влади, посилення репресивних методів, масові антиурядові виступи). Причини та особливості антишахської позиції духовенства. Аятола Хомейні. Розробка програми ісламської революції. Хід революції. Основні течії в революційному таборі. Посилення ролі духовенства. Створення Ісламської Революційної ради та тимчасового революційного уряду. Завершальні події революції. Характер та значення революції.

Становлення теократичного режиму. Політична боротьба духовенства, ліберально-реформаторської та лівої течії після перемоги революції. Проголошення Ісламської республіки Іран (ІРІ). Прийняття конституції ІРІ. Економічний зміст теократичного режиму. Створення ісламських економічних фондів та їх діяльність. Політика “експорту ісламської революції”. Ірансько-іракська війна 1980–1989 рр. та її вплив на внутрішній розвиток Ірану. Економічна криза кінця 1980-х – початку 90-х років та пошуки виходу з неї. Протистояння фундаменталістів та поміркованих серед шийтського духовенства. Економічне, внутрішньо та зовнішньополітичне становище Ірану наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.

Криза та розпад колоніальної системи.

Країни Азії та Африки на кінець ХХ – початок ХХІ ст.

Територіально-політичний розподіл афро-азійського світу на початку новітньої доби. Передумови та зовнішні прояви кризи колоніальної системи між двома світовими війнами. Розпад колоніальної системи після Другої світової війни. Економічні (соціально-економічні зміни в колоніях внаслідок колоніальної експлуатації, глобальні зміни у світовій економіці) та політичні передумови (зміна міжнародної ситуації, послаблення старих колоніальних держав, розвиток національно-визвольних рухів) деколонізації. Зміна ставлення до колоніалізму у громадській думці, на рівні міжнародних організацій.

Послідовність і особливості ліквідації основних колоніальних систем. Сучасні стосунки колишніх метрополій та колоній. Формування нової системи залежності в умовах однополюсного світу.

Близькосхідна проблема: виникнення, еволюція, сучасний стан

Характеристика рівнів та основних складових близькосхідного конфлікту. Палестинська проблема як основа Близькосхідного конфлікту. Виникнення та етапи розвитку палестинської проблеми. Ситуація на Близькому Сході наприкінці XIX ст. Палестина в складі Османської імперії. Палестина в роки Першої світової війни. «Декларація Бальфура». Сіонізм і арабський націоналізм. Етапи єврейської імміграції до Палестини. Проблема близького Сходу на Паризькій мирній конференції та конференції в Сан-Ремо.

Палестина в умовах британського мандату. Загострення арабсько-єврейських протиріч. Криза британського мандату. Резолюція 181 ГА ООН. Припинення мандату та утворення двох держав на території Палестини. Реакція арабів на факт утворення Ізраїлю. Арабсько-ізраїльські війни 1948–1949, 1967, 1973 рр., їх територіальні та воєнно-політичні наслідки. Кемп-Девідські угоди між Єгиптом та Ізраїлем та їх вплив на проблему.

Початок врегулювання близькосхідного конфлікту. Зміна ситуації у світі, на регіональному рівні наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. Початок переговорів. Підписання Декларації щодо принципів палестинського самоврядування. Реалізація домовленостей. Нормалізація відносин між Ізраїлем і Йорданією. Вбивство І. Рабіна. Прихід до влади в Ізраїлі правоконсервативного уряду. Посилення протиріч та ролі релігійних екстремістів у палестинському рухові опору. Вибори палестинської адміністрації. Зміна уряду в Ізраїлі в травні 1999 р. Програма врегулювання близькосхідного конфлікту Е. Барака. Політика уряду А. Шарона. Загострення конфлікту початку XXI ст.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

- Авдієв В. І.* Історія Стародавнього Сходу. Харків : BS-Nestor, 2002. 732 с.
- Балух В. О.* Історія античної цивілізації : підруч. для студ. вищ. навч. закл. : у 3 т. Чернівці : Наші книги, 2008. Т. 1 : Стародавня Греція. 654 с.
- Балух В. О.* Історія античної цивілізації: підруч. для студ. вищ. навч. закл. : у 3 т. Чернівці : Наші книги, 2008. Т. 2 : Стародавній Рим. 847 с.
- Балух В. О., Коцур В. П.* Історія середніх віків: У 2-х т. Т.1. Раннє Середньовіччя: курс лекцій. Чернівці: Наші книги, 2016. 496 с.
- Балух В. О., Коцур В. П.* Історія середніх віків: У 2-х т. Т.2. Високе та пізнє Середньовіччя: курс лекцій. Чернівці: Наші книги, 2016. 616 с.
- Балух В. О., Коц В. П.* Ранньомодерна Європа: підручник. Чернівці : Наші книги, 2016. 704 с.
- Балух В. О., Коцур В. П.* Культура ранньомодерної Європи: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Харків : Фоліо, 2017. 704 с.
- Войтович Л. В., Козак Н. Б., Овсінський Ю. В., Чорний М. І.* Medium aevum; Середні віки. Підручник для істор. спеціальностей ВУЗів / за ред. Л. В. Войтовича. Львів : “Тріада Плюс”, 2010. 502 с.
- Всесвітня історія XX – початку XXI ст. Навчальний посібник: курс лекцій / Г.Л. Гладка, В.О. Дрібниця. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2012. 336 с.
- Газін В.П., Копилов С.А.* Новітня історія країн Європи та Америки. 1918–1945: Підручник для студ. вищ. навч. закл. Вид. 2-е, доп., перероб. Київ : Слово, 2008. 624 с.
- Газін В.П., Копилов С.А.* Новітня історія країн Європи та Америки на початку XXI ст.: навч. посіб. Кам’янець-Подільський: Кам’янець-Подільський нац. ун-т, 2015. 284 с.
- Головченко В. І., Рубель В. А.* Нова історія Азії та Африки: колоніальний Схід (кінець XIX – друга третина XX ст.): навч. посіб. Київ: Либідь, 2010. 520 с.
- Гончар Б.М., Козицький М.Ю., Мордінцев В.М., Слюсаренко А.Г.* Всесвітня історія. Навч. посіб. 2-ге вид, вип. і доп. К.: Знання, 2002. 565 с.

Городня Н. Д. Історія країн Азії та Африки у ХХ столітті: курс лекція. Навчальний посібник для студентів історичного факультету. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2023. 284 с.

Дейвіс Н. Європа. Історія / пер. з англ. П. Таращук. Київ: Основи, 2001. 1502 с.

Джасдт Т. Після війни. Історія Європи від 1945 року / пер. з англ. К. Зарембо. Київ: Наш Формат, 2020. 928 с.

Джеджора О. Історія Європейської Цивілізації. Ч. 1. До кінця ХVІІІ століття. Львів: Видавництво ЛБА, 1999. 448 с.

Джеджора О. Нариси з історії Європейської цивілізації. Ч. 2. Львів: Укр. католицький ун-т, 2025. 296 с.

Іваницька О. П. Новітня історія країн Європи та Америки (1918–1945): навч. посіб. Київ: Слово, 2001. 624 с.

Іваницька О. П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945–2013): навч. посіб. Київ: Слово, 2014. 1056 с.

Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до ХХ ст.): Курс лекцій / В. Яровий та ін. К.: Либідь, 2001. 628 с.

Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець ХV – початок ХІХ ст.) : навч. посіб. / З. А. Баран, С. П. Качараба, Р. Б. Сіромський, Б. П. Чума ; за ред. З. А. Баран. Київ : Знання, 2015. 542 с.

Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (ХІХ – початок ХХ століть): навч. посібник / за ред. Б. В. Сипко. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 456 с.

Історія міжнародних відносин: підручник / І. В. Алексеєнко, А. Х. Маргулов, І. А. Єремєєва, М. В. Несправа. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 228 с.

Історія політичної думки: підручник: у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми; 2-е вид., перероб. і доп. Львів: «Новий Світ–2000», 2020. Т.1.: Від зародження до початку ХХ ст. 404 с.

Історія Стародавнього світу: навч. посіб. для студентів іст.-юрид. ф-ту / упоряд. Дудка Р. А.; [Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя, Іст.-юрид. ф-т]. Ніжин: Лук'яненко В. В.: Орхідея, 2020. 260 с.

Історія Центрально-Східної Європи. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / за ред. Л. Зашкільняка. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка. 2001. 660 с.

Кларк К. Революційна весна. Боротьба за новий світ, 1848–1849 / пер. з нім. А. Павлишина. Київ: Локальна історія, 2026. 896 с.

Козицький А. М. Новітня історія Азії та Африки. Львів: Афіша, 2004. 430 с.

Кирилюк Ф. М. Історія зарубіжних політичних вчень. Нової доби: Навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 414 с.

Кириченко В. П. Нова історія країн Азії, Африки та Латинської Америки. Навч. посібник. Київ : Либідь, 2002. 168 с.

Крижанівський О. П. Історія Стародавнього Сходу: підруч. для студ. іст. спец. вищ. навч. закл. Київ : Либідь, 2009. 590 с.

Крижановська О. О., Крижанівський О. П. Історія середніх віків. Вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя. Курс лекцій. Київ : Либідь, 2004. 368 с.

Мак-Грат А. Інтелектуальні витоки європейської Реформації / пер. з англ. М. Климчука, Т. Цимбала. Київ : «Ніка-Центр», 2008. 344 с.

Мак-Ніл В. Піднесення Заходу. Історія людської спільноти / пер. з англ. А. Галушки. 2-ге вид., випр. Київ : Ніка-Центр, 2011. 960 с.

Мустафін О. Р. Справжня історія Раннього Нового часу. Харків : Фоліо, 2014. 416 с.

Мустафін О. Р. Справжня історія пізнього Нового часу Харків: Фоліо, 2017. 432 с.

Нова історія країн Західної Європи та Північної Америки (1492–1918 рр.): хронологія подій: навчально-методичний посібник / авт.-укл. О. С. Акунін ; Навч.-наук. інститут історії та права МНУ ім. В. О. Сухомлинського. Миколаїв : Ліон, 2013. 604 с.

Новітня історія країн Європи та Америки 1945–2002 роки: навчальний посібник для студентів історичної спеціальності вищих навчальних закладів / В. П. Газін, С. А. Копилов; ред. А. О. Копилов. Київ: Либідь, 2004. 622 с.

Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки (1918–1945 рр.) / за ред. М. Швагуляка. Львів: Афіша, 2008. 288 с.

Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки (1945 р. – початок ХХІ ст.) : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / за ред. М. М. Швагуляка. Львів: Тріада плюс, 2011. 700 с.

Озимчук О. Б. Історія Стародавньої Греції та Риму в термінах, іменах та назвах: навч. посіб. Рівне : ПП ДМ, 2012. 220 с.

Орлова Т. В. Історія сучасного світу : навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Знання, 2006. 551 с.

Орлова Т. В. Всесвітня історія. Історія цивілізацій: навч. посіб. Київ : Знання, 2012. 446 с.

Реймон А. Мир і війна між націями / пер. з фр. В. Шовкун, З. Борисюк та Г. Філіпчук Київ : МП «Юніверс», 2000. 686 с.

Рубель В. А. Нова історія Азії та Африки: Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.). Київ : Либідь, 2007. 560 с.

Світова історія ХХ–ХХІ століть. Енциклопедичний словник. У 2 т. Т. 1. А–К / за ред. І. Підкови і Р. Шуста. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 682 с.

Світова історія ХХ–ХХІ століть. Енциклопедичний словник. У 2 т. Т. 2. Л–Я / за ред. І. Підкови і Р. Шуста. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 752 с.

Сич О. І. Світ в другій половині ХХ – на початку ХХІ: основні тенденції політичного та соціально-економічного розвитку: навч. посіб. Чернівці : Наші книги, 2010. 200 с.

Степанчук В. М., Матвійшина Ж. М., Рижов С. М., Кармазиненко С. П. Давня людина: палеографія та археологія. Київ : Шлях, 2013. 250 с.

Тіндалл Д.Б., Шай Д.Е. Історія Америки. 6-е вид. / пер. з англ. Л. Притула, Г. Сташків, О. Щур. Львів : Літопис, 2010. 904 с.

Троян С. С., Постоловський Р. М., Федорак В. Ф. Світ на зламі епох: історія кінця XIX – середини ХХ ст.: навчальний посібник. Київ : ТОВ “Центр соціального розвитку освітанства”, 2000. 240 с.

Шауренко А., Барвінок О. Історія первісного суспільства. Київ : Кондор, 2022. 192 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ:

Бібліотека Конгресу США <http://www.loc.gov/>

Британська бібліотека <http://www.bl.uk/>

Військова історія <https://www.mihistory.kiev.ua>

Діаспоріана – книжки та періодичні видання української діаспори <https://diasporiana.org.ua/>

Електронна бібліотека з історії та культури Європи <https://www.europeana.eu/en>

Електронний фонд бібліотеки імені В.І. Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua/eb/ep.html>

Ізборник. Історія України IX–XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації. URL: <http://litopys.org.ua/>

Інститут історії України НАН України. URL: <http://www.history.org.ua>

Інтернет-мережа гуманітаріїв в Україні і світі. Historians. URL: <https://www.historians.in.ua/>

Історичні карти <http://abuss.narod.ru/Biblio/maps1.htm>

Історія козацтва XV–XXI ст. URL: <http://www.ukrhistory.narod.ru/>

Історія України – документи. URL: http://www-history.univer.kharkov.ua/hist_ukraine/index.html

Міжнародний комітет історичних наук. URL: www.cish.org/

Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого (парламентська бібліотека України) <https://nlu.org.ua>.

Національна історична бібліотека України <http://www.nibu.kiev.ua>

Середньовічні історичні джерела Сходу і Заходу. <http://www.vostlit.info/>

Середньовічні студії в Інтернеті: Портал / Mediaevum.de <https://www.mediaevum.de>

Українська історія. URL: http://community.livejournal.com/history_ua/

Ancient

History.

URL:

<https://www.nationalgeographic.co.uk/topic/subjects/historyandcivilisation/ancient-history>

Ancient Origins. URL: <https://www.ancient-origins.net/ancient-technology>

Biblioteca Apostolica Vaticana: Cataloghi / Апостольська бібліотека Ватикану: Каталоги

<https://www.vaticanlibrary.va>

EuroDocs: онлайн-джерела

з

європейської

історії

https://eudocs.lib.byu.edu/index.php/Main_Page

Еуреана – європейська електронна бібліотека <https://www.europeana.eu/en>

Hartford Web Publishing (США). URL: www.hatforf.hwp.com/